

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

М. В. Бєлікова, В. М. Зайцева

ОСНОВИ МУЗЕЄЗНАВСТВА

Навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів

Запоріжжя
2015

УДК 069.01(075.8)
ББК 79.1я73
Б43

Рекомендовано до друку Вченою Радою Запорізького національного технічного університету (протокол № 3 від 3 листопада 2014 р.).

Рецензенти:

- Берестень Ю. В.** – канд. істор. наук, доцент, доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрного університету.
- Мільчев В. І.** – доктор істор. наук, професор, завідувач кафедри джерелознавства, історіографії та спеціальних історичних дисциплін Запорізького національного університету, декан історичного факультету Запорізького національного університету.
- Шаповалов Г. І.** – доктор істор. наук, професор, професор кафедри українознавства Запорізького національного технічного університету, директор Запорізького обласного краєзнавчого музею, голова Запорізького обласного туристично-інформаційного центру.

Автори:

- Белікова М. В.** – канд. істор. наук, доцент, доцент кафедри міжнародного туризму Запорізького національного технічного університету.
- Зайцева В. М.** – канд. пед. наук, професор, завідувач кафедри міжнародного туризму Запорізького національного технічного університету.

Белікова М. В.

Б43 Основи музеєзнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М. В. Белікова, В. М. Зайцева ; Запорізький національний технічний університет. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2015. – 180 с. : іл. – Бібліогр.: с. 170–178.

ISBN 978-966-191-178-8

У навчальному посібнику розглядається основна термінологія музеєзнавства, класифікація та суспільні функції музеїв, фондова, експозиційна, науково-дослідницька, культурно-масова робота музеїв. Охарактеризовано особливості колекцій і найатрактивніші експонати, річну відвідуваність провідних музеїв України та світу.

Призначено для студентів спеціальності “Туризм” з дисципліни “Основи музеєзнавства”, а також тих, хто готується працювати в музейних установах, сфері туризму, культури та освіти, викладачів ВНЗ.

УДК 069.01(075.8)
ББК 79.1я73

ISBN 978-966-191-178-8

© Белікова М. В., Зайцева В. М., 2015
© ЗНТУ, 2015
© ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2015

ЗМІСТ

Передмова	5
РОЗДІЛ 1. Музеєзнавство як наукова дисципліна	8
1.1. Еволюція музеєзнавства	8
1.2. Визначення поняття “музеєзнавство”. Структура, об’єкт і предмет дослідження музеєзнавства ...	12
1.3. Ключові поняття музеєзнавства: “музейна справа”, “музейний предмет”, “музей”	14
1.4. Основна класифікація музеїв. Структура краєзнавчого музею	16
1.5. Міжнародна рада музеїв (ICOM)	19
1.6. Законодавство України про музеї та музейну справу. Музейний фонд України. Участь українських музеїв у Міжнародній акції “Ніч музеїв”	24
Контрольні запитання	26
РОЗДІЛ 2. Фондова, експозиційна та науково-дослідницька діяльність музеїв	27
2.1. Фондова робота	27
2.2. Експозиційна діяльність	37
2.3. Науково-дослідницька діяльність	43
Контрольні запитання	44
РОЗДІЛ 3. Культурно-масова робота музеїв	46
3.1. Форми культурно-масової роботи музеїв	46
3.2. Визначення поняття “музейна екскурсія” та класифікація музейних екскурсій. Форми організації відвідування музеїв	46
3.3. Етапи підготовки та методичної розробки екскурсії	48
Контрольні запитання	53
РОЗДІЛ 4. Виникнення перших музеїв. Музейна мережа України	54
4.1. Зародження колекціонування і виникнення перших музеїв	54
4.2. Виникнення музеїв просто неба в Європі	57
4.3. Стан сучасної музейної мережі України	58
4.4. Музеї Запорізької області	73
Контрольні запитання	86

РОЗДІЛ 5. Лувр – найвідвідуваніший музей у світі	88
5.1. Рейтинг провідних музеїв світу	88
5.2. Причини аттрактивності Лувру	89
5.3. Будівля Лувру	90
5.4. Світові шедеври Лувру	91
5.5. Обслуговування відвідувачів	97
Контрольні запитання	99
РОЗДІЛ 6. Британський національний музей – один з найстаріших музеїв світу	100
6.1. Рейтинг відвідуваності європейських музеїв	100
6.2. Заснування Британського музею	109
6.3. Особливості колекції та найаттрактивніші експонати	111
6.4. Фінансування музею та обслуговування відвідувачів	114
Контрольні запитання	115
РОЗДІЛ 7. Державний Ермітаж у Санкт-Петербурзі	117
7.1. Рейтинг відвідуваності музеїв Росії	117
7.2. Виникнення музею Державний Ермітаж	117
7.3. Будівлі Державного Ермітажу	118
7.4. Найаттрактивніші експонати	127
Контрольні запитання	135
РОЗДІЛ 8. Художній музей Метрополітен у Нью-Йорку	137
8.1. Музеї Північної Америки	137
8.2. Виникнення музею Метрополітен	145
8.3. Структура та особливості колекції музею Метрополітен ...	147
8.4. Фінансування музею та обслуговування відвідувачів	155
Контрольні запитання	157
Тести для самоконтролю	158
Теми рефератів	165
Індивідуальні завдання	166
Теми контрольних робіт	167
Список джерел та літератури	170

Додатки – кольорові вклейки.

ПЕРЕДМОВА

На сьогодні у світі налічується близько 40 тис. музеїв. Понад половину музейної мережі планети зосереджено в Європі, 20 % – у США, решта знаходиться в інших країнах світу. Найбільше музеїв мають США – понад 3000, Італія – близько 2000, Франція, Велика Британія, Німеччина і Росія – понад 1000, Україна – 608.

У музеях світу відбувається інтеграція музейної спадщини в Інтернет. У 2011 р. Google Art Project відкрив музеї для віртуального відвідування: 17 музеїв з 9 країн, 385 виставкових залів, 400 художників і 1060 картин. Серед віртуальних музеїв – Метрополітен, Тейт, Державний Ермітаж, Державна Третьяковська галерея. У 2012 р. до проекту приєдналося ще 184 музеї, галереї та палаци з різних країн світу. За рік сайт Google Art Project відвідало 20 млн. осіб, що свідчить про соціальний попит на подібні проекти, коли в Інтернет викладаються картини, панорами експозицій, віртуальні тури. Нарешті, у 2013 р. до проекту приєдналися українські музеї – Національний центр народної культури “Музей Івана Гончара” та Національний заповідник “Софія Київська”. Сьогодні в арт-проекті Google представлено колекції понад 250 музеїв світу (більше 40 тис. творів).

В Україні сформувалась група провідних музеїв, склались свої музейні традиції, одночасно відбуваються процеси, подібні до світових, – запровадження інноваційних технологій у музейну практику. По-перше, перші музейні сайти з’явилися наприкінці ХХ ст. У 1999 р. Дніпропетровський національний історичний музей імені Д. І. Яворницького одним з перших в Україні презентував свій сайт museum.dp.ua. Ця подія була важливою віхою в справі впровадження інноваційних технологій у музеях України. У 2008 р. сайт museum.dp.ua отримав гранпі в номінації “Музейний сайт в Інтернеті” на Всеукраїнському музейному фестивалі “Музеї у сучасному поліетнічному світі”. На сьогодні сайт Дніпропетровського національного історичного музею залишається одним з найкращих музейних сайтів в Україні завдяки своїй інформативності.

По-друге, в музейному сервісі України до обігу входять аудіогіди. Перші аудіогіди в Україні було впроваджено на оглядовому майданчику Севастопольської панорами 2006 р. Сьогодні аудіогіди та аудіотури запроваджено в Святогірському історико-архітектурному заповіднику, Національному заповіднику “Софія Київська”, Національному Науково-природничому музеї НАН України, Національному музеї Тараса Шевченка, Воронцовському палаці, Музеї-квартирі Павла Тичини та ін.

По-третє, інноваційні технології запроваджуються в експозиційній діяльності музеїв України – 3D панорами, монітори та інші технічні пристрої. Одну з перших спроб розміщення 3D панорам було здійснено Національним заповідником “Херсонес Таврійський”.

По-четверте, з’явилися інтерактивні музеї: у 2012 р. було відкрито Інтерактивний музей науки і техніки “Експериментаніум” у Києві та в 2014 р. Музей цікавої науки в Одесі. Обидва музеї являють собою наукові атракціони з технічними інноваціями, де огляд експозиції відвідувачами становить безпосередню участь в експериментах та різноманітних пізнавальних процесах.

По-п’яте, у фондовій діяльності музеїв використовують інноваційні технології. Національний музей історії України першим перейшов на комп’ютерний облік фондів колекцій і став піонером у використанні голографії в музейній справі.

У музейній практиці поширюються QR-коди, які дають можливість швидкого отримання суттєвого обсягу інформації. Перші QR-коди було встановлено в Україні 2013 р. на території Музею історії Києва, Музею російського мистецтва, Національного музею мистецтв ім. Богдана та Варвари Ханенків, на пам’ятках архітектури Києво-Печерського заповідника.

З 10-х рр. XXI ст. музеї України презентують себе на окремих сторінках у соціальних мережах “ВКонтакте” та Facebook, що забезпечує зворотний зв’язок між музейною аудиторією та музейниками.

Якщо йдеться про музеї, то в Україні їх пов’язують з культурною спадщиною, освітою, просвітництвом, духовністю. Однак у світі музеї все частіше розглядають як клієнтоорієн-

тований елемент індустрії розваг та сфери гостинності, туристичної інфраструктури, соціально-культурного сервісу.

Раніше музейний персонал поповнювався за рахунок істориків, які спеціалізуються на фондовій, експозиційній і науково-дослідницькій роботі. Зважаючи на політичні, економічні та соціальні зміни, які відбулися в Україні, стала актуальною підготовка музейних кадрів на кафедрах міжнародного туризму. Сучасні випускники спеціальності “Туризм” орієнтуються на потреби відвідувачів музеїв, тому зможуть шляхом розробки анімаційних та інших культурно-масових заходів збільшувати кількість відвідувачів і прибуток музеїв.

Теоретичні положення та практичні рекомендації навчального посібника розроблено для підготовки студентів спеціальності “Туризм”. Метою вивчення дисципліни “Основи музеєзнавства” є формування у студентів теоретичних і практичних знань про музеєзнавство як сферу знань, необхідну в професійній діяльності, та перспективи подальшого використання отриманих знань, умінь і навичок у туристичній сфері.

Зміст посібника та його обсяг відповідає навчальному плану і програмі дисципліни, кожний розділ містить інформацію: “Це цікаво!!!”. Після кожної теми подано “Контрольні запитання” з метою самоконтролю. Наприкінці навчального посібника розміщено тести для самоконтролю, теми рефератів, індивідуальні завдання, теми контрольних робіт, список джерел та літератури.

У навчальному посібнику розглядається теоретичне музеєзнавство – основна термінологія музеєзнавства, класифікація і соціальні функції музеїв, фондова, експозиційна, науково-дослідницька, культурно-масова робота музеїв.

Звісно, не всім музеям вдалося приділити увагу в цьому навчальному посібнику. Під час вивчення навчальної дисципліни приділено увагу історії розвитку та характеру колекцій найбільших музеїв України і світу, національним та світовим шедеврам, річній відвідуваності музеїв.

РОЗДІЛ 1

Музеєзнавство

як наукова дисципліна

1.1. Еволюція музеєзнавства

Першим теоретиком музеології вважається лікар за професією, колекціонер фламандського походження **Самуель фон Квіхеберг**, який опублікував у Мюнхені в 1565 р. книгу про організацію колекцій під назвою “Заголовки, або заголовки великого театру”. Вона була присвячена колекції герцогів Віттельсбахів. Важливою частиною цієї невеликої книги був розділ, який розповідав про те, як організовувати колекцію предметів з усього світу. Квіхеберг виділяв 5 класів таких предметів і 53 підкласи. Квіхеберг пропонує набір правил для організації та систематизації колекцій.

У **1727 р.** вперше до наукового обігу було введено термін “**музеографія**” в праці гамбурзького комерсанта та колекціонера Каспара Фрідріха Єнкеля (опублікована під псевдонімом – Каспар Найкель) “Музеографія, або керівництво до правильного розуміння та корисного заснування музею або раритет-камери”.

У **1839 р.** вперше в науковій літературі використовується термін “**музеологія**”. Георг Ратгебер, хранитель колекцій герцогів Саксен-Гота-Альтенбурзьких, в 1839 р. використовує його двічі: спочатку в передмові до каталогу “Голландські монети та медалі з герцогських музеїв у Готі”, а потім у вступі до чотиритомних “Анналів голландського живопису, скульптури та гравюри”. Під музеологією розумівся порядок зберігання, організації та опису предметів художніх колекцій.

Важливі зміни в статусі музеології як науки відбулись наприкінці XIX ст. В 1878 р. в Дрездені став видаватися “Журнал з музеології та антикварознавства і споріднених ним наук”. Засновником журналу був відомий німецький філолог та історик Іоганн Георг Теодор фон Грассе (1814–1885), директор дрезденського музею “Зелені склепіння”.

У 1883 р. в журналі було опубліковано передову статтю “Музеологія як наукова дисципліна”, яка сучасними дослідниками розглядається як важливий етап у розвитку музеології як наукової дисципліни.

З 1890 р. до 1893 р. у Франції виходив журнал “Бюлетень музеїв: Щомісячний журнал” (“Bulletin des musées: revue mensuelle publiée sous le patronage de la Direction des beaux arts et de la Direction des musées nationaux”), заснований Леонсом Бенедитом (1856–1925), мистецтвознавцем і директором Люксембурзького музею, та Едуардом Гарньє (1840–1903), спеціалістом у галузі декоративно-ужиткового мистецтва. Журнал виходив під егідою Дирекції національних музеїв та Дирекції витончених мистецтв – центральних державних органів керівництва художнім життям та музейним сектором Франції.

З 1901 р. Музейна асоціація почала видавати власний щомісячник “Музейний журнал” (“Museums Journal”) – профільне періодичне видання, яке виходить донині.

В 1905 р. в Дрездені почав виходити ще один професійний журнал, який отримав назву “Музейна справа. Журнал про управління та техніку публічних і приватних зібрань” (“Museumskunde. Zeitschrift für Verwaltung und Technik öffentlicher und privater Sammlungen”), пов’язаний із діяльністю Німецького союзу музеїв.

Власне періодичне видання було і в Міжнародного бюро музеїв – цей журнал називався “Музейон: міжнародний огляд музеографії” (“Museumion: Revue Internationale de Muséographie”) і виходив з 1927 р. до 1946 р. У ньому публікувалися статті французькою мовою, частина яких супроводжувалася англійськими резюме.

Видання теоретичного плану отримують широке розповсюдження з 60-х рр. ХХ ст., що пов’язано з поширенням теоретичної музеології. З 1958 р. традиції журналу “Музейна справа” було продовжено журналом “Нова музейна справа” в Берліні (“Neue Museumskunde”). Тоді ж було засновано американський журнал “Куратор: Музейний журнал” (“Curator: The Museum Journal”). Ще в 1953 р. в Загребі (зараз столиця Хорватії) було засновано журнал “Музеологія” (“Muzeologija”),

а з 1970 р. там же став виходити журнал “Informatica Museologica”. В 1982 р. розпочалося видання **щоквартального журналу** “Міжнародний журнал з музейного менеджменту та кураторської роботи” (“International Journal of Museum Management and Curatorship”), який у 1990 р. змінив назву на “Музейний менеджмент та кураторська робота” (“Museum Management and Curatorship”). Цей журнал і тепер вважається найпрестижнішим міжнародним виданням, яке публікує дослідження з практики і теорії музейної справи.

На межі ХХ–ХХІ ст. виникає цілий ряд нових професійних періодичних видань. Показово, що багато з них виникає при навчальних центрах, університетах, у яких активно розвиваються навчальні програми з музеології різноманітного рівня. Школа музейних досліджень Лестерського університету (Великобританія) видає з 2003 р. журнал “Музей та суспільство” (“Museum and Society”), Університет Ріо-де-Жанейро випускає з 2008 р. журнал “Музеологія та спадщина” (“Revista Museologia e Patrimônio”), Санкт-Петербурзький державний університет із 2010 р. – журнал “Вопросы музеологии”.

Таким чином, музейна періодика розвивалась у ХХ ст. досить активно. Загальний напрям її змісту найтісніше був пов’язаний з розвитком музеології як особливої галузі знань.

На сьогодні у вітчизняній літературі, як правило, терміни “музеєзнавство” та “музеологія” використовуються як рівнозначні. Існують різноманітні періодизації розвитку музеєзнавства. Найбільше поширення в світовій науці отримала періодизація, яку запропонував видатний чеський музеолог **Збинеk Странський**.

Странський виділяє три стадії в розвитку музеології: донаукову, емпірично-описову і стадію теорії та синтезу.

Донаукова стадія починається в епоху Ренесансу, коли з’являються перші докладні каталоги і путівники приватних колекцій. У цей період музеєзнавство розвивається в межах профільних дисциплін як допоміжна наука. Біля витоків музеології знаходяться рукописні та друковані каталоги, описи приватних зібрань епохи Відродження, кунсткамер і студіоло, кабінетів і гротто.

Стадія емпірично-описова починається наприкінці XIX ст., коли музеєзнавство поступово перетворюється з допоміжної дисципліни в прикладну науку. Проявом цього стає професіоналізація музейного сектору. Віхою, яка розділяла перший та другий етап розвитку музеєзнавства, можна вважати опубліковану в 1883 р. статтю І. Г. Т. фон Грассе “Музеологія як наукова дисципліна”. Основна увага спеціалістів у цей час концентрувалася на практичному боці музейної роботи, емпіричному матеріалі, розвитку музеографії – описі музейних колекцій. Вивчення музеїв продовжує залишатись у межах традиційних університетських дисциплін. Практика музейної справи відокремлюється.

Третя стадія в розвитку музеології – **стадія теорії та синтезу** – характеризується появою теоретичної музеології і розвитком музеології з прикладної в самостійну наукову дисципліну. Цей етап датується серединою – кінцем 60-х рр. XX ст. В 1965 р. в Нью-Йорку відбулася сьома Генеральна Конференція Міжнародної ради музеїв (ICOM), на якій було прийнято рішення про необхідність розвитку курсів із теоретичної музеології. Характерні риси цього етапу – значне зростання теоретичних праць, присвячених музеєзнавству; організація професійного товариства музеологів у межах ICOM; створення в 1976 р. Міжнародного комітету з музеології (ІКОФОМ) та початок його активної діяльності.

У сучасному музеєзнавстві склалась **концепція трьох музейних революцій**, сформована в працях **нідерландських учених Петера ван Менша та Леонтини Мейер-ван Менш**. Вони виділяють три музейні революції, кожна з яких вплинула на розвиток музейної справи і, відповідно, на осмислення цілей та завдань музеології.

Вирішальним етапом у професіоналізації музейного сектору стала так звана **“перша музейна революція”**, яка **припала на кінець XIX – початок XX ст.** Основною характерною її рисою стала поява національних музейних організацій та спеціалізованих журналів. Це невипадково, оскільки одним з важливих критеріїв професіонального статусу є саме створення соціальної структури професії і засобів її комунікації –

асоціацій та періодичних видань. Розвиток знань про музеї на цьому етапі пов'язана з розробкою відповідних навчальних курсів і появою перших навчальних посібників. Починають осмислюватися питання професійної етики, проблеми, пов'язані з управлінням музеїв, організацією експозиційної діяльності та роботою з відвідувачами.

Друга музейна революція відбувається наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. ХХ ст. Вона виявляється своєрідною відповіддю на кризу культури (і, зокрема, музеїв), яка охопила світ наприкінці 60-х рр. ХХ ст. За музеями закріплюється нова – соціальна функція. Вони затверджуються в статусі освітніх соціальних інститутів і визнаються інститутами, метою яких є служіння на благо людства. Це знаходить відображення в Декларації Сантьяго (1972 р.), зміні у визначенні музею, запропонованій Міжнародною радою музеїв (ICOM), у розвитку нової музеології та поширенні нових видів музеїв (екомузеї, інтегровані музеї, общинні музеї).

Третя музейна революція пов'язана з поширенням на початку ХХІ ст. принципів мультикультуралізму і розробкою питання про роль музею як агента соціальної інклюзії, тобто в процесі збільшення активності всіх громадян у соціумі. Відповідні зміни знайшли відображення в новому кодексі етики ICOM, прийнятому в 2006 р., де підкреслюється: “Музей працює в тісній співпраці зі співтовариствами, звідки походять його колекції, рівно з тими, яким він служить”.

1.2. Визначення поняття “музеєзнавство”.

Структура, об'єкт і предмет дослідження музеєзнавства

Музеєзнавство – наукова дисципліна, що вивчає закономірності виникнення та розвитку музеїв, їхні соціальні функції, форми і способи реалізації цих функцій на різних етапах суспільного розвитку.

Структура музеєзнавства включає:

- 1) теорію та історію музейної справи;
- 2) музейне джерелознавство;
- 3) музеографію;
- 4) методику музейної справи.

Музеографія – галузь музеєзнавства, завдання якої – опис музеїв, експозицій, колекцій.

Мета музеографії – вивчення історії колекцій, нагромадження і розповсюдження інформації про музейні зібрання, популяризація та реклама музеїв.

До **музеографічних видань** належать: путівники, каталоги, довідники, проспекти.

Об'єкт музеєзнавства – музеї і музейна справа.

Ознакою самостійної наукової дисципліни є наявність предмета дослідження. **Предмет музеєзнавства** – історія розвитку музеїв, теорія та методика музейної роботи.

Музеєзнавство вивчає історію та закономірності розвитку музеїв, внутрішню їхню організацію, систему наукового комплектування музейних фондів, документування і зберігання колекцій, а також опрацювання методики побудови музейних експозицій, виставок, різних видів та форм науково-освітньої діяльності музеїв.

Музеєзнавство належить до міждисциплінарних наук. Воно інтегрувало елементи історичних дисциплін, а також спеціальні й допоміжні дисципліни: історіографію, джерелознавство, археологію, етнографію, нумізматику, сфрагістику, палеографію. Сучасний розвиток музеєзнавства неможливий без взаємодії з теорією інформації, документалістикою, архівознавством, бібліотекознавством, педагогікою, психологією, соціологією, менеджментом. Музеєзнавство пов'язане міждисциплінарними зв'язками з музейним правом (прийняття та зберігання музейних предметів).

1.3. Ключові поняття музеєзнавства: “музейна справа”, “музейний предмет”, “музей”

Музейна справа – особлива сфера суспільної діяльності, яка включає: а) музейну практику (науково-фондова, науково-експозиційна та культурно-масова (науково-просвітня) робота); б) спеціальну наукову дисципліну – музеєзнавство; в) музейну політику (законодавство).

Музейний предмет – пам’ятка історії та культури, вилучена із середовища побутування і включена до музейного зібрання завдяки властивості характеризувати історичну культуру певного суспільства.

У XIX ст. музейний предмет асоціювався з твором мистецтва, природничим препаратом. Тоді ж з’явилося поняття “колекційний предмет”. Затвердження в музейній практиці терміна “музейний предмет” відбулось у другій половині XX ст.

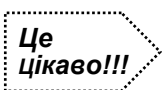
У наш час **музейний предмет** розглядається як оригінал, безпосередній результат діяльності людини або життя природи, який має значення документа і відповідає профілю музею. Музейні предмети поділяють на речові, образотворчі, писемні носії інформації.

Ознаки музейного предмета – реальний, істинний, зберігається довгий час, раритетний (рідкісний музейний предмет називається раритетом, унікалом).

Властивості музейного предмета – інформативність (є джерелом інформації), експресивність (виразність), аттрактивність (привабливість), репрезентативність (представляє щось), асоціативність (асоціюється з чимось).

Цінність музейного предмета може бути науковою, історичною, меморіальною, естетичною та художньою.

Здавна в музеях зберігались реліквії та дарчі предмети. Вважаючи муз покровительками наук і мистецтв, греки будували на їхню честь храми, які називали музейонами. Саме звідси й походить термін “музей”.

Музей (у перекладі з давньогрецької “місце, присвячене музам”) – храм, присвячений музі пам’яті Мнемозині.

Музи – це богині-покровительки поезії, мистецтв і наук:

- 1) **Евтерпа** – покровителька ліричної поезії;
- 2) **Калліопа** – епічної поезії;
- 3) **Кліо** – історії;
- 4) **Мельпомена** – трагедії;
- 5) **Полігімнія** – гімнів;
- 6) **Талія** – комедії;
- 7) **Терпсіхора** – танців;
- 8) **Уранія** – астрономії;
- 9) **Ерато** – любовної поезії.

Грецькі храми були одними з перших музеїв в історії людства. Появі античних музеїв передувало тисячолітнє збирання музейних цінностей у країнах Стародавнього Сходу і в Єгипті, про що свідчать матеріали археологічних розкопок, давні написи.

Уже в первісному суспільстві з появою майнової та соціальної нерівності виникли перші зібрання цінних речей, що належали вождям племен. Їх і треба розглядати як зародки майбутніх колекцій і сховищ. З розвитком суспільства та нагромадженням багатств у руках вищих класів ці зібрання збільшуються. Колекціонування стає дедалі цілеспрямованішим – збирають речі із золота, срібла, платини, слонової кістки. Згодом зібрання поповнюються майстерно зробленими коштовними прикрасами, одягом, посудом, зброєю тощо, диференціюються за окремими видами виробів або на основі якихось інших ознак. Їх виставляють у спеціально споруджених для цього будинках.

Музей – науково-дослідна і культурно-освітня установа, яка відповідно до своїх суспільних функцій здійснює комплектування, облік, збереження, вивчення пам'яток історії, культури та об'єктів природи.

Кожний музей виконує основні функції в суспільстві:

- 1) збирання, облік, вивчення, опис та класифікацію музейних експонатів;
- 2) зберігання музейних експонатів (фондова робота);
- 3) консервацію та реставрацію експонатів;
- 4) експозиційну роботу;
- 5) науково-дослідницьку діяльність;

- 6) популяризацію музейних колекцій і пам'яток історії, мистецтва, культури;
 - 7) культурно-масову (екскурсійну) роботу;
 - 8) охорону пам'яток історії та культури.
- Практично всі види музеїв виконують усі вісім функцій.

1.4. Основна класифікація музеїв. Структура краєзнавчого музею

Класифікація музеїв:

1) за типом (цільове призначення або спеціалізація):

- а) науково-дослідні (академічні): при науково-дослідних інститутах, Академіях наук. Це закритий тип музеїв – лише для спеціалістів;
- б) просвітницькі – це основний тип музеїв. Усі музеї, картинні галереї, інші відкриті для масового відвідання;
- в) навчальні: у школах, вищих навчальних закладах;
- г) народні (на громадських засадах) – недержавні, засновані громадськістю в населених пунктах, на підприємствах, в установах. Відображають в основному історію певного об'єкта;
- д) виставки – тимчасові тематичні музейні експозиції (непостійні);

2) за профілем:

- а) історичні:
 - безпосередньо історичні (Київський, Дніпропетровський, Львівський, Чернігівський історичні музеї);
 - археологічні (Київський та Одеський);
 - історико-археологічні (Регіональний історико-археологічний музей у м. Короп Чернігівської області);
 - історико-археологічні заповідники (Національний історико-археологічний заповідник “Кам'яна Могила” Запорізької області);

- етнографічні (Музей етнографії та художнього промислу НАН України у Львові);
 - історичні музеї національних заповідників (Музей історії запорозького козацтва Національного заповідника “Хортиця”);
 - історико-побутові – музеї просто неба (Музей народної архітектури та побуту України в м. Київ);
 - військово-історичні (Меморіальний комплекс “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.”, м. Київ);
 - історико-художні та історико-архітектурні – як безпосередньо музеї, так і музеї-заповідники. Музеї-заповідники: Алупкінський державний палацово-парковий музей-заповідник, Історико-архітектурний музей-заповідник “Садиба Попова” в м. Василівка Запорізької області;
 - краєзнавчі (за кількістю таких музеїв Україна посідає одне з перших місць серед країн СНД);
- б) природничо-наукові (Національний науково-природничий музей НАН України в Києві; музеї в Одесі: зоології, мінералів та конхіології (раковин, молосків));
- в) мистецтвознавчі та художні: між художніми музеями та галереями немає різниці, назви відмінні через історичну традицію (Національна картинна галерея імені І. К. Айвазовського в Сімферополі; Музей книги та друкарства України, Національний художній музей України в Києві);
- г) літературні – присвячені одному або кільком письменникам і поетам та меморіальні – присвячені якійсь видатній особі (меморіальні музеї Лесі Українки, Гоголя, Шевченка та інших);
- 3) за адміністративно-територіальною ознакою:** республіканські, крайові, обласні, районні музеї;
- 4) за юридичним статусом:** державні, громадські та приватні.

Державні музеї є власністю держави і фінансуються з державного бюджету, з 2013 р. перебувають у підпорядкуванні Міністерства культури України. У той же час існують музеї, які підпорядковуються різним міністерствам та відомствам. Це так звані відомчі музеї, наприклад, Науково-природничий музей НАН України в Києві. Громадські музеї створюються за ініціативи громадськості і діють на громадських засадах, фінансуються тими установами, при яких їх створено. Приватні музеї створюються як зібрання приватних осіб, але доступні для вивчення та огляду.

Історико-краєзнавчий музей – основний профіль музеїв, завдання яких просвітницькі та науково-дослідницькі, які проводять роботу з охорони пам'яток історії та культури у своєму регіоні з найдавнішого до сучасного часу. Для відтворення найдавнішого минулого, флори і фауни, побуту і діяльності населення музеї здійснюють археологічні, етнографічні, фітота зоо-, мінеральні польові роботи. Краєзнавчі музеї проводять їхню наукову обробку, видають путівники, буклети, плакати, які відображають науково-популярну значимість експозиції, каталоги музейних експозицій. Важливе місце посідає організаційна та культурно-масова робота – проведення музейних екскурсій, лекцій, наукових конференцій, симпозіумів.

Як правило, обласні краєзнавчі музеї мають певну стабільну структуру, кожна ланка несе відповідальність за визначені функції.

Структура краєзнавчого музею:

1) адміністрація – директор, заступник директора, вчений секретар, головний зберігач фондів;

2) експозиційні відділи: завідуючий та наукові співробітники розробляють і доповнюють експозицію;

3) відділ фондів та реставрації: головний зберігач фонду, наукові співробітники, реставратор, фотограф, художник – займаються збиранням, реєстрацією, описом, реставрацією та зберіганням, технічною обробкою пам'яток;

4) культурно-масовий відділ: завідуючий, наукові співробітники, екскурсоводи – проводять екскурсійну і лекційну роботу, займаються випуском путівників, буклетів, проспектів;

5) відділ охорони пам'яток історії та культури: працівники здійснюють виявлення, державну реєстрацію, паспортизацію пам'яток історії та культури.

Таким чином, усі структурні елементи музею дозволяють здійснювати основне завдання установи – показувати історію краю засобами музейної експозиції в хронологічній послідовності.

1.5. Міжнародна рада музеїв (ICOM)

Міжнародна рада музеїв при ЮНЕСКО (ICOM – International Council of Museums) – всесвітня неурядова організація, створена в 1946 р., яка сприяє розвитку співробітництва та обміну досвідом між музеями світу. Сайт – www.icom-cc.org.

16–20 листопада 1946 р. в Луврі пройшла серія зустрічей музейних професіоналів. Її метою було створити неурядову організацію, що займається питаннями музеїв. Тоді було запропоновано назву цієї організації – Міжнародна рада музеїв. Зустрічі проходили під патронатом двох видатних діячів музейного світу того часу – Жоржа Салля і Чансі Хамліна.

Жорж Салль (1889–1966), онук славетного інженера Густава Ейфеля, який спроектував Ейфелеву вежу в Парижі, був директором музеїв Франції (до 1957 р.). Він брав участь у Першій світовій війні, вивчав літературу і юриспруденцію, але рано захопився мистецтвом. З 1926 р. почав працювати в Луврі, в 1932 р. він став першим зберігачем тільки що заснованого відділу Сходу цього музею. У 1941 р. очолив Музей Гіме – паризький музей східного мистецтва. Салль брав активну участь в евакуації музейних цінностей з Парижа під час Другої світової війни, а потім брав участь у русі Опору.

Чансі Хамлін (1881–1963) був представником музейного світу США, адвокат за освітою, захоплювався природничою історією, палеонтологією, геологією. Після Першої світової війни вирішив сконцентрувати свої зусилля на громадській діяльності і приєднався до роботи Природничо-історичного

товариства м. Буффало (був його головою 29 років), багато років очолював Федеральне товариство державних парків. Саме із цього почався і його інтерес до музеїв. У 1921–1923 рр. він був віце-президентом Американської асоціації музеїв, у 1923–1929 рр. очолював її як президент і в 1947 р. отримав нагороду асоціації за почесну службу. Хамлін зробив величезний внесок у справу створення спеціальних навчальних програм та курсів для підготовки музейних працівників (директорів і кураторів).

Згодом сам Хамлін згадував, що в 1945 р., зустрівши Салля, запропонував йому створити нову міжнародну музейну організацію. Той погодився на цю пропозицію і підписав листа, яким запрошував провідних музеологів з усього світу на зустріч у Луврі в листопаді 1946 р. Завдяки Саллю вдалося заручитися підтримкою в цьому починанні і з боку директора Британського музею, що було особливо важливо, оскільки англійський музейний світ продовжував залишатися еталоном функціонування професійних мереж фахівців.

Більша частина учасників зустрічі в Луврі представляла національні музейні асоціації та інші подібні організації. Через те що зустріч організовувалася поспіхом, а комунікації в післявоєнній Європі не були ще повністю відновлені, склад учасників зустрічі був досить випадковий. На ній в основному були присутні ті, хто в цей час опинився в Парижі на першій конференції ЮНЕСКО.

На зустрічі в Луврі були присутні представники 14 держав (разом з європейськими були представлені США, Австралія, Канада, Бразилія, Нова Зеландія), ООН, ЮНЕСКО, Міжнародного бюро музеїв, французького Міністерства закордонних справ і шведського представництва в Парижі. Крім того, з ряду країн було надіслано листи, які виражали підтримку новому починанню і повідомляли про створення Національних музейних комітетів (Аргентина, Гаїті, Китай, Індія, Єгипет, Філіппіни, Туреччина). На першій зустрічі, 16 листопада 1946 р., Чансі Хамліна було призначено секретарем нової організації. Незабаром цю посаду було перейменовано на посаду президента. Хамлін став першим президентом Міжнародної ради музеїв і обіймав цю посаду аж до 1953 р.

У своїй діяльності **Міжнародна рада музеїв (International Council of Museums, ICOM)** керується положеннями *Статуту ICOM від 18 листопада 1946 р. та Кодексу професійної етики ICOM 1986 р.* (доповнений і виправлений 2004 р.), шукає відповіді на виклики та потреби музейної професії, зосереджуючись на таких темах:

- 1) професійна співпраця та обмін досвідом;
- 2) поширення знань та підвищення професійного рівня;
- 3) навчання персоналу;
- 4) удосконалення професійних стандартів;
- 5) уточнення та поширення професійної етики;
- 6) збереження спадщини та боротьба з незаконним переміщенням культурних цінностей.

У 1970 р. ICOM видала *Етику придбання* – документ, пов'язаний з основними етичними проблемами, які можуть виникати в ході придбання музеями тих чи інших предметів.

Міжнародна рада музеїв функціонує в безпосередньому зв'язку з Організацією Об'єднаних Націй (ООН). Точніше, з тією структурою ООН, яка безпосередньо пов'язана з вирішенням питань у галузі науки, освіти та культури, – Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). У 1947 р. між ICOM та ЮНЕСКО було укладено контракт, за яким рада отримувала бібліотеку і Документаційний центр Міжнародного бюро музеїв, які лягли в основу *Центру музейної документації ЮНЕСКО – ICOM*. ICOM було визнано основним радником ЮНЕСКО з питань музеїв та спадщини. Згодом ICOM придбав вищий консультативний статус категорії “А” при Економічній і соціальній раді ООН.

Перша підготовча конференція ICOM відбулася в листопаді 1947 р. в Мехіко (Мексика). На ній обговорювалися проблеми видання періодичного друкованого органу ради, міжнародного обміну музейними предметами, копіювання та збереження унікальних предметів, виставкової діяльності, створення міжнародної фонотеки. З 1948 р. ЮНЕСКО став випускати журнал “*Muzeum*” про окремі музеї світу, який виходив один раз на квартал, з 1982 р. – російською мовою.

Улітку 1948 р. в Парижі відбулася перша повноцінна конференція ICOM, на якій зустрілися музейні працівники та музео-

логи з 35 країн. Тоді ж остаточно було визначено перші 12 Міжнародних комітетів ICOM. СРСР вступив у ICOM в 1957 р.

Конференції ICOM спочатку проходили раз на два роки, з 1950 р. було вирішено проводити їх один раз на три роки. З 1965 р. кожна конференція проводиться як тематична: першою такою темою стала підготовка музейного персоналу. Потім обиралися такі теми: музей і дослідницька робота, музей на службі людства, музеї для соціальної гармонії і т. д.

У ході таких конференцій ICOM проводиться *Генеральна Асамблея ICOM*, яка є вищим органом із формування політики ICOM. Номер Генеральної Асамблеї більший, ніж номер конференції (наприклад, у листопаді 2010 р. в Шанхаї пройшла 22-а Конференція та 25-а Асамблея), тому що Асамблеї з 2007 р. проводяться щороку.

Штаб-квартира ICOM, так само, як і штаб-квартира ЮНЕСКО, розташовується в *Парижі*.

На чолі організації стоїть *Виконавча рада*, її очолює президент ICOM. Адміністративне управління ICOM здійснює генеральний директор ICOM, який очолює *Генеральний секретаріат*.

Консультативний комітет складається з президентів Міжнародних комітетів, його зустрічі проходять під час Генеральної Асамблеї.

У 1959 р. спільно з ЮНЕСКО було засновано *Міжнародний дослідницький центр зі збереження та реставрації культурних цінностей (м. Рим)*.

Зараз ICOM включає Національні комітети, Регіональні організації, Національних кореспондентів, Міжнародні комітети, афілійовані організації, Генеральну Асамблею, Генеральну конференцію, Консультативний комітет, Виконавчу раду, Секретаріат, Інформаційний Музейний центр ЮНЕСКО – ICOM, Фонд ICOM.

Національні комітети є головними структурними одиницями ICOM і основною сполучною ланкою між ICOM та її членами. Національний комітет забезпечує управління інтересами ICOM у своїй країні, представляє інтереси своїх членів у межах ICOM, складається з усіх членів ICOM, що проживають у певній країні. Він приймає свій власний регламент, який не повинен суперечити Модельному регламенту Національних

комітетів. Національний комітет може бути створений Виконавчою радою в будь-якій країні після отримання генеральним секретарем письмової заяви, підписаної не менше ніж п'ятьма індивідуальними або колективними членами ICOM з постійним місцем проживання в цій країні. Кожен Національний комітет обирає свого голову, а також Виконавче бюро, що складається не менше ніж із чотирьох членів (включаючи голову). Жоден рядовий член Виконавчого бюро не може залишатися на своєму посту протягом більше шести років поспіль, якщо тільки його не було відразу ж після цього обрано головою або віце-головою. Голова і віце-голова не можуть виконувати свої функції протягом більше шести років поспіль (це універсальні правила ротації, які діють у всіх комітетах та структурах ICOM). Кожен Національний комітет проводить не менше одного пленарного засідання на рік, на якому Виконавче бюро звітує перед членами про діяльність за рік і надає фінансовий звіт, розглядає та затверджує програму комітету. Зараз таких Національних комітетів ICOM усього 117.

Національні комітети можуть об'єднуватися в Регіональні організації. Для цього потрібне рішення як мінімум трьох Національних комітетів. Ця організація носитиме назву ICOM, що доповнюється прийнятою назвою відповідного географічного регіону. Мета Регіональної організації ICOM – служити обміну інформацією та співпраці між Національними комітетами, музеями і професійними музейними працівниками в тому регіоні, де її створено.

Зараз існує п'ять таких **Регіональних організацій**: ICOM країн Азії і Тихоокеанського регіону, ICOM Європи, ICOM арабських країн, ICOM Південно-Східної Європи (колишні югославські республіки, Болгарія, Румунія та Молдова) і ICOM Латинської Америки та Карибського басейну.

Якщо члени ICOM мають постійне проживання в країні, де немає Національного комітету, то Виконавча рада може призначити будь-якого члена ICOM, який постійно проживає в цій країні, як Національного кореспондента. У цьому статусі він представлятиме членів ICOM цієї країни на Генеральній Асамблеї і зможе бути присутній як спостерігач на засіданнях Консультативного комітету. При цьому Національний корес-

понтент не має права брати участь у голосуванні ні на Генеральній Асамблеї, ні на виборах Виконавчої ради.

Більше ніж 30 000 членів ICOM у 137 країнах беруть участь у діяльності 117 Національних комітетів та 31 Міжнародного комітету, кожен з яких має свою спеціалізацію та займається окремим напрямком музейної діяльності. Серед них:

- Міжнародний комітет аудіовізуальних, образотворчих та звукових нових технологій (AVICOM);
- Міжнародний комітет колекцій та діяльності музеїв міст (CAMOC);
- Міжнародний комітет освіти та культурної діяльності (CECA);
- Міжнародний комітет документації (CIDOC);
- Міжнародний комітет музеїв та колекцій науки і техніки (CIMUSET);
- Міжнародний комітет музеїв та колекцій костюмів (COSTUME);
- Міжнародний комітет історичних будинків-музеїв та палацово-паркових ансамблів (DEMIST);
- Міжнародний комітет музеїв та колекцій скла (GLASS);
- Міжнародний комітет з питань обміну виставками (ICEE) та інші.

Стратегічний план ICOM, схвалений на Генеральній Асамблеї, втілює Секретаріат ICOM разом з Національними та Міжнародними комітетами, які допомагають реалізовувати програми ICOMу.

1.6. Законодавство України про музеї та музейну справу. Музейний фонд України. Участь українських музеїв у Міжнародній акції “Ніч музеїв”

Законодавство України про музеї та музейну справу складається з “Основ законодавства України про культуру”, Закону “Про музеї та музейну справу” від 29 червня 1995 р., Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про музеї

та музейну справу” від 5 листопада 2009 р. та ін. Закони регулюють суспільні відносини в галузі музейної справи, встановлюють правові, економічні, соціальні засади наукового комплектування, вивчення та використання пам’яток природи, матеріальної і духовної культури, діяльності музейних закладів в Україні.

Музейний фонд України – це сукупність рухомих пам’яток природи, матеріальної та духовної культури, які мають наукову, історичну, художню чи іншу культурну цінність незалежно від їхнього виду, місця створення і форм власності та зберігаються на території України, а також нерухомих пам’яток, що знаходяться в музеях України й обліковані в порядку, визначеному законом. Музейний фонд України складається з державної та недержавної частин.

Унікальні пам’ятки Музейного фонду України, а також ті, що мають виняткове наукове, історичне, художнє чи інше культурне значення, незалежно від форм власності і місця зберігання, заносяться Міністерством культури до Державного реєстру національного культурного надбання. Пам’ятки Музейного фонду України, що є державною власністю, не підлягають приватизації.

З 1975 р. за рішенням Генеральної Асамблеї ООН було відроджено **Міжнародний день музеїв – 18 травня**, що є визнанням ролі музеїв у суспільстві.

18 травня – єдиний день на рік, коли музеї відкривають двері вночі. **“Ніч музеїв”** – міжнародна акція, основна мета якої показати ресурси, можливості, потенціал сучасних музеїв, привабити до музеїв молодь. Уперше “Ніч музеїв” було проведено в Берліні в **1997 р.** Уже через чотири роки в акції брало участь 39 країн Європи та Америки.

Українські музеї вперше приєднались до акції в **2008 р.** Поки далеко не всі вони беруть участь, оскільки непросто організувати нічну охорону музею, безкоштовний вхід, позаурочну роботу працівників, особливо за відсутності підтримки держави. Участь українських музеїв у міжнародній акції “Ніч музеїв” є чинником зростання відвідуваності в музеях туристичних центрів Києва, Львова, обласних центрів.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Назвіть музу пам'яті.
2. Дайте визначення поняття “музеєзнавство”.
3. Що таке музеографія?
4. Назвіть об'єкт і предмет дослідження музеєзнавства.
5. Дайте визначення поняття “музей”.
6. Надайте дефініцію “музейному предмету”.
7. Поясніть, що значить атрактивний.
8. Надайте класифікацію музеїв за профілем.
9. Назвіть вісім функцій музеїв.
10. Поясніть значення терміна “Музейний фонд України”.
11. Коли святкують Міжнародний день музеїв?
12. Коли відбувається Міжнародна акція “Ніч музеїв”?

РОЗДІЛ 2

Фондова, експозиційна та науково-дослідницька діяльність музеїв

2.1. Фондова робота

Основні напрямки фондової роботи музею – комплектування, облік, збереження, вивчення предметів, проведення консультацій. Відповідальність за організацію фондової роботи покладено на головного зберігача фондів. У великих музеях головний зберігач фондів одночасно є завідуючим відділом фондів, куди входять зберігачі окремих груп та сектор обліку фондів.

До основних форм комплектування музейних фондів належать: а) польові дослідження (експедиції, репортажний збір – збирання документів, свідчень, предметів у момент події і невдовзі після); б) поточне комплектування (закупівля, подарунки).

Серед польових досліджень виділяють: а) археологічні – розкопки поселень, поховань і т. ін.; б) етнографічні – опитування населення за розробленою анкетною. В ході таких досліджень відбувається збирання предметів для поповнення музейних колекцій. Закупівля речей, копій у колекціонерів, замовлення картин, муляжів відбувається для поповнення музейної експозиції, підготовки виставок. Дарування книг, картин, меморіальних предметів можливе меценатами, родичами видатних людей, національними товариствами.

Музейний облік складається з двох стадій: первинної реєстрації і наукової інвентаризації:

а) первинна реєстрація музейних предметів – перша стадія обліку музейних фондів, під час якої фіксуються основні відмінні ознаки предметів музейного значення в книзі надходжень основного або науково-допоміжного фонду на підставі результатів його попереднього вивчення;

б) наукова інвентаризація музейних предметів – друга стадія обліку основного фонду, коли фіксуються результати вивчення музейних предметів з метою юридичного закріплення предмета за відповідним музейним зібранням та охорони наукових даних про нього.

Під час первинної реєстрації фондово-закупівельна комісія музею колегіально вирішує, що брати в основний фонд, а що – в допоміжний. За підсумками засідання складається протокол. Рішення про прийняття предметів до музею приймається колегіально на засіданні фондово-закупівельної комісії зі складанням протоколу. На основі цього протоколу складається акт прийому експонатів. Упродовж місяця після засідання фондово-закупівельної комісії всі придбані предмети мають бути вписані в акти та книги надходжень.

Облікова документація – система документів, яка складається з документів первинної реєстрації (акти про приймання і видавання) та інвентарних книг – книг надходжень основного фонду, надходжень науково-допоміжного фонду, тимчасових надходжень, обліку сировинних наукових матеріалів, реєстрації актів і документів наукової інвентаризації, котрій підлягають музейні предмети основного фонду, що надійшли на постійне зберігання. До облікової документації належать також книги реєстрації самих облікових документів.

Акти та книги надходжень – юридичні документи вічного зберігання. Перед заповненням книга надходжень прошнуровується, пронумеровується і на останній сторінці скріплюється печатками вищих організацій для того, щоб із книги не виривали аркуші. До актів долучаються всі супровідні документи.

Кожному предмету надається шифр – порядковий номер надходження з абрєвіатурою музею. В книзі надходжень обов'язково вказується шифр, номер, назва предмета, опис, розміри, матеріал, стан збереження, джерело надходження і дата, якщо закуплений – вартість.

Структура музейних фондів – система організації музейного зібрання, яка залишається незмінною за можливих змін складу фондів. Структура музейних фондів включає три основні складові: основний фонд, науково-допоміжний і фонд

тимчасового зберігання. Як основний, так і науково-допоміжний фонд можуть поділятися на профільний, непрофільний та дублетний фонди.

Фонд основний – частина музейного зібрання, яка складається з музейних предметів різних типів. У складі фонду музейні предмети об'єднують в окремі колекції. Предмети, які мають найбільшу музейну цінність і представлені в одному примірнику, складають особливо цінну частину основного фонду.

Фонд науково-допоміжний – частина музейного зібрання, що складається з різноманітних науково-допоміжних матеріалів, зібраних чи створених музеєм для постійної експозиції або виставок. Структура фонду визначається музеєм залежно від складу фондового зібрання.

Шифр – скорочена назва музею, в якому зберігається музейний предмет або науково-допоміжний матеріал. Шифр є складовою частиною облікового призначення і наноситься на кожен одиницю музейних предметів.

Приклад. Музей історії запорозького козацтва Національного заповідника “Хортиця” скорочується як НЗХ. Музейні предмети зберігаються в окремих зібраннях за матеріалом виготовлення в основному фонді музею: дерево (Д), кераміка та скло (КС), метал (М), живопис (Ж), а також у науково-допоміжному фонді (НДФ). Частина їх знаходиться в сховищах музейних фондів, інша, найбільш аттрактивна, – в постійній експозиції. На музейному предметі позначають, наприклад, фонди НЗХ: НДФ-1312.

Під час наукової інвентаризації головний зберігач фондів (або зберігачі окремих колекцій у великих музеях) заповнює інвентарні книги окремих фондових груп, які є документами вічного зберігання і перед заповненням прошнуровуються, на останній сторінці скріплюються печатками вищих організацій для того, щоб із книги не виривали аркуші.

Наукова інвентаризація – це створення уніфікованого паспорта на кожен музейний предмет.

Уніфікований паспорт музейного предмета містить 47 ознак (№ паспорта, відомство, музей, відділ, №№ за книгами надходжень та інвентарною, дата, спосіб і джерело надхо-

дження, документи, класифікація, типологія, датування, назва, матеріал, техніка, розміри, короткий опис, стан збереження).

Атрибуція музейного предмета – частина наукової інвентаризації, коли виявляються основні ознаки, що визначають назву, призначення, матеріал, розміри, техніку виконання, авторство, датування, географію створення і побутування предмета.

У процесі атрибуції розшифровуються написи, клейма, марки, відбувається пошук аналогів.

Предмети, які містять коштовні метали і каміння, до книги надходжень записуються кожний окремо. Якщо такий предмет надійшов до музею у складі скарбу, матеріалів з археологічної, етнографічної, геологічної чи іншої експедиції або іншим шляхом, то він обліковується за окремим номером, а його належність до скарбу або матеріалів експедиції зазначається в графі “Назва та стислий опис предмета”. Для зберігання коштовних металів та каменів у сховищах устанавлюються металеві сейфи, цілодобово підключені до охоронної сигналізації. Підставою для занесення такого предмета до спецкниги є акт ювелірної експертизи (здійснюють спеціалісти Інспекції пробірного нагляду), який включає дані про вагу, пробу, лігатуру, чистоту, назву каменя (вага в каратах), що записується в інвентарну книгу. Отже, *коштовні речі мають три номери: за книгою надходжень, групою, спецкнигою.*

Правила нанесення облікових номерів (шифру). Шифр складається зі скороченої назви музею, номера в книзі надходжень (їх зазначають у чисельнику), скороченої назви відділу, де предмет зберігається, та інвентарного номера (зазначають у знаменнику). Старі шифри або інші позначення закреслюються. Шифр пишуть тушшю або олійною фарбою на зворотному боці предмета в певному місці. Наприклад, для картин – у лівому верхньому кутку на підрамнику; для скульптури – на торцях; на тканинах нашивають етикетку з шифром у лівому нижньому кутку і т. д.

Каталогізація потрібна в музеях для систематизації колекцій, підготовки пам’яток до експонування, для використання їх у науковій і освітній роботі.

Комп'ютерний облік – це створення та використання автоматизованих каталогів музейних предметів.

Для наукової роботи з колекціями самих лише даних інвентаризаційного обліку недостатньо, тому передбачено створення системи різноманітних **карток**:

- а) **зведені** (відображають фонд у цілому);
- б) **локальні** (відображають частину колекції).

Найпоширеніші серед карток:

- 1) **топографічна** (назва пам'ятки, її розташування (в експозиції чи у фондах));
- 2) **інвентарна** (містить повні відомості про предмети, записані в інвентарній книзі, їхню фотографію або малюнок);
- 3) **систематична** (опис музейних предметів і їхня систематизація за певним принципом);
- 4) **предметно-тематична** (відомості про музейні експонати з різних джерел, які доповнюються);
- 5) **хронологічна** (систематизує предмети за датами подій у хронологічному порядку);
- 6) **іменна** (складають на видатних діячів науки, культури, мистецтва, полководців, героїв та інших ушлюблених або визначних людей);
- 7) **географічна** та ін.

Завдання збереження фондів полягають у забезпеченні збереженості музейних цінностей, їхньому захисті від руйнування, псування та розкрадань, а також у створенні сприятливих умов для показу та вивчення колекцій.

Найважливіші зовнішні причини руйнування музейних предметів (крім руйнувань, що викликані технічними аваріями і стихійними лихами):

- значна та різка зміна температури та вологості, відхилення цих параметрів від нормативних;
- шкідливий вплив світла або нестача його;
- забруднення повітря агресивними газовими складовими, пилом, кіптявою, сажею;
- біологічні шкідники;

- використання нестійких матеріалів (фарб, тканин тощо) та недосконалих технологій під час виготовлення предметів, що згодом увійшли до музейних колекцій;
- недбайливе ставлення до предмета, що призводить до механічних пошкоджень;
- неправильне зберігання і використання цих предметів до їхнього надходження в музей та в самому музеї.

Руйнування музейних предметів може бути наслідком невмілого або необережного користування, несвоєчасного проведення реставрації.

Музейні фонди – це колекції, які знаходяться в сховищах, експозиціях або на виставках музею.

Зібрання різноманітних предметів потребують певних умов і системи зберігання – забезпечення потрібного режиму в фондах, створення відповідних умов для збереження різних категорій пам’яток від псування або розкрадання, нагляду за станом музейних колекцій, консервації їх та реставрації. Охоронна робота починається відразу ж після надходження пам’ятки до музею і її обліку. Збереження фондів відбувається в сховищах, в експозиції, під час переміщень музейного предмета в музеї та за його межами.

Положення про організацію зберігання фондів визначаються Інструкцією “З музейного обліку, зберігання та використання пам’яток державної частини Музейного фонду України” від 25 жовтня 2007 р., розробленою відповідно до Законів України “Про музеї та музейну справу” (зі змінами), “Про охорону культурної спадщини”, Положення “Про Музейний фонд України”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.07.2000 № 1147, Порядку занесення унікальних пам’яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання, затвердженого наказом Міністерства культури і туризму України від 25.10.2001 № 653, Інструкції “З організації охорони державних музеїв, історико-культурних заповідників, інших важливих об’єктів культури підрозділами Державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ України” від 30.07.2004 № 846/489 та ін.

Усі колекції музею поділяють на дві групи:

- 1) основний музейний фонд;
- 2) фонд науково-допоміжних матеріалів.

Основний музейний фонд становлять оригінальні пам'ятки історії, природи, матеріальної і духовної культури людства. Матеріали основного фонду систематизують в історико-хронологічному порядку з дотриманням географічних зон. Наприклад, історичні музеї мають в основних фондах відділи: палеоліту, неоліту, бронзи, залізного віку тощо. У межах історичних, хронологічних та географічних груп пам'ятки зберігають ще за матеріалами: скло, кераміка, метал тощо, враховуючи при цьому їхні фізичні властивості, неоднакові вимоги щодо зберігання. Іноді в музеях використовують ще тематичну систему зберігання, відповідно до якої пам'ятки розміщують у фондах за тематикою, пов'язаною з профілем музею, його структурою або експозицією.

Фонд науково-допоміжних матеріалів зберігають окремо від основного, організуючи його за тією самою системою – в історико-хронологічному порядку з дотриманням географічних зон. Так само враховують специфіку зберігання різних матеріалів, їхні особливості (наприклад, вид пам'ятки, її розміри тощо). Окремо зберігають у музеях коштовності, фотоматеріали, рукописи, книги, створюючи для них відповідні умови та особливий порядок.

Для розміщення предметів різних категорій використовуються різні типи меблів. Обладнання бажано максимально стандартизувати за видами музейних предметів, групуючи за вимогами світлового, температурно-вологісного та біологічного режимів.

Температурний і вологісний режим – важливий чинник зберігання колекції в музейних приміщеннях, адже **коливання цих показників** призводять до розширення і стискання матеріалів, а отже, – до руйнування речей.

Температурно-вологісний режим залежить від засобів, якими створюється та підтримується певний рівень температури і відносної вологості повітря, тобто в будівлі музею може бути нерегульований режим або регульований, що підтриму-

ється необхідними інженерно-технічними засобами (наявність систем опалення, вентиляції та кондиціонування повітря).

Висока температура особливо небажана для паперових документів, виробів із дерева, воску, парафіну, тканин, одягу, килимів тощо. Низька температура згубна для олов'яних виробів, скульптури тощо.

Під час створення мікроклімату потрібно враховувати “допустимі” та “оптимальні” параметри температури і відносної вологості повітря, які визначаються змінами, що відбуваються в матеріалах під час коливань температури та вологості повітря.

У діапазоні допустимих значень не відбувається істотної руйнації матеріалів. Допустимим діапазоном повітряних параметрів у музейних приміщеннях при комплексному зберіганні є: температура повітря 15–24°C, відносна вологість – 40–65 %. Нижня межа діапазону відносної вологості повітря менше ніж 40 % призводить до зневоднення матеріалу, його деструкції та прискороного старіння. Верхня межа – 65 % – є сприятливою для розвитку мікроорганізмів.

Оптимальними параметрами повітряного середовища при комплексному зберіганні експонатів є температура повітря 18–20°C, відносна вологість повітря – 50–55 %. Температуру і вологість у музейних приміщеннях виміряють термометрами, гігрометрами, гігрографами або психрометрами, які розміщують, як правило, біля входу в зали. Двічі на добу показання цих приладів заносять у спеціальний журнал реєстрації умов зберігання. Ступінь сухості повітря в приміщенні регулюють.

Реставрація та консервація музейних предметів. Згідно із Законом України “Про музеї та музейну справу” (стаття 24), консервацію і реставрацію пам'яток Музейного фонду України можуть виконувати лише спеціалізовані установи Міністерства культури України, реставраційні відділи музеїв, спеціалізовані підприємства, організації та окремі реставратори, які мають відповідний дозвіл Міністерства культури України. Держава сприяє підготовці кадрів реставракторів, розвитку мережі спеціалізованих реставраційних закладів.

Реставрація включає всі види робіт, спрямованих, насамперед, на збереження пам'ятки історії та мистецтва (*консерва-*

ція), а також виявлення її автентичних частин (розкриття) і повернення їй естетичних якостей (доповнення).

Реставрація металевих предметів: *мідні та бронзові вироби* чистять 10-процентним розчином сірчаної кислоти з подальшим кип'ятінням у дистильованій воді, просушуванням у сушильній шафі та парафінуванням; *залізні вироби* реставрують електрохімічним способом, засипаючи залізний виріб гранульованим цинком і заливаючи 15-процентним розчином їдкою натру, з подальшим промиванням у дистильованій воді, просушуванням у сушильній шафі та парафінуванням у гарячому стані і хімічним (сірчаною або соляною кислотами з додаванням 1-процентного інгібітору з подальшим промиванням, просушуванням і покриттям 5-процентним розчином полівінілбутералю); механічно очищають дрібними напилками, наждаком, щітками. Для закріплення використовують клей БФ-4, БФ-6, 3–5-процентний розчин полівінілбутералю.

Особливості зберігання музейних предметів в експозиції. Повітря в приміщенні підтримують сухим і чистим. З метою захисту від шкідливих прямих сонячних променів, які руйнують насамперед матеріали органічного походження (тканини, дерево, папір, шкіру тощо), в експозиційних залах і фондівих приміщеннях вікна забілюють крейдою, обладнують їх шторами, використовують матові абажури на освітлювальних приладах тощо.

Для творів *станкового живопису* шкідливі підвищена вологість (спричиняє розширення дерева, набухання волокон полотна, окиснення металів, пожовтіння олії, появу плісняви, псує лаки), надмірна сухість (утворюються тріщини в дереві, обсипаються ґрунт і фарби), яскраве світло (вицвітають органічні фарби, змінюються мінеральні), пил, кіптява (вони забруднюють пам'ятки), комахи й інші шкідники, які руйнують дерево, папір, шкіру та інші матеріали.

Правильне зберігання станкового живопису передбачає підтримання в приміщеннях температури від +10 до +18°C взимку та від +15 до +25°C – влітку і вологості 55–65%. *Акварель, настель, графіку* зберігають та експонують лише засткненими.

Вироби з тканин зберігають у затемнених приміщеннях при постійній температурі (+15 – +18°C) і вологості (55–65%).

Двічі на рік одяг просушують та чистять на повітрі. Плісняву знищують, витримуючи під прямими сонячними променями протягом 10–40 хвилин.

Облаштування й обладнання експозиційних залів мають передбачати не тільки створення найліпших умов для показу експонатів, але й забезпечувати їхнє збереження від передчасного зношування, пошкодження та пограбувань.

Музейні предмети часто страждають від комах, найчастіше – від жуків-точильників та молі, які проникають у музейні приміщення через вікна і двері, разом із предметами, що надходять до музею. Для боротьби з ними використовують рідкі інсектициди, застосовується спосіб газациї документів.

Щоб запобігти крадіжкам експонатів, експозиційне обладнання, меблі облаштовують внутрішніми замками та спеціальними пристроями для пломб, які мають бути встановлені в місцях, недоступних для сторонніх.

За даними французької поліції, Музей Лувр (окремі предмети та разом) грабувався та продавався 18 разів.

Експозиційний інвентар виготовляють з урахуванням величини та ваги експонатів, він має бути міцний і стійкий (особливо підставки для скульптур, макетів та моделей). Необхідно контролювати використання матеріалів, устаткування, особливо тих, що перебувають у безпосередньому контакті з експонатами, не треба використовувати дуб, березу, рекомендується застосовувати деревину з тополі, граба, клена та з іншої подібної породи.

Для забезпечення надійної стійкості шаф їх прикріплюють до підлоги. Усі нестійкі предмети, що виставляються на різних полицях і підставках, мають обов'язково прикріплюватися до них.

Унікальні, особливо цінні та ламкі експонати, усі види зброї, а також предмети невеликих розмірів (у тому числі дрібна скульптура, порцеляна, скло тощо) експонуються обов'язково в засткленних шафах і вітринах. Вітрини та шафи всіх типів мають бути пилонепроникні.

Експозиційні меблі розміщуються відносно вікон таким чином, щоб експонати не зазнавали впливу прямих сонячних променів. Конструкція вітрин має передбачати заміну освітлювальних приладів без їхнього розпечатування. Біля особливо цінних або ламких експонатів відкрита експозиція огорожується.

Переоблік фондів – це перевірка наявності кожного предмета відповідно до записів у книзі надходжень і книзі наукової інвентаризації. Здійснюється спеціальною комісією з обов'язковою участю зберігача цієї музейної колекції.

2.2. Експозиційна діяльність

Експозиційна діяльність – ознайомлення відвідувачів з найцікавішими експонатами музею, розміщеними в логічному порядку, побудованому за хронологічним, географічним, предметно-тематичним критеріями.

Музейна експозиція – цілеспрямована і науково обґрунтована демонстрація музейних предметів.

Виставлений предмет називається *експонатом*.

У путівниках подано опис експозиції кожного залу, кожного стенда в залі; буклети містять короткий зміст експозиції музею з окремими ілюстраціями.

В інформаційному суспільстві актуальною проблемою експозиційної діяльності сучасних музеїв є прагнення утримати “планку” суспільної зацікавленості та популярності музею серед відвідувачів. Вважається, що сталість експозиції – це смерть музею як популярного публічного закладу. Провідні західноєвропейські та північноамериканські музеї вирішують цю проблему шляхом постійного оновлення експозиції. Кожні три-п'ять років експозиції зазнають докорінних змін, над якими працюють художники та дизайнери цих музеїв.

У той же час музеї створюють не лише постійні, але і тимчасові експозиції – *виставки*.

На сьогодні в музейній практиці склались основні *типи музейних виставок*:

- 1) **тематичні** – в їхній основі лежить певний сюжет;
- 2) **фондові** – знайомлять із малодоступними та маловідомими колекціями;
- 3) **звітні** – створюються за результатами реставраційних робіт, за результатами нових надходжень;
- 4) **ювілейні** – готуються до ювілейної дати.

Експозиційна робота в музеях складається з кількох етапів:

- 1) наукова підготовка експозиції;
- 2) складання її планів;
- 3) добір і виготовлення експонатів;
- 4) підготовка пояснювальних матеріалів;
- 5) оформлення і монтаж експозиції;
- 6) відкриття експозиції;
- 7) фіксація та подальше вдосконалення.

Експозиційний матеріал – сукупність виставлених музейних предметів, їхніх відтворень та моделей, науково-допоміжних матеріалів і текстів.

Усі частини експозиції взаємопов'язані між собою та складають її *тематичну структуру*. Відповідно до неї експозиційні матеріали поділяються на *експозиційні комплекси* – групи предметів, пов'язані між собою за змістом та іншими ознаками і які складають зорову та смислову єдність.

Експозиційні комплекси – музейні предмети та інші експозиційні матеріали, об'єднані відповідно до тематичної структури.

Експозиційні науково-допоміжні матеріали (цифрові таблиці, карти, діаграми, схеми, плани, креслення):

- дають відвідувачеві музею узагальнені знання в наочній та швидко сприйнятій формі;
- допомагають зрозуміти історичний зміст експозиції;
- мають строго обмежене застосування в основній історичній експозиції;
- мають допоміжний характер, який підкреслюється розміщенням і оформленням. Вони не повинні підмінювати музейні предмети, “забивати” зайвою яскравістю, застосуванням особливо аттрактивних прийомів;

- показують географічне поширення явищ (карти);
- дають кількісні порівняння у формі просторових зображень (діаграми);
- виявляють зв'язки між окремими фактами і явищами (схеми);
- пояснюють будову окремих музейних предметів (плани та креслення).

Історичні карти різних профілів – соціально-економічні, етнографічні, політичні, воєнно-історичні, біографічні. Музей бере за основу існуючі карти і пристосовує їх до умов музейної експозиції шляхом регулювання навантаження, встановлення найбільш зручної форми умовних позначок, забарвлення фону.

Діаграми (стовпчикові, лінійні, кругові, секторні) дають наочне уявлення про динаміку розвитку, про кількісні й процентні співвідношення цілого та його частин і можуть бути використані під час характеристики економічного й культурного розвитку.

Схеми дають пояснення організації державного апарату, структури установи, виробничого процесу.

Пояснювальні тексти експозиції поділяють на: а) *експлікації* – провідні тексти обсягом до одного аркуша друкованого тексту, які містять основні характеристики, зазвичай вкладаються, вивішуються на початку кожного експозиційного залу або тематичної групи пам'яток; б) *етикетаж* – короткі підписи, що поділяються на анотаційні – підписи під кожним експонатом (назва експоната, час створення, автор, матеріал, походження); номенклатурні (заголовки над кожним стендом, назви розділів, тем); орієнтувальні (покажчики порядку огляду експонатів, таблиці, маршрути залів).

В експозиції використовуються **три плани показу**:

- 1) стенди, вітрини, шафи;
- 2) поворотні шафи, турнікети, альбоми;
- 3) “прихована” експозиція – висувні щитки, колекції, окремі предмети.

Макет – об'ємне художнє відтворення певних історичних подій або окремих пам'яток у зменшеному вигляді.

Макети поділяються на:

- а) топографічні і ландшафтні – відтворюють певну місцевість та рельєф;
- б) виробничі і технічні – показують різні виробничі процеси;
- в) архітектурні і планувальні – відображають вигляд окремих будинків або цілих житлових кварталів чи населених пунктів.

Копія – точне відтворення розміру, кольору, форми та інших характеристик оригіналу. Іноді копії окремих пам'яток мають назву муляжів.

Муляж – зліпок із гіпсу, воску, пап'є-маше, який точно відтворює розмір і забарвлення оригіналу.

Новороб – точна копія, виконана з матеріалу оригіналу та в його же розмірах.

Модель – відтворення великої об'ємної оригінальної пам'ятки в певному масштабі. Модель зберігає конструктивні принципи і фактуру оригінала. Моделі створюються в тих випадках, коли потрібно змінити масштаб предмета, який не може бути представлений в експозиції через свої габарити, коли необхідно показати процес функціонування або роботи предмета чи виділити спрощену, умовну схему предмета для його наочної демонстрації.

Технологічні етапи організації експозиції:

- 1) розробка наукової концепції;
- 2) складання тематико-експозиційних планів;
- 3) підбір експонатів;
- 4) складання пояснювальних текстів;
- 5) монтаж експозиції.

Тематико-експозиційний план – таблиця з обов'язковими розділами: а) зміст експозиції – обґрунтування та перелік назв розділів, тем, підтем; б) перелік експонатів; в) місцезнаходження експонатів; г) примітки.

Метод побудови експозицій – це науково обґрунтований порядок групування та організації експозиційних матеріалів, який виходить зі змісту експозиції.

У сучасному музеєзнавстві виділяють *основні методи експонування*:

1) **систематичний** – передбачає відбір, розміщення та інтерпретацію однорідних предметів відповідно до класифікаційної системи конкретної наукової дисципліни. Використовується в природничо-наукових, науково-технічних, археологічних і етнографічних музеях, музеях декоративно-ужиткового мистецтва та в фондowych виставках музеїв інших профілів;

2) **ансамблевий** – зберігає або реставрує на основі достовірних наукових даних реально існуючу або типову для певної епохи соціокультурну обстановку. Характерний для меморіальних музеїв, музеєфікованих пам'ятників історії та культури – замків, палаців, садиб, селянських хат. Прикладом є історичні інтер'єри та їхні фрагменти в музеях гуманітарного профілю;

3) **ландшафтний** – відтворює взаємозв'язки і взаємозалежність природних компонентів. Їхні основні структурні елементи – ландшафтні діорами та біологічні групи (біогрупи). Біогрупи – експозиційний комплекс з об'єктів тваринного або рослинного світу;

4) **тематичний** – розкриває певну тему, сюжет, проблему, створює музейний образ відтворюваних подій та явищ. Усі методи експонування інтегруються, їхній вибір залежить від профілю музею, специфіки колекцій, теми і цільових установок експозиції.

У ландшафтному методі експонування характерними прийомами стали панорами та діорами.

Панорама – живописне полотно замкнутої кругової стрічки великих розмірів.

Діорама – стрічкоподібна, зігнута півколом живописна картина з переднім наочним планом (споруди, реальні і бутафорські предмети). Діораму відносять до масового видовищного мистецтва, в якому ілюзія присутності глядача в природному просторі досягається синтезом художніх і технічних засобів.

Діорами розраховані на штучне освітлення і часто розташовуються в спеціальних павільйонах або музеях. Величезну роль в експонуванні діорами відіграють устаткування експозиційного залу і конструкція оглядового майданчика, а також світло та звук (музичний і дикторський супровід). Більшість діорам присвячено історичним битвам. Найширше діорама

застосовується в музейній практиці як особливий спосіб подачі документального матеріалу, підкріплений образною емоційністю.

Діорама “Битва за Дніпро в районі Військове-Вовніги в 1943 р.” Дніпропетровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького – найбільша діорама в Україні, створена майстрами батального живопису ордена Червоної Зірки студії військових художників імені М. Б. Грекова, заслуженими художниками РРФСР Миколою Яковичем Бутом і Миколою Васильовичем Овечкіним, до 30-річчя перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні. Діораму було відкрито 7 травня 1975 р. Цільнотканне полотно площею 840 кв. метрів розміщено в спеціальній будівлі, за проектом архітектора В.А. Зуєва. Загальна площа діорами – 1340 кв. м, відстань від оглядового майданчика до полотна – 12 м. Широкий радіус огляду (до 230 градусів), глибокий предметний план, що складається із залишків оборонних споруд, зброї, засобів переправи та інших військових атрибутів, спеціальне освітлення і озвученість діорамної зали створюють у глядачів ефект безпосередньої присутності на місці штурму Дніпра радянськими воїнами. На початку екскурсії діорамою звучать фанфари, пісня “Священна війна” та звуки бою, а закінчується огляд діорами аудіозаписом 1943 р. радіодиктора Левітана про звільнення м. Дніпропетровськ.

Панорама – картина, на якій плоский живописний фон поєднується з об’ємним предметним першим планом; великих розмірів картина з рельєфним першим планом, часто з предметами, муляжами і т. ін., розташованими на підлозі перед картиною, вміщена всередині круглого освітленого зверху прищиплення, що дає глядачеві ілюзію реального виду.

Панорама “Оборона Севастополя 1854–1855 рр.” в м. Севастополь становить живописне полотно (довжина – 115 м, висота – 14 м, площа – 1610 кв. м) і предметний план площею 900 кв. м, розташована на спеціальному помості. За задумом художника, глядач, піднявшись на спеціальну оглядову площадку, мовби знаходиться на вершині Малахового кургану в день штурму 6 червня 1855 р. – один день із 349 днів героїчної оборони Севастополя. Саме на Малаховому кургані відбували-

ся вирішальні події, що визначили результат штурму як “першу серйозну поразку французько-англійської армії”. Із затемненого оглядового майданчика розгортається грандіозне видовище севастопольської оборони 1854–1855 рр. По всьому колу на передньому плані розташовано реальні предмети – невибагливі солдатські та матроські обладунки, зброя, ядра, кошики з піском, макети оборонних споруд. Відвідувачі бачать захисників Севастополя, охоплених ратною справою, а далі величезна смуга живописної картини, яка охоплює все коло горизонту. Штучне освітлення, яке вихоплює з темряви окремі сцени, інші залишає в напівтіні, створює ілюзію безпосереднього переходу реального простору переднього плану в площину картини.

2.3. Науково-дослідницька діяльність

Науково-дослідницька робота – важливий напрямок діяльності музеїв, до якого належить наукове комплектування музейних фондів, організація обліку, збереження, консервації і реставрації колекцій, наукова побудова експозицій, виставок та проведення на науковій основі всіх видів культурно-масової роботи.

Завданнями науково-дослідницької роботи музеїв є:

- 1) глибоке вивчення історії краю, міста чи села;
- 2) дослідження музейних колекцій та їхня наукова обробка;
- 3) опрацювання окремих тем, пов’язаних з експозицією музею;
- 4) розробка експозицій (складання тематичних структур і тематико-експозиційних планів);
- 5) розробка питань методики й техніки музейної справи.

Спрямованість наукової роботи музеїв визначає їхній профіль. Так, в історичних та краєзнавчих музеях основну увагу приділяють вивченню історичних подій і фактів, у природничих – вивченню природних ресурсів та використанню їх у народному господарстві, у художніх – художнім творам,

здійснюючи їхню апробацію, в літературних та меморіальних – життю і творчості видатних людей. Тематика наукових досліджень музейних працівників визначається переважно характером колекцій музею.

Планування та організація науково-дослідницької роботи музею координується вченою радою музею, до якої входять директор, вчений секретар, замдиректора з наукової роботи та провідні спеціалісти музею. Наукові працівники систематично розробляють теми, пов'язані з експозицією або фондовими матеріалами. Наукова робота в музеях здійснюється за допомогою розвідок на місці подій, експедицій (археологічних, етнографічних, літературних тощо) або відряджень до різних установ для збирання матеріалів, а також за допомогою архівних досліджень, вивчення матеріалів у бібліотеках, науково-дослідних інститутах, культурно-освітніх установах.

Результати науково-дослідницької роботи полягають в організації нових експозицій, виставок; публікації збірників наукових праць, каталогів колекцій, путівників; методичних розробок екскурсій, наукового опису цінних експонатів, а також статей та монографій з різних питань історії, культури, економіки або науки, пов'язаних з матеріалами музеїв.

Одна з важливих складових науково-дослідницької роботи музеїв – організація наукових конференцій. Багато музеїв визнано авторитетними науковими центрами, вони підтримують зв'язки з науковими закладами, проводячи спільні конференції та експедиції.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. У чому полягає фондова робота?
2. За рахунок чого відбувається поточна комплектація?
3. Дайте визначення поняття “музейні фонди”.
4. У чому полягає робота музеїв зі збирання й обліку музейних колекцій?
5. Дайте визначення поняття “первинна реєстрація музейних предметів”.

6. Що таке основний музейний фонд і фонд науково-допоміжних матеріалів?
7. Що значить термін “наукова інвентаризація музейних предметів”?
8. У чому полягає експозиційна діяльність?
9. Що таке “музейна експозиція”?
10. Чим відрізняються макет, муляж та модель?
11. Дайте визначення поняття “етикетаж”.
12. Назвіть основні типи музейних виставок.
13. Назвіть технологічні етапи організації експозиції.
14. Перелічіть основні методи експонування.
15. Чим відрізняються панорама і діорама?
16. Назвіть види науково-дослідницької роботи музеїв.
17. Перелічіть завдання науково-дослідницької роботи музеїв.
18. Який музейний орган займається координацією планування та організації науково-дослідницької роботи музеїв?
19. У чому полягають результати науково-дослідницької роботи музеїв?

РОЗДІЛ 3

Культурно-масова робота музеїв

3.1. Форми культурно-масової роботи музеїв

У кожному музеї є культурно-масовий (науково-просвітній) відділ, мета якого – популяризація експозицій і колекцій, пропаганда знань про природу та історію суспільства, підвищення освіти широких верств населення, виховання національної свідомості. Саме в цьому відділі завідуючим, екскурсоводами можуть працювати фахівці зі спеціальності “Туризм”.

Форми культурно-масової роботи музеїв – екскурсії, лекції, систематичні зустрічі з відвідувачами, тематичні вечори й конференції, майстер-класи, музейні свята, фестивалі, походи по місцях історичних подій, робота пересувних музеїв, організація пересувних виставок, участь у радіо- і телепередачах, презентації книг, археологічних знахідок, переданих до музею експонатів тощо.

Головні вимоги до екскурсоводів у музеях:

- 1) випускники **спеціальностей** “Історія”, “Туризм”, “Філологія” та ін.;
- 2) глибокі загальні та спеціальні знання;
- 3) творчий підхід;
- 4) приємна зовнішність, соціальні навички та комунікабельність, стресостійкість.

3.2. Визначення поняття “музейна екскурсія” та класифікація музейних екскурсій. Форми організації відвідування музеїв

Музейна екскурсія – це специфічна форма роботи з організованою групою відвідувачів, яка ґрунтується на зоровому сприйнятті експозиції та розповіді про неї.

Екскурсія завжди може дати значно більше, ніж самостійний огляд.

Функції екскурсій розглядаються як її головні властивості: пізнавальна, освітня, інформаційна, виховна, наукової пропаганди, організації культурного дозвілля та формування інтересів, розширення кругозору тощо.

Класифікація музейних екскурсій:

Оглядові екскурсії – це загальний або наскрізний показ музею.

Тематична екскурсія – цілеспрямована розповідь на певну музейну тему.

Види музейних екскурсій:

- 1) за змістом (тематичні, оглядові);
- 2) за складом відвідувачів (для школярів, військових, селян, учених тощо);
- 3) за цільовим призначенням (навчальні, загальноосвітні, вузькоспеціалізовані).

Кожний вид екскурсій має свої особливості й методику.

Форми організації відвідування музеїв:

- а) презентація та просування музеїв у соціальних мережах;
- б) складання музейних афіш. Останні бувають загального характеру (повідомлення про музей, його експозицію, найбільш значні пам'ятки, екскурсійну тематику тощо) і спеціальні, присвячені лекціям чи іншим заходам, які проводить музей;
- в) щити – на них вміщують фото цікавих експонатів музею, що можуть зацікавити та привабити відвідувачів;
- г) розповсюдження невеликих листівок із розповіддю про музей з газетами, квитками в кіно та ін.;
- д) об'яви про музей у пасажирських поїздах, на вокзалах та ін.;
- е) висвітлення роботи музею в пресі;
- є) радіоекскурсії та екскурсії по телевізору.

3.3. Етапи підготовки та методичної розробки екскурсії

Етапи підготовки музейної екскурсії:

- 1) вивчення відповідної літератури;
- 2) вивчення матеріалів експозиції;
- 3) написання тексту екскурсії;
- 4) проведення екскурсій;
- 5) здача екскурсії спеціальній комісії з фахівців музею (директора, завідуючих відділів).

Зміст майбутньої екскурсії, її ідейна спрямованість та пізнавальна цінність значною мірою залежать від знань методистів та екскурсоводів, їхньої компетентності, володіння основами педагогіки і психології, уміння обрати засоби та прийоми впливу на аудиторію. Створення нової екскурсії – складний, творчий, копіткий, напружений процес, який триває від кількох місяців до року і включає: а) розробку нової теми – креативний процес зі створення інноваційного екскурсійного продукту; б) підготовку екскурсовода до проведення нової для нього, але вже розробленої та запровадженої в асортимент виробничо-обслуговуючої діяльності музею екскурсії.

Розпочинаючи побудову екскурсії, працівники музеїв, перш за все, визначають її мету та назву. Далі формулюється провідна думка – основна ідея, яка має проходити червоною ниткою через усю екскурсійну розповідь. Наприклад: у Музеї історії запорозького козацтва Національного заповідника “Хортиця” (м. Запоріжжя) головна ідея оглядової екскурсії така: “Історія запорозького козацтва – одна з найяскравіших сторінок в історії України, яка глибоко вплинула на історичну долю українського народу”.

Працівник музею, який готує екскурсію, продумає та визначає ті експонати, на яких він зупиниться під час екскурсії. Кожна екскурсія має бути проведена на належному науковому рівні і тісно пов’язана з експозицією музею (не повинно бути розходжень, протиріч і т. ін.). Для цього матеріал в екскурсії повинен бути викладений послідовно, систематично, в хронологічному порядку. Це буде сприяти доброму запам’ятовуванню експозиції. Упродовж однієї екскурсії неможливо розпові-

сти про всі матеріали експозиції (не вистачить ні часу, ні уваги відвідувачів). Отже, екскурсія не повинна бути перевантажена великою кількістю експонатів. Коли добирають експонати для екскурсії, виходять із їхньої аттрактивності, значення та змісту. Акцент роблять на оригіналах, але треба використовувати й допоміжні експозиційні матеріали – макети, діаграми і т. ін., які привертають до себе увагу відвідувачів.

Необхідно продумати логічний зв'язок, який повинен бути між експонатами, визначеними для екскурсії, і намітити маршрут майбутньої екскурсії. В екскурсіях недопустимі безсистемний огляд експонатів, повернення (заплутаний маршрут), тому що втрачається обмежений екскурсійний час, розпорошується загальне враження, це свідчить про некомпетентність екскурсовода (гідізм).

Маршрут екскурсії – зовнішньотопографічний шлях і шлях логічного зв'язку окремих частин експозиції.

В екскурсії використовують:

а) формальні переходи – під час огляду експозицій музеїв та виставок, де зали, тематичні розділи та окремі стенди, присвячені різним підтемам, розташовані близько один від одного, наприклад: “Перейдемо до наступного залу”, “У цій вітрині представлено...”;

б) логічні переходи – пов'язані з темою екскурсії. Наприклад, під час переходу від підтеми “Печеніги” до “Половці”: “До кордонів Київської Русі приходили не тільки печеніги, яким, за літописною версією, дав свій останній бій хоробрий Святослав, а й інші кочові народи. У середині XI ст. прийшли половці і пробули тут аж два століття. З того часу в наших степах лишилися половецькі ідоли – “кам'яні баби”. Сам степ у ті часи отримав назву Половецького. Колись у давнину ці культові споруди, що охороняли святість поховань, мали назву “бао-бал” (в перекладі тюркською означала “ідол”), яка перетворилась в українській мові в “бабу”. Ці скульптури втілювали в собі культ предків, покровителів роду або племені. В руках у “кам'яної баби” – ритуальний келих”.

Розміщення учасників екскурсії перед експозиційними об'єктами відбувається півколом. Для показу експонатів екскурсовод користується указкою.

Контрольний текст екскурсії – текст екскурсії, який складається творчою групою найбільш досвідчених екскурсоводів, експертів, спеціалістів у певній галузі знань і визначає змістовні основи індивідуального тексту. Водночас, відмінні мовні звороти, послідовність розповіді, різні факти, які підтверджують те чи інше положення – індивідуальний доробок кожного “виконавця”.

Основою роботи екскурсовода є **індивідуальний текст екскурсії** – текст екскурсії, який кожний екскурсовод складає самостійно.

Індивідуальний текст розрахований на 3–4 години екскурсії, а екскурсія продовжується півтори години, це пояснюється тим, що якщо в одному залі буде кілька екскурсійних груп, екскурсовод не може обганяти попереднього екскурсовода, якщо той затримався, а вимушений “чекати” попередню групу і “поглиблювати” та “розширювати” матеріал екскурсії.

Це цікаво!!!

У найпростішому вигляді схема всіх екскурсій однакова: вступ, основна частина, висновок.

Вступ має бути стислий та динамічний (5–7 хвилин) і складатися з двох частин: а) організаційної (знайомство з екскурсійною групою); б) інформаційної (коротке повідомлення про тему, тривалість та час закінчення екскурсії). У більшості випадків розповідається про час та умови заснування музею, особливості його експозиції.

Основна частина екскурсії базується на конкретних екскурсійних об’єктах, сполученні показу і розповіді. Її зміст складається з декількох підтем, що мають бути розкриті на об’єктах та поєднані темою. Важливим для створення екскурсії є добір експонатів таким чином, щоб розглядалися найбільш привабливі музейні предмети, які допомагали б розкрити тему екскурсії, причому з певним дозуванням часу залежно від значимості тієї або іншої підтеми в цій екскурсії. В основній частині висвітлюється текст екскурсії, який komponується таким чином, щоб розповідь про той чи інший об’єкт була співвідносною з його показом. Тобто опис та характеристика

того чи іншого експоната проводяться під час його показу екскурсантам або ж вона пов'язана з темою логічними переходами.

Висновок повинен займати за часом 5–7 хвилин і складатися з двох частин: а) підсумок основного змісту екскурсії, висновок з теми, що реалізує мету екскурсії; б) інформація про інші екскурсії, які можуть розширити та поглибити цю тему. Висновок так само важливий, як і вступ, і основна частина, адже від вдалого завершення розповіді та реклами інших екскурсій багато в чому залежить, чи захочуть ці екскурсанти відвідати музей іще, порекомендувати його знайомим.

Загальна кількість часу на музейну екскурсію – 45 хвилин для школярів, 1–1,5 години – для дорослих відвідувачів.

Диференційований підхід до екскурсійного обслуговування – це установка, відповідно до якої екскурсиводу необхідно враховувати цілі, інтереси, мотивацію, установки та пильговість екскурсантів. Принципи диференційованого підходу базуються на соціально-демографічних та соціально-професійних факторах (стать, вік, національність, освіта, професійна діяльність екскурсантів; інтереси, національні та релігійні традиції, звички екскурсантів).

Професійна майстерність екскурсивода – це особливий вид мистецтва, який побудовано на активному використанні і вмілому поєднанні показу та розповіді; взаємодії екскурсивода й екскурсанта; використанні методичних прийомів проведення екскурсії; володінні специфічними вміннями і навичками, які притаманні цій професії.

Рівень екскурсійної майстерності залежить від рівня підготовки методичної документації, загальної ерудиції, рівня знань з теми, володіння екскурсійною методикою, культури мови, практичних умінь і професійних навичок.

Репліка екскурсанта – це його думка про щось, яка не завжди правильна. Уникати реплік екскурсантів не треба. Існують відповідні методики “роботи” з ними. Відповідь на репліку (як реакція на думку одного з екскурсантів) має бути вправно вплетено в розповідь екскурсивода і не відволікати від екскурсійної теми, не ламати логіку розповіді. За всієї абсурдності та різкості якоїсь репліки не варто проявляти запальність, брати

репліку на свій рахунок, необхідно тактовно пояснити її безпідставність. Якщо репліка екскурсантів має характер позитивної оцінки, екскурсовод має можливість, спираючись на висловлену думку, продовжити розповідь з позицій співрозмовника, що підвищує переконливість подальшої розповіді.

Особливу роль прийоми ораторського мистецтва відіграють під час відповіді екскурсовода на запитання. Саме для підготовки відповідей на запитання екскурсовод повинен ретельно вивчити джерела й інформацію про експонати під час підготовки екскурсії. Адже відповіді запитанням на запитання або негативна оцінка самого запитання (“Це питання не стосується теми нашої екскурсії”) – непрофесійні. Припустимою вважається така відповідь, коли екскурсовод звертає увагу відвідувачів на літературу, в якій можна знайти відповідь, називає вчених, які досліджують цю тематику: “Я не можу назвати точну цифру козаків, які знаходились на Запорозжжі в цей час, але дослідник Д. І. Яворницький займався вивченням цієї проблематики у своїй монографії “Історія запорозьких козаків”...”. Можна називати навчальні і наукові заклади, де займаються вивченням проблеми. Потрібно продемонструвати свою компетентність.

У нагоді стане, наприклад, така “софістична хитрість”, як відповідь “у кредит”. Якщо екскурсоводу важко відповісти на запитання, він не повинен говорити про це прямо, можна “перенести” відповідь, оголосивши аудиторії про відповідну тематичну екскурсію.

Загальноживана рекомендація: не поспішати з відповіддю, бажано завуалювати уточненням, чи правильно екскурсовод зрозумів поставлене запитання. Звичайно, допоміжну роль у запобіганні певних запитань може відіграти довідковий матеріал (карти міста, буклети з анонсами екскурсій, музеїв міста тощо) для тих, хто хоче отримати більш детальну інформацію, у жодному разі тон відповіді на запитання не повинен показувати роздратування екскурсовода. Потрібно давати продумані, обґрунтовані відповіді, відповідайте на запитання лаконічно, ясно і по суті.

Специфіка роботи екскурсовода з іноземними туристами

Перед екскурсоводом постає непросте завдання – необхідно якомога яскравіше представити музей та Україну: створити імідж країни через окрему екскурсію, втілити найхарактерніші риси життя народу, змалювати спосіб життя й особливості побуту, традицій через експонати музею. Під час відбору експонатів ураховується можливість їхнього порівняння з подібними пам'ятками, які широко відомі у світі або відбивають культуру, природні особливості країни, з якої прибули відвідувачі. Потрібно звернути увагу на власні назви, поновити в пам'яті цікаві легенди, історії щодо походження географічних назв.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Перелічіть форми культурно-масової роботи музеїв.
2. Які вимоги висувають до екскурсоводів?
3. Дайте визначення поняття “музейна екскурсія”.
4. Перелічіть форми організації відвідування музеїв.
5. Напишіть, що таке оглядова і тематична екскурсії.
6. Перелічіть етапи підготовки музейної екскурсії.
7. Поясніть різницю між контрольним та індивідуальним текстом екскурсій.
8. Хто розробляє контрольний текст екскурсій?
9. З яких частин складається музейна екскурсія?
10. Що таке “маршрут екскурсії”?
11. У чому різниця між формальними й логічними переходами в музейній екскурсії?
12. Скільки часу займає музейна екскурсія для дорослих?
13. У чому полягає диференційований підхід під час музейної екскурсії?
14. Від чого залежить рівень екскурсійної майстерності?
15. Що таке професійна майстерність екскурсовода?

РОЗДІЛ 4

Виникнення перших музеїв. Музейна мережа України

4.1. Зародження колекціонування і виникнення перших музеїв

Перший етап в історії музеїв – історія колекціонування цінних предметів – розпочався в Стародавньому світі і Середньовіччі. Перші прообрази музеїв існували в країнах Стародавнього Сходу і в Єгипті, про що свідчать археологічні розкопки. Перші зібрання цінних речей з палаців міст Ассирії, Вавилону та Єгипту склалися із золотих та срібних виробів, прикрас, коштовної зброї та речей зі слонової кістки. В Єгипті у спеціальних скарбницях храмів зберігались папіруси.

Поняття “колекціонування” в обіг впровадив римський оратор **Марк Тулій Цицерон**. На віллах римської знаті, у палацах збирали колекції картин, скульптур і розташовували їх у великих коридорах – галереях. У Стародавньому Римі було розпочато систематизацію пам’яток історії та культури: картин, камей – опуклих рельєфів, вирізаних на коштовному або напівкоштовному камені, скульптур, скла.

Характер збиральництва та демонстрації творів мистецтва в різні епохи

1) *За часів Стародавнього світу:*

Колекціонування мало практичне значення (збирали зброю, стародавні книги, коштовності); було пов’язано з естетичними міркуваннями; колекції піднімали престиж їхнього власника в соціальній ієрархії; свідчили про приналежність власника зібрання до певних владних структур.

Втрата стародавніх колекцій відбулась унаслідок таких подій: а) у період варварських захоплень велика кількість виробів мистецтва загинула; б) християнська церква нетерпляче ставилась до античних зображень богів.

2) *Середньовічне збирання (V – перша половина XV ст.):* основним замовником творів мистецтва була церква, виникають королівські та приватні колекції. Відбувався розподіл предметів на “головні” і “другорядні” залежно від їхньої соціальної цінності.

У середні віки при монастирях на церковні пожертвування формуються колекції церковного начиння, посуду, готичної скульптури. Виникає колекціонування рицарських трофеїв – зброї прашурів, яку зберігали в замках. Зароджуються традиції фамільних портретів. Походи на Схід спричиняють появу колекцій килимів.

3) *В епоху Відродження, з XIV ст.,* в Італії під егідою римського папи почалися цілеспрямовані пошуки стародавностей. У XIV–XVII ст. засновуються скарбниці творів мистецтва.

Функції музеїв в епоху Ренесансу – документаційна, охоронна, дослідницька та просвітницька. Знання стали доступні не лише для еліти. Виникають музеї як зібрання, відкриті для відвідувачів, хоча і з деякими обмеженнями.

4) *Просвітництво XVII–XVIII ст.*

Буржуазні революції в країнах Європи вплинули на розвиток музеїв: під впливом поступової демократизації суспільства все ширші верстви населення отримували доступ до відвідування музеїв.

Наприкінці XVII–XVIII ст. поштовхом для колекціонування стали знахідки в римських містах Помпеї, Геркуланум, які припинили існування під час виверження вулкана Везувій. Перше велике тематичне зібрання стародавностей з Помпеї сформувалось у Ватикані. В 1471 р. римський папа Сикст IV подарував місту папську колекцію античної скульптури: її виставили на Капіталійському пагорбі. Так виник один із перших музеїв Європи. Однією з найцінніших складових папських зібрань була колекція картин – **Пінакотека**. Із середини XVIII ст. її шедеври регулярно демонструвались публіці.

Мюнц-кабінети виникали в кожному європейському палаці, де зберігалися стародавні монети, медалі, жетони, античні вази.

У **натур-кабінетах** збиралися природничі колекції.

У **кунсткамерах** зберігалися твори мистецтва.

Це
цікаво!!!

Першим загальнодоступним музеєм Російської імперії була Кунсткамера (сьогодні Музей антропології та етнографії ім. Петра Великого), заснована з ініціативи Петра I в 1714 р. В архіві Академії наук зберігся супроводжувальний лист, де перераховувались різноманітні монстри музею, серед них: вівця з вісьмома ногами, вівця з трьома очами, двома тулубами та шістьма ногами; немовля з трьома ногами, немовля з двома головами, немовля з риб'ячим хвостом та ін.

У XIX ст. публічність музею розумілася як можливість демонстрації цінних предметів у публічних місцях, хоча часто ця демонстрація мала досить обмежений характер. Музеї відкривалися для огляду експозицій спочатку з височайшого дозволу правителів, оскільки вони були частиною королівських та царських палаців.

1759 р. – Британський національний музей урочисто відкрився для відвідувачів (через шість років після заснування). Відвідувати його можна було три години на день. Щоб отримати доступ до колекцій, необхідно було подати письмове прохання на головного доглядача музею з вказівкою імені, місця проживання, соціального статусу, а також дня та часу бажаного візиту. У випадку позитивного рішення прохачу висилали іменне запрошення, виготовлене друкарським способом. У 1808 р. доступ до музею було полегшено, у 1879 р. розпочався необмежений прийом відвідувачів.

1793 р. – Лувр став доступний для відвідувачів у рік свого заснування.

1852 р. – Ермітаж відкрився для відвідувачів через 88 років після заснування колекції. До цього Ермітаж був частиною імператорського палацу і знаходився у відомстві придворної контори, яка видавала спеціальні білети для відвідувачів. Пускали сюди лише “людей гідних та відомих”, які мали високий соціальний статус. З’являтися в Ермітажі належало в парадній формі: військовим – у мундирах, цивільним – у фраках. Кожного гостя супроводжував палацовий камер-лакей. Постійний пропуск сюди можна було отримати лише з дозволу самого

государя. В 1832 р. “найвищий дозвіл” відвідувати Ермітаж виклопотав для О. С. Пушкіна російський поет В. А. Жуковський. У записці, прикладеній до білета, було вказано: “посилаю тобі квиток ермітажний, він на всю вічність. Його при вході віддавати не потрібно”.

Відкрились для відвідувачів у 1855 р. Дрезденська картинна галерея і в 1872 р. музей Метрополітен (заснований у 1870 р.).

4.2. Виникнення музеїв просто неба в Європі

У другій половині XIX ст. в Європі виникає рух за створення етнографічних музеїв. Перші етнографічні музеї склалися з окремих або кількох будівель (серед них були як справжні будівлі, так і їхні копії), які відтворювали етнічні особливості середовища проживання людини та її повсякденний побут, становлячи собою музеї просто неба, або скансени. Більшість музеєзнавців сходяться на тому, що першим був Скансен (Швеція), а дата його створення – жовтень 1891 р. Концептуальною основою Скансена є ідея Артура Хазеліуса (1833–1901), його засновника, про взаємодію культури і природи. Концепція нового музею швидко знайшла відгук у Фінляндії, Північній Німеччині, Нідерландах, Бельгії та Данії.

Причини виникнення етнографічних музеїв: намагання зберегти культурну самобутність, яка все більше перебувала під загрозою зникнення; стрімка модернізація і технологізація виробництва XIX ст.; індустріалізація та урбанізація (процес створення нових міст); зростання міграцій; критицизм щодо міського устрою життя, пошук душевного спокою і відновлення фізичних сил у процесі взаємодії з природою, підвищення інтересу до народної культури та фольклору.

Створення етнографічних музеїв відбувалося паралельно з формуванням нової наукової дисципліни – етнографії, що надавало діяльності цих музеїв з моменту їхнього виникнення наукового характеру. Процес створення музеїв просто неба не торкнувся південних районів Європи. Це залежало, на думку

зарубіжних музеєзнавців, від практичних можливостей самих будівель.

В Україні створення музеїв просто неба відбувалося у 60–70-ті рр. ХХ ст. (див. табл. 4.1). Одними з найвідвідуваніших скансенів України є Музей народної архітектури та побуту України (250 тис. відвідувачів на рік) і Музей народної архітектури та побуту “Шевченківський гай” (150 тис.).

Таблиця 4.1

Музеї просто неба в Україні

№	Назва	Місце	Рік створення
1	Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини	м. Переяслав-Хмельницький	1964
2	Закарпатський музей народної архітектури та побуту	м. Ужгород	1965
3	Музей народної архітектури та побуту України	м. Київ	1969
4	Музей народної архітектури та побуту “Шевченківський гай”	м. Львів	1971
5	Музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості	с. Чарівне Слов’янського району Донецької області	1983

4.3. Стан сучасної музейної мережі України

На 2013 р. централізоване управління державними музеями здійснює Міністерство культури України. За 1990–2013 рр. кількість музеїв зросла з 214 до 608 (див. табл. 4.2), однак кількість відвідувань музеїв знизилась із 31,8 млн. до 22,3 млн. (на 29,87 %).

Музеї та їхня відвідуваність в Україні

Рік	Кількість музеїв	Кількість відвідувань музеїв на рік, млн.
1990	214	31,8
1991	225	20,8
1996	324	16,5
2002	376	17,5
2008	478	21,9
2013	608	22,3

Поточна відвідуваність музеїв України відображає ставлення держави до музейної сфери в цілому. Причинами низької відвідуваності музеїв є ряд проблем. По-перше, основною причиною є другорядність і неперіоритетність музеїв у державній політиці. По-друге, більшість музеїв не використовує свій потенціал повною мірою через консервативність поглядів співробітників, безініціативність, відсутність зацікавленості та стимулів. По-третє, більше половини всіх музеїв перебуває в аварійному стані і потребує капітального ремонту. Для успішного функціонування музеїв потрібний сприятливий інвестиційний клімат, оскільки збільшення фінансування музеїв не є першочерговим завданням держави, і необхідно перетворити українські музеї в заклади дозвілля.

Робота музеїв за їхнім профілем характеризується такими даними (див. табл. 4.3). За кількістю в Україні перше місце посідають комплексні музеї (38 %), друге – історичні (33 %), третє – літературні (8,64 %), четверте – художні (6,9 %), п'яте – мистецькі (5,59 %), шосте – разом – природничі, галузеві та інші (7,56 %).

У сільській місцевості знаходиться 13,65 % (83) музеїв, а в містах – переважна кількість музеїв – 86,35 %, що зумовлено урбанізацією населення.

Музеї України в 2013 р.

Види музеїв	Кількість музеїв	Кількість предметів основного фонду	З них експонувалось протягом року у % до загальної кількості предметів основного фонду	Кількість відвідувачів музеїв на рік, тис. осіб	З них учнів, слухачів та студентів
Усього	608	12 689 762	11,7	22 329,4	10 311,4
Природничий	5	520 446	2,9	373,8	207
Історичний	203	456 524	10,0	8873,8	36 594
Літературний	52	607 718	17,5	1127,0	647,9
Художній	42	476 583	7,6	2298,4	1030,5
Мистецький	34	512 666	6,9	11 340,0	652,3
Науково-технічний	-	-	-	-	-
Комплексний	232	5 207 043	14,6	6052,1	3369,9
Галузевий	7	172 905	5,1	143,3	90,2
Інший	33	626 877	11,4	2120,3	654,2
З усіх музеїв у сільській місцевості	83	426 004	25,3	645,3	356,8
Національні музеї	50	2 939 333	8,9	8505,7	3242,6

Комплексні музеї – це музеї, колекції яких документують соціально значущі феномени, які відносяться до різних профільних дисциплін: гуманітарних та природничо-наукових дисциплін у краєзнавчих музеях; лише гуманітарних – в історико-художніх, літературно-художніх; природничо-наукових дисциплін у музеях науки і техніки, політехнічних музеях. Власне комплексними музеями вважають музеї-садиби, музеї-заповідники, музеї-палаці, музеї просто неба, музеї з історичним інтер'єром. В Україні найбільш поширений вид комплекс-

сного музею – краєзнавчий. Краєзнавчі музеї збирають колекції зі сфери природи, економіки, історії, культури певної адміністративно-регіональної одиниці, населеного пункту.

Роботу музеїв за регіонами представлено в таблиці (див. табл. 4.4). У 2013 р. перше місце за відвідуваністю музеїв посідало м. Київ (5130,2 тис.), далі йшла Автономна Республіка Крим (друге місце, 2557,9 тис.), Львівська область (третє місце, 1864,0 тис.), м. Севастополь (четверте місце, 1061,6 тис.). П'яте місце поділили Чернігівська, Харківська, Черкаська, Дніпропетровська і Донецька області (897,4–833,6 тис. відвідувачів на рік), шосте – Вінницька, Запорізька, Полтавська області (690,7–620,9 тис.), сьоме – Одеська, Луганська, Тернопільська, Івано-Франківська, Київська, Закарпатська (596,8–434,3 тис.). Восьме місце поділили Миколаївська, Кіровоградська, Рівненська, Чернівецька, Сумська, Волинська, Житомирська та Херсонська області (377,9–106,3 тис.).

Таблиця 4.4

Музеї України за регіонами

Музеї за регіонами	Кількість музеїв	Кількість предметів основного фонду	З них експонувалось протягом року у % до загальної кількості предметів основного фонду	Кількість відвідувачів музеїв на рік, тис. осіб	З них учнів, слухачів та студентів
Усього	608	12 689 762	11,7	22 329,4	10 311,4
Автономна Республіка Крим	35	928 177	9,2	2557,9	722,1
Вінницька	22	176 721	16,7	690,7	366,6
Волинська	17	234 266	15,9	204,1	104,9
Дніпропетровська	25	561 999	10,8	833,6	381,6
Донецька	26	445 100	16,6	834,5	501,4
Житомирська	18	171 722	13,4	205,5	117,2

Продовження табл. 4.4

Музеї за регіонами	Кількість музеїв	Кількість предметів основного фонду	З них експонувалось протягом року у % до загальної кількості предметів основного фонду	Кількість відвідувачів музеїв на рік, тис. осіб	З них учнів, слухачів та студентів
Закарпатська	16	198 039	16,6	434,3	175,0
Запорізька	23	386 145	14,6	620,9	282,6
Івано-Франківська	24	248 470	14,8	486,7	273,4
Київська	24	540 610	25,2	456,5	245,7
Кіровоградська	31	190 180	34,5	310,8	189,3
Луганська	18	472 141	11,5	524,3	336,6
Львівська	25	1 256 962	5,2	1864,0	927,3
Миколаївська	11	367 864	8,2	377,9	164,7
Одеська	11	484 858	5,1	596,8	331,9
Полтавська	38	537 567	11,3	626,9	369,1
Рівненська	13	266 745	16,3	289,4	132,6
Сумська	17	200 100	15,6	246,0	165,8
Тернопільська	29	446 978	14,1	466,7	296,2
Харківська	33	493 635	11,9	879,1	488,8
Херсонська	9	196 463	12,0	106,3	70,0
Хмельницька	25	303 854	13,5	494,1	273,1
Черкаська	27	440 117	17,2	862,0	453,8
Чернівецька	10	146 591	18,7	271,2	174,0
Чернігівська	33	449 725	12,7	897,4	412,7
м. Київ	43	2 222 327	8,4	5130,2	2051,7
м. Севастополь	5	322 406	3,0	1061,6	303,3

Частина найвідвідуваніших музеїв та заповідників знаходяться в столиці Києві і “туристичній Мецці” України Львові, де найбільший приплив вітчизняних та іноземних туристів (див. табл. 4.5).

**Найвідвідуваніші музеї та історико-культурні заповідники
України в 2013 р., тис. осіб**

№	Назва	Відвідуваність
1	Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник	966
2	Меморіальний комплекс “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”	714
3	Національний художній музей України	700
4	Національний заповідник “Софія Київська”	490
5	Національний музей історії України та його філіал – Музей історичних коштовностей	400
6	Львівський історичний музей	400
7	Дніпропетровський національний історичний музей імені Д. І. Яворницького	300
8	Харківський історичний музей	300
9	Музей народної архітектури та побуту України	236–253
10	Національний заповідник “Хортиця”	250

Отже, в Україні серед найвідвідуваніших домінують комплекси та історичні музеї, для порівняння в Західній Європі – художні, а в Північній Америці – науково-технічні та природознавчі музеї. Це можна пояснити поширеністю подібних музеїв у нашій країні та інтересом українців до власної історії.

Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник – найбільший музейний комплекс України, де зосереджено 144 споруди, 122 з яких – пам’ятки історії і культури. Серед них – 2 унікальних підземних комплекси, храми, пам’ятки архітектури XI–XIX ст., виставкові приміщення.

Фондова колекція Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника нараховує більше 70 тис. одиниць зберігання, з них близько 9 тис. (10 %) зі вмістом дорогоцінних металів та коштовних каменів.

У 1990 р. архітектурний ансамбль Лаври у стилі українського бароко увійшов до Списку пам'яток всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. У 1996 р. заповідник отримав статус національного.

Відвідуваність Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника за 2013 р. склала 965 820 осіб. За даними науково-організаційного відділу екскурсійної роботи заповідника, з 12 по 18 травня 2014 р. музейну установу відвідало 7290 гостей, з них 4218 – безкоштовно. За цей період співробітники заповідника провели 94 екскурсії російською, англійською, німецькою, італійською, французькою та польською мовами, з них індивідуальних – 10. Найбільше гостей відвідало заповідник 17 та 18 травня – напередодні і в Міжнародний день музеїв. У ці дні в музейній установі побувало 1146 та 3182 особи відповідно.

На сьогодні заповідник має сайт <http://www.kplavra.kiev.ua>, на якому знаходиться віртуальний тур музеєм. У 2013 р. на пам'ятках архітектури Києво-Печерського заповідника встановлено QR-коди.

Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник включає найзнаменитіший печерний монастир у Східній Європі. У 1988 р. під час святкування 1000-річчя хрещення Русі-України нижня територія Лаври була передана Православній церкві. Сьогодні Ближні та Дальні печери є частиною Свято-Успенської Києво-Печерської лаври – діючого чоловічого монастиря. Підземні лабіринти Лаври – місце поклоніння прочан, вони привертають велику кількість туристів, оскільки це унікальна історико-культурна пам'ятка.

Приблизно 1051 р. її засновник преподобний Антоній Печерський оселився в маленькій печерці на схилі яру на околиці Києва. Поступово склався розгалужений комплекс підземних ходів, які включають Ближні печери протяжністю 383 м та Дальні печери довжиною 293 м. Там досі зберігаються нетлінні мощі печерських угодників, зокрема ігумена Антонія Печерського і його наступника Феодосія.

Печери, у яких знаходиться поховання засновника Печерського монастиря преподобного Антонія, називаються Ближніми або Антонієвими. Унаслідок пізніших переробок ходи

Ближніх печер звузились до 1,5 м, а протяжність зменшились до 2,5 м.

Це цікаво!!!

Останки Іллі Муромця почивають у печерах Києво-Печерської лаври. В 1988 р. міжвідомча комісія Міністерства охорони здоров'я УРСР провела дослідження мощей Іллі Муромця й отримала наступні результати. Зріст багатиря сягав 177 см, тоді як середній зріст у ті часи був 164–166 см, сліди на кістках свідчать про розвинуті м'язи. Встановлений був вік – 40–45 років, у ті часи вік старця, причина смерті – глибока рана в області грудей. Час смерті – XII ст. Московський судмедексперт С. Нікітін створив скульптурну реконструкцію погруддя Іллі Муромця.

Меморіальний комплекс “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років” було відкрито 9 травня 1980 р. У 1996 р. музею присвоєно статус національного і сучасну назву.

Меморіальний комплекс займає площу більше 10 га. До нього входять: Музей з монументом “Батьківщина-мати”, головна площа з Алеєю міст-героїв та скульптурними композиціями, виставка бойової техніки та озброєння, будівля з реліквійною експозицією “Трагедія і доблесть Афгану”, “На чужих війнах”, відкриті для відвідування екскурсантів транспортний літак Лі-2, вертоліт Мі-24В та реактивний винищувач МіГ-23.

На сьогодні за розмірами та значенням колекцій музей є одним з найбільших в Україні. Його зібрання нараховує 400 тис. музейних предметів. За 2013 р. відвідуваність комплексу досягла 714 323 особи.

Національний заповідник “Софія Київська” є одним з найбільших музейних комплексів України, який об'єднує пам'ятки світового рівня, що яскраво репрезентують головні етапи розвитку національної культури. Заповідник було створено в 1934 р. Софійський собор разом з ансамблем монастирських споруд XVIII ст. занесено до Списку всесвітньої спад-

щини ЮНЕСКО. З 1994 р. заповідник отримав національний статус.

Софійський собор збудовано в першій половині XI ст.: тут відбувалися “посадження на великокняжий стіл”, посвячення в митрополити, прийоми іноземних послів, укладалися політичні угоди, була заснована перша на Русі бібліотека і майстерня-скрипторій, де перекладали та переписували книги. Собор Св. Софії зберіг давню архітектуру й унікальний за своєю цілісністю комплекс мозаїк та фресок XI ст. Національний заповідник “Софія Київська” серед перших музеїв України запровадив в екскурсійному сервісі аудіогіди українською, російською, англійською та німецькою мовами, на сайті заповідника розроблено віртуальний тур Софіївським музеєм, мета якого – надати можливість відвідувачу побачити монументальний живопис собору в повному обсязі.

Національний музей історії України – колишній Міський музей старожитностей та мистецтв м. Київ, відкритий 1904 р., разом з його філіалом – Музеєм історичних коштовностей України, щороку його відвідують 400 тис. осіб.

Зібрання музею (800 тис. музейних предметів) та філіалу (56 тис. музейних предметів) дає реальну можливість проводити значну науково-дослідну роботу з історії України, організувати виставки музею за кордоном. Музей має власний сайт <http://nmiu.com.ua/> і поступово впроваджує інноваційні технології: один з перших в Україні використав голографію в музейній справі та перейшов на комп’ютерний облік фондкових колекцій.

Львівський історичний музей (ЛІМ) – один з найстаріших і найбагатших музеїв України, заснований у 1893 р. Датою другого народження музею можна вважати 1940 р., коли розташовані поряд Історичний музей м. Львів та Національний музей імені короля Яна III (заснований 1908 р.) були об’єднані в одну установу – Львівський історичний музей. До складу фондowego зібрання новоутвореного музею ввійшли також окремі колекції колишніх львівських музеїв, зокрема: Музею імені князів Любомирських, Музею Наукового Товариства імені Шевченка, Музею Ставропігійського інституту.

Нині зібрання ЛІМу налічують понад 330 тис. музейних предметів. Щорічно музей відвідують близько 400 тис. осіб.

Будівлі Львівського історичного музею – це пам’ятки архітектури епохи Ренесансу. Унікальним, єдиним у Східній Європі, є внутрішній дворик кам’яниці Корнякта (1580 р., архітектор Петро Барбон). Італійське подвір’я оточене по периметру відкритими аркадами-лоджіями на всіх трьох поверхах. Єдиною збереженою у Львові пам’яткою світської готики є готичний зал на першому поверсі кам’яниці Корнякта.

Дніпропетровський національний історичний музей імені Д. І. Яворницького (ДНІМ) – колишній Громадський музей Катеринославської губернії, заснований 1849 р. Належить до провідних музеїв України. До музейного комплексу входять Історичний музей, Діорама “Битва за Дніпро”, Меморіальний будинок-музей академіка Д. І. Яворницького, Музей “Літературне Придніпров’я”.

На сьогодні ДНІМ має у своїй колекції 250 тис. музейних предметів, приймає 300 тис. відвідувачів на рік. Музей постійно вивчає попит відвідувачів, проводячи соціологічні дослідження, що сприяє вдосконаленню роботи з музейною аудиторією. В музеї діє гурток для молодших школярів “Чарівна глина”, який користується широким попитом громадськості. Свято “Чисті джерела” перетворилось на весняний традиційний огляд народної творчості та ярмарок.

Харківський історичний музей веде свій родовід від Музею Слобідської України імені Г. С. Сковороди, створеного в січні 1920 р. піклуванням видатного вченого і громадського діяча, академіка Української академії наук Миколи Федоровича Сумцова шляхом реорганізації мережі музейних закладів Харкова. З 22 вересня 1992 року, у зв’язку зі зміною форми власності, музей має назву Обласний комунальний заклад “Харківський історичний музей”. У 1997–2003 рр. музей поступово переїздив із будівель, переданих відновленому Свято-Покровському монастирю, у будівлю колишнього ломбарду, спорудженого в 1908 р. у псевдодавньоруському стилі за проектом архітектора Б. М. Корнєєнка.

Сьогодні Харківський історичний музей (ХІМ) – один з найбільших музеїв України. Унікальна фондова колекція

музею нараховує більше 300 тис. предметів. Щорічно музей приймає більше 200 тис. відвідувачів.

В українських художніх музеях зберігаються національні шедеври, які не поступаються світовим. Необхідна робота музейників та мистецтвознавців, спеціалістів з PR над створенням національних брендів, щоб збільшити відвідуваність художніх музеїв України (див. табл. 4.6).

Таблиця 4.6

Національні шедеври в музеях України

№	Назва живописного твору	Художник	Музей
1	Портрет Криштофа Збарзького. Перша третина XVII ст.	Невідомий художник	Картинна галерея (м. Львів)
2	Христос Вседержитель. Середина XVI ст.	Невідомий художник	Музей Кисво-Печерської лаври
3	Ворожіння. 1841 р.	Тарас Шевченко	Національний музей Тараса Шевченка (м. Київ)
4	Катерина. 1842 р.	Тарас Шевченко	Національний музей Тараса Шевченка (м. Київ)
5	Запорожець на посту. 1890–1900 рр.	Сергій Васильківський	Одеський художній музей
6	Запорожці пишуть листа турецькому султанові Ахмету III. 1893 р.	Ілля Рєпін	Харківський художній музей
7	Миколай Мирлікійський зупиняє страту трьох невинно засуджених	Ілля Рєпін	Харківський художній музей
8	Ярмарок. 1898 р.	Микола Пимоненко	Харківський художній музей
9	Три віки. 1913 р.	Федір Кричевський	Сумський художній музей імені Н. Х. Онацького

Національний художній музей України було відкрито 1899 р., його будівля є архітектурною пам'яткою національного значення – “Будинком із левами”, створеним архітектором В. Городецьким за участю скульптора Е. Саля.

Музей володіє 40 тис. музейними предметами – це найбільш репрезентативне зібрання вітчизняного образотворчого мистецтва в Україні та світі – шедеври українського живопису, скульптури і графіки від часів Київської Русі до сьогодення. Найаттрактивнішими експонатами є раритетна поліхромна дерев'яна ікона “Святий Георгій з житієм” XII ст., Березнянський іконостас 1760-х рр., який представляє барокову епоху. Одним з найбільших в Україні є музейне зібрання народних картин “Козак Мамай” XVIII–XIX ст. Серед шедеврів Національного художнього музею автори навчального посібника хотіли б звернути увагу на наступний.

“Дівчина з Поділля”, 1804–1807 рр. *Василь Тропінін*. Твір вражає майстерністю виконання і теплим почуттям у ставленні до моделі, що загалом невластиве тогочасному мистецтву, де панувала естетика класицизму. Художник уважно змальовує типову подільську сорочку, коралі на шиї, дівочий головний убір – пастозно покладені фарби добре відтворюють фактуру зображеного. Увага Тропініна далека від захоплення етнографічною екзотикою вбрання, він віддає перевагу людині. Гарний овал молодого смаглявого обличчя прорисований з великою майстерністю, як і проникливі карі очі та усміхнені уста. Обличчя відрізняється гармонійною красою та національною типовістю. Одухотвореність образу, певне його ідеалізування споріднюють полотно з мистецтвом сентименталізму, але водночас відображають демократичність поглядів художника, який упродовж сімнадцяти років був кріпаком. Стримано поданий пейзаж збагачує мотив, а золотаво-оливковий колорит у поєднанні з людяною теплотою трактування надають творові поетичного забарвлення.

Музей має сайт <http://namu.kiev.ua/> та сторінку в соціальній мережі “ВКонтакте”, популяризуючи власне зібрання. Музей приваблює відвідувачів новими виставками, художньою майстернею, програмою розвитку мислення засобами образотворчого мистецтва, пропозиціями провести день народження в музеї.

Відвідуваність музею за 2013 р. досягла 700 283 особи. Найбільша відвідуваність була в березні (до 10 тис.), що зумовлено шкільними канікулами, коли школярі масово відвідують музей, і травні (до 8 тис. – за рахунок “Ночі музеїв”, міжнародної акції, щорічно приуроченої до Міжнародного дня музеїв 18 травня). Щомісячна відвідуваність коливається від 2 до 10 тис.

Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького – художній музей, закладений 1905 р. греко-католицьким митрополитом Андреем Шептицьким як приватна фундація, у 1913 р. переданий в дар українському народові.

Фонди музею налічують понад 150 тис. музейних предметів. Предметом особливої гордості є найбільша й найповніша в Україні колекція середньовічного українського сакрального мистецтва XII–XVIII ст. Це ікони, скульптура, рукописи та стародруки, декоративна різьба, металопластика і гаптовані церковні тканини. Епохи українського ренесансу та бароко представлені у творчості Івана Рутковича (*Жовківський іконостас*, XVII ст.) і Йова Кондзелевича (*Богородчанський іконостас*, 1698–1703).

Гордістю музейної колекції є низка оригінальних творів Тараса Шевченка. Музей має сторінку у Facebook, завдяки чому налагоджений зворотний зв'язок з музейною аудиторією. Річна відвідуваність за 2013 р. в музеї досягла 141 500 осіб, порівняно з попереднім роком помітне невелике збільшення, найбільше відвідувачів було в травні – коли розпочинається туристичний сезон, фестивалі у Львові, Міжнародний день і “Ніч музеїв”.

Київський національний музей російського мистецтва (в минулому Київська картинна галерея) – одне з найзначніших зібрань головним чином російського мистецтва, третя після Державної Третьяковської галереї в Москві та Музею російського мистецтва в Санкт-Петербурзі. Колекція музею нараховує більше 12 тис. творів живопису, скульптури, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва, відзначається високим художнім рівнем робіт, багато з яких – справжні шедеври (див. табл. 4.7).

**Шедеври Київського національного музею
російського мистецтва**

№	Назва живописного твору	Художник
1	Святі Борис і Гліб. XII ст.	Невідомий художник
2	Святий Юрій Змієборець. Кінець XIII – початок XIV ст.	Невідомий художник
3	Дівич-вечір. 1882 р.	Володимир Маковський
4	Миколай Мирлікійський зупиняє страту трьох невинно засуджених. 1890 р.	Ілля Рєпін

Національний музей Тараса Шевченка перетворився на сьогодні на один з небагатьох в Україні музеїв європейського рівня: тут є пандуси, спеціальні ліфти та інші “зручності” для відвідувачів з обмеженими можливостями. У музеї використовуються аудіогіди, він представлений у соціальних мережах – “ВКонтакте” та Facebook, сторінки яких мають віртуальний тур музеєм.

У межах підготовки до відзначення 200-річного ювілею від дня народження Т. Г. Шевченка у 2014 р. в Національному музеї Тараса Шевченка було проведено ремонтно-реставраційні роботи системи опалення, вентиляції, охоронної, пожежної сигналізації, капітальний ремонт покрівлі та водовідводів, встановлено нове підсвічування, облаштовано нові приміщення для фондів. Створено новий атриум з відкритим арт-простором для нових виставкових проєктів, театральних вистав, інсталяцій та ін. Облаштовано сучасний конференц-зал і простір дитячого центру.

Для оновленого музею розроблено та втілено концепцію осучасненої експозиції Музею “Тарас Шевченко – Божественне покликання”. Тепер до біографічної частини експозиційного простору додано зали, в яких постійно експонуватимуться оригінали графічних робіт Тараса Шевченка – 63 оригінали. Принциповою відмінністю оновленої експозиції є моделювання постаті Тараса Шевченка адекватної сучасному часу, роз-

криття співвідношення традиції і новаторства у творах Шевченка-художника.

Унаслідок зростання патріотичних настроїв у суспільстві, реконструкції будівлі музею, його оновлення відповідно до світових стандартів, актуалізації аттрактивності музейних колекцій, підвищення соціально-культурного сервісу, налагодження зворотного зв'язку з музейною аудиторією відбулись радикальні зміни у відвідуваності музею в 2014 р. 9 березня 2014 р. у день відкриття Національного музею Тараса Шевченка його відвідала рекордна кількість людей – понад 2000 відвідувачів. В 2013 р. було виконано план відвідування – 60 тис. осіб, на 2014 р. план було збільшено до 80 тис., а вже станом на кінець літа музей відвідало 100 тис. осіб.

На думку авторів навчального посібника, картина **“Ворожіння”**, 1841 р. *Тараса Шевченка* Національного музею Тараса Шевченка могла б стати національним брендом (див. додаток). На картині за канонами українських пісень зображено дівчину з чорними бровами, карими очима, гнучким станом, якій ворожка віщує долю. Образ символізує Україну, тому розвіяні вітром стрічки подаються як умовне обрамлення голови. Традиційний для романтизму місцевий колорит надає творові яскравого національного забарвлення.

Харківський художній музей – один з найстаріших і найбільш значних за цінністю зібрання музеїв України. В експозиції представлено твори видатних українських, російських, західноєвропейських майстрів живопису XVI–XX ст. Серед них І. Ю. Рєпін, К. П. Брюллов, Т. Г. Шевченко, І. К. Айвазовський, І. І. Шишкін, В. М. Васнецов, В. І. Суриков. Середня кількість річної відвідуваності в Харківському художньому музеї складає 150–160 тис. осіб.

У Харківському художньому музеї зберігається перший з відомих варіант картини *Іллі Рєпіна* **“Запорожці пишуть листа турецькому султанові Ахмету III”**, другий, більш відомий, зберігається в Державному Російському музеї Санкт-Петербурга. Образи першого варіанта картини зображують ті людські прототипи, які бачив художник в українських степах і за

дніпровими порогами. Персонажі другого варіанта писалися з відомих земляків-інтелігентів, які жили на той час у Петербурзі, зокрема історика Д. І. Яворницького. Харківський варіант відзначається яскравим декоративно насиченим живописом, документалізмом антуражу, глибоким психологізмом сюжету. Цей музейний експонат потрібно рекламувати, створювати ажіотаж навколо нього. Саме визнання суспільством за цією картиною статусу національного шедевра та бренду спричинить зростання відвідуваності Харківського художнього музею.

У Харківському художньому музеї, Київському національному музеї російського мистецтва, Санкт-Петербурзі зберігаються три варіанти картини Іллі Рєпіна “Миколай Мирлікійський зупиняє страту трьох невинно засуджених”. 1886 р. художник відвідав свою двоюрідну сестру – ігуменню Микільської пустині, північніше Харкова. На прохання сестри він написав канонічну композицію Миколи Чудотворця, покровителя всіх мандрівників, спасителя на водах для рибалок та моряків, улюбленця всіх дітей – 19 грудня він приносить їм подарунки. Цей варіант картини було передано монастиреві, а з часом опинився в Харківському художньому музеї.

4.4. Музеї Запорізької області

У Запорізькій області на 2013 р. було зареєстровано 23 (3,78%) державних музеїв і заповідники із загальною кількістю близько 386 145 предметів основного фонду (3% від усіх в Україні). У 2013 р. музеї Запорізької області відвідало близько 620,9 тис. відвідувачів, з них майже половина (282,6 тис.) студенти та школярі.

В області до реєстру пам’яток національного культурного надбання включено 3 заповідники: Національний заповідник “Хортиця”, Національний історико-археологічний музей-заповідник “Кам’яна Могила”, Державний історико-архітектурний музей-заповідник “Садиба Попова” (див. табл. 4.8).

Заповідники Запорізької області

Назва заповідника	Рік створення	Площа, гектарів	Відвідуваність на рік	Культурно-історичні об'єкти	Кількість музейних предметів
Національний заповідник “Хортиця”	1965, з 1993 – національний	2386,786	250 тис.	Музей історії запорозького козацтва, Історико-культурний закомплекс “Запорозька Січ”	106 пам'яток археології та історії. У Музеї історії запорозького козацтва – понад 32 тис. предметів
Національний історико-археологічний музей-заповідник “Кам'яна Могила”	1954, з 2008 – національний	15	30 тис.	Музей “Первісне мистецтво”, лапідарій-пагорб “Кам'яна Могила”	3 тис. стародавніх малюнків
Державний історико-архітектурний музей-заповідник “Садиба Попова”	1993	Палац периметром 42 на 45 метрів	7–10 тис.	Архітектурний та історичний комплекси кінця XVIII ст. – 30–90-х рр. XIX ст.	Понад 9 тис. експонатів

Острів Хортиця – найбільший острів на р. Дніпро (довжина 12,5 кілометрів, найбільша ширина сягає до 2,5 км). На території острова знаходиться **Національний заповідник “Хортиця”**, заснований у 1965 р. як Державний історико-культурний заповідник з ініціативи і за безпосередньої участі істори-

ків М. П. Киценка, П. Т. Тронька та за підтримки громадських організацій, зокрема письменників М. Т. Рильського, П. Г. Тичини, О. Т. Гончара. Загальна площа заповідника становить 2386,786 гектарів. Хортиця – це єдина комплексна культурно-історична та природна пам'ятка, що охоплює період від мезоліту до ХХ ст.

За підсумками Всеукраїнської акції “Сім чудес України” у 2007 р., Національний заповідник “Хортиця” ввійшов до списку семи чудес України, завдяки своїй унікальності його включено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України як пам'ятку національного значення. На території заповідника нараховується 106 пам'яток археології та історії.

У результаті археологічних експедицій на о. Байда було виявлено залишки дерев'яних укріплень, оборонні, господарчі споруди та житлові приміщення ХVІ ст. Ці знахідки підтверджують думку дослідників, що укріплення на о. Мала Хортиця (о. Байда) були укріпленням Д. І. Вишневецького, яке Д. І. Яворницький вважав першою Запорозькою Січчю. У балках Молодняга й Липова знайдено зимівники запорозьких козаків ХVІІІ ст. Значна кількість пам'яток пов'язана з подіями російсько-турецької війни 1735–1739 рр., в якій безпосередню участь брали запорозькі козаки.

У 1983 р. на території Державного культурно-історичного заповідника на о. Хортиця було відкрито Музей історії міста Запоріжжя. Авторами проекту музейного приміщення була група архітекторів під керівництвом М. А. Жарікова та В. Г. Стефанчука. Над оформленням експозиції музею працював художник-монументаліст, заслужений діяч мистецтв УРСР А. В. Гайдамака.

Із часу створення музею в експозиції було представлено історію краю від найдавніших часів до радянської доби. Національне відродження та посилення інтересу до вивчення запорозької тематики у 80-х рр. ХХ ст. зумовило перепрофілювання музею в **Музей історії запорозького козацтва** (1988 р.). Унаслідок цього з його експозиції було вилучено значну частину матеріалів радянської доби. Звільнені площі сьогодні використовуються для проведення різноманітних виставок, присвячених козацькій тематиці.

До найбільш цінних зібрань музейних фондів належить колекція кам'яної скульптури доби бронзи, античності і середньовіччя, колекція предметів православної віри – вбрання священників, церковне начиння (потири, підсвічники, натільні хрести та іконки, надбанні хрести XVIII ст.), козацькі надгробні хрести XIII–XIX ст., колекція іконопису XIII – початку XX ст., колекція стародруків XVII–XVIII ст., колекція козацької зброї XVII–XVIII ст. (порохівниці, шаблі, ятагани, гармати, рушниці, пищалі, кам'яні гарматні ядра, вістря списів), колекція одягу XIII – початку XX ст., колекція монет XVI–XX ст.

Реставраційний павільйон “Дніпровська флотилія 1735–1739 рр.” було створено на основі двох кораблів, піднятих із дна Дніпра в районі о. Хортиця. В 1739 р. на Хортиці базувалося близько 400 кораблів Дніпровської флотилії. Частина з них затонула під час паводку. Збережений на дні під піском корпус козацької чайки було виявлено в 1998 р., і рік по тому судно було піднято на поверхню. У 2007 р. підняли виявлену там же бригантину – судно часів російсько-турецької війни XVIII ст. завдовжки 17,5 метрів і висотою 3,5 метри. Судно вмещало команду з 50 осіб та було оснащено 4 гарматами, ходити могло на веслах і під вітрилом. Знахідки було законсервовано та поміщено в реставраційний елінг, який обслуговує групи відвідувачів за попереднім замовленням лише в туристичний сезон.

На Хортиці поряд із музеєм створено **Культурно-історичний комплекс “Запорозька Січ”** – анімаційно-туристичний проект. Загальна територія комплексу сягає 3 га. Ідея створення на Хортиці узагальненого образу козацьких столиць XVI–XVIII ст. виникла в 60-ті рр. XX ст. і вперше офіційно була озвучена одночасно з наданням острову статусу державного заповідника в 1965 р. Але тільки 14 жовтня 2004 р. відбулася урочиста закладка комплексу. Комплекс складається з внутрішнього Коша, оточеного земляним валом, ровом і засікою, та торгово-ремісничого Передмістя. У середині комплексу знаходяться будівлі куреня та будинку кошового отамана з відтвореним інтер'єром, військової канцелярії та січової школи.

Національний заповідник “Хортиця” залежить від туристичного потоку. У 2012 р. туристичні об'єкти Національного

заповідника “Хортиця” відвідало 250 тис. осіб, з них 10 % – іноземці. У 2013 р. з дестабілізацією ситуації в країні відвідуваність заповідника зменшилась до 219 тис. осіб, з них 10 тис. іноземних туристів (4,57 %). У 2014 р. з погіршенням політичної та економічної ситуації в країні знизився туристичний потік до області, унаслідок цього Національний заповідник “Хортиця” у 2014 р. прийняв лише 113 тис. осіб (45,5 % відвідувачів від рівня 2012 р.), з них до 100 іноземних туристів (0,4 % від рівня 2012 р.).

Другий в області отримав статус національного у 2008 р. **історико-археологічний музей-заповідник “Кам’яна Могила”**. На сьогодні завершено будівництво нової музейної будівлі.

Комплекс заповідника, розташований на території 15 гектарів, – унікальна пам’ятка стародавньої історії, культури і природи. В його гротах і печерах зосереджено петрогліфічні зібрання – зразки первісного мистецтва. У складі заповідника функціонує музей “Первісне мистецтво” та лапідарій-пагорб “Кам’яна Могила”. В них експонується понад 3 тис. стародавніх малюнків – від періоду пізнього палеоліту (10–16 тис. років до н. е.) до епохи бронзи і більш пізнього часу.

У 68 гротах та печерах зосереджено велику кількість петрогліфічних комплексів – унікальних зразків первісного мистецтва. Більше ніж 3 тисячі малюнків, починаючи від кам’яного віку до епохи бронзи, і більш пізні утворюють унікальну галерею. Є в цій “галереї” грот Бика, на плитах якого зображено запряжених биків, плита “слідів” із малюнками людських стіп, “кінські” плити із зображенням коней з першими в Європі вершниками на них, а також окремі петрогліфи візків, човнів, диких тварин, солярних знаків, сцен полювання та ін.

На сьогодні заповідник є центром археологічної та історичної науки в Запорізькій області. Щорічно проводяться археологічні експедиції, що дозволяють виявляти нові пам’ятки стародавніх культур. Комплекс претендує на включення до Списку світової спадщини ЮНЕСКО.

Пам’ятка архітектури другої половини XIX ст. **палацово-парковий ансамбль “Садиба Попова”** (м. Василівка Запорізької області) включена до “Державного реєстру нерухомих

пам'яток України національного значення”. Створення заповідника відбулося завдяки діяльності місцевого історико-культурного товариства “Спадщина”, яке, починаючи з осені 1989 р., наполегливо вимагало від усіх рівнів влади вжити заходів щодо збереження залишків палацово-паркового ансамблю колишнього маєтку “Васильєве”, яке належало родині дворян Попових.

Фактично музей-заповідник розпочав свою діяльність із березня **1993 р.** За цей час, незважаючи на відсутність фінансування, на кошти пожертвувань розгорнуто експозиції з історії краю і садиби, з етнографії, з історії Василівського району в період окупації 1941–1943 рр., обладнано виставковий зал, де постійно проводяться персональні виставки творів майстрів декоративно-ужиткового мистецтва та художників. Фонди музею налічують близько 9 тис. одиниць зберігання. Проведено дослідницьку й пошукову роботу з уточнення історії краю в дореволюційний період і в період Великої Вітчизняної війни.

До складу музею-заповідника “Садиба Попова” входять два комплекси: історичний та архітектурний. Обидва комплекси є цінними пам'ятками історії та культури.

До історичного комплексу входить “Садиба поміщика періоду освоєння Дикого поля”, яка складається зі споруд кінця XVIII – 30-х рр. XIX ст.: житловий будинок поміщика (1790 р.), корівник (1835 р.), молочарня (цех переробки молока, 1836 р.), погріб (30-ті рр. XIX ст.).

Архітектурний комплекс, за свідченням фахівців із Петербурзького заповідника “Петродворец”, – шедевр містобудування, створений за проектом російського архітектора XIX ст. Миколи Бенуа.

Архітектурний комплекс складається з трьох флігелів (східний, західний та північний), оглядової башти, каретного двору, конюшні, будівлі електростанції та майстерні, головної башти зруйнованого палацу, що збереглася до цього часу.

Палацовий комплекс маєтку “Васильєве” побудовано 1894 р. руками місцевих майстрів на кошти володаря маєтку генерала Василя Павловича Попова. Комплекс виконано в стилі еклектики (сполучення різних стилів). У цьому ж стилі виконано й окремі його елементи (будинок палацу та оглядова

башта), східний та північний флігелі було побудовано в псевдомавританському стилі; західний флігель (“англійський замок”) – у стилі неоготики; каретна побудована в стилі господарських будівель Півдня Європи; конюшня – в стилі Північної Італії епохи Середньовіччя, причому споруд такого стилю у Східній Європі лише дві: Кремль у Москві та конюшня у Василівці. Матеріал для будівництва – місцевого виробництва.

Комплекс було побудовано як елітарна мисливська база, щоб вразити вищі верстви суспільства після вдалого полювання. Господар маєтку генерал Василь Попов по материнській лінії був правнуком царя Грузії Іраклія II Багратіоні-Мухрамського. Його гоноровитість та фінансові можливості повністю віддзеркалилися в архітектурі цих будинків. Унікальний палацово-парковий ансамбль був відомий не тільки в Російській імперії, а й за кордоном.

В умовах браку державного фінансування та через інвестиційну непривабливість Василівський історико-архітектурний музей-заповідник “Садиба Попова” перебуває в напівзруйнованому стані. Відвідуваність є низькою через недостатню рекламу заповідника, враховуючи наявність унікальних ресурсів у цьому закладі. Середня річна відвідуваність сягає 7 тис. осіб, переважно школярів та студентів. У 2014 р. відвідуваність Василівського історико-культурного музею-заповідника “Садиба Попова” зросла до 9,6 тис. осіб.

Серед музейних установ області особливим багатством колекцій відзначається **Запорізький обласний краєзнавчий музей** (див. табл. 4.9). Із 300 тис. предметів основного фонду, що зберігається в музеях області, 110 тисяч належать саме йому. У грудні 2011 р. музей відсвяткував своє 90-річчя. Сьогодні обласний краєзнавчий музей – визнаний центр науково-методичної і краєзнавчої роботи в області. У будівлі музею знаходиться Запорізький обласний туристично-інформаційний центр.

Будівля Запорізького обласного краєзнавчого музею – колишній будинок Земської міської управи, збудований у 1915 р. в стилі модерн, якому присвоєно статус пам’ятки архітектури національного значення.

Провідні музеї Запорізької області

Назва музейної установи	Рік створення	Кількість відвідувачів на рік	Кількість музейних предметів
Музей історії запорозького козацтва Національного заповідника “Хортиця”	1983	200–250 тис.	32 тис.
Запорізький обласний краєзнавчий музей	1921	92–94 тис.	108 тис.
Запорізький обласний художній музей	1971	30 тис.	13 тис.
Музей історії зброї (м. Запоріжжя)	2004	30 тис.	4 тис.
Музей ретро-автомобілів “Фаетон”	2008	42 тис.	130
Музей техніки Богуслаєва	2012	20,9 тис.	10 тис.

Краєзнавчий музей було засновано в грудні 1921 р. з ініціативи відомого краєзнавця, археолога, етнографа і фольклориста Я. П. Новицького, який став його першим директором. Колекцію музею склали знахідки Я. П. Новицького, зібрані ним під час археологічних та етнографічних розвідок.

У роки окупації Запоріжжя під час Другої світової війни колекції музею було повністю втрачено. Від довоєнних часів випадково збереглися лише дві гармати першої половини XVIII ст. З січня 1944 р. до вересня 1948 р. музей розташовувався в м. Мелітополь, у червні 1949 р. відкрив першу повоєнну експозицію в Запоріжжі. У 1950 р. отримав статус обласного краєзнавчого музею. Після перебування музею в різних будівлях у 1977 р. влада надала музею приміщення колишньої земської управи, але знадобилось більше 10 років для її проектування, реконструкції і пристосування для потреб музею.

Фондові зібрання музею нараховують понад 110 тис. предметів, які відображають історію краю з найдавніших часів. Музей зберігає та експонує археологічні, нумізматичні й етнографічні зібрання світового значення.

Археологічна колекція Запорізького обласного краєзнавчого музею є найбільшою серед обласних музеїв України. Особливий інтерес становлять унікальні пам'ятки доби бронзи та скіфського часу, періодів черняхівської культури та середньовіччя. Серед реліквій козацької доби – клейноди, холодна і вогнепальна зброя, корабельні гармати та якорі, побутові речі запорожців.

У 2011 р. для виявлення найбільш аттрактивних експонатів авторами навчального посібника було опитано 91 особу шляхом анкетування. Перше місце серед експонатів посіла гальванокопія гребеня з кургану Солоха, друге – кілька музейних предметів: “Євангеліє”, обладунки рицаря, меблі Старого Олександрівська, третє – череп людини, опудало лося та опудало мишки-білозубки. Більшість опитаних обирали експозиції та експонати за їхньою експресивністю (70 %): найаттрактивнішою було визнано колекцію опудал тварин і птахів, що можна пояснити любов'ю відвідувачів до природи, друге місце посіла колекція з інтер'єру Старого Олександрівська (25 %), третє – археологічна колекція (18 %).

На сьогодні Запорізький обласний краєзнавчий музей (94 тис. відвідувачів на рік) посідає серед музеїв Запоріжжя одну з провідних позицій на ринку дозвілля міста та області. Однією з найбільших конкурентних переваг музею є багаторічний досвід обслуговування відвідувачів, порівняно з подібними закладами м. Запоріжжя, а також потужний туристичний потенціал. Порівняльний аналіз внутрішніх і зовнішніх чинників дозволяє зрозуміти ступінь ефективності попередньої діяльності музею, виявити проблеми та намітити шляхи їхнього вирішення (див. табл. 4.10).

Таблиця 4.10

SWOT-аналіз Запорізького обласного краєзнавчого музею

Сильні сторони:	Слабкі сторони:
– вдале місце розташування музею (знаходиться у великому обласному місті, історичний центр якого розташовано поряд із трьома вищими навчальними закладами);	– нестача фінансових ресурсів (бюджетного фінансування)

Сильні сторони:	Слабкі сторони:
<ul style="list-style-type: none"> – будівля музею є пам’яткою архітектури початку ХХ ст.; – володіє чудовою колекцією на 110 тис. музейних предметів; – археологічна колекція є найбільшою серед обласних музеїв України; – його директор доктор історичних наук, професор Шаповалов Георгій Іванович – висококваліфікований професіонал у науковій сфері; – наявність приміщень для оренди (можливість проведення виставкових заходів і наукових конференцій всеукраїнського та міжнародного рівня); – у музею налагоджені контакти з місцевими політичними лідерами; – ключові фахівці мають високий рівень знань у науковій сфері; – прагнення керівника та персоналу підприємства до розвитку; – довгий термін роботи у сфері музейного соціально-культурного сервісу; – додаткові музейні послуги (у музеї оренднують приміщення крамниці з рамування картин та історико-красознавчої літератури); – у приміщенні музею знаходиться Запорізький обласний туристично-інформаційний центр, у якому зберігається інформація про туристичні об’єкти області, та Запорізька обласна інспекція охорони пам’яток історії та культури. 	<ul style="list-style-type: none"> вистачає лише на виплату зарплати співробітникам); – неефективна інвестиційна політика (недостатня кількість власних фінансових коштів для охорони музею, реалізації проектів, реклами, PR); – високий ступінь зношеності основних фондів музею (приміщення потребують капітального ремонту).
Зовнішні сприятливі можливості:	Зовнішні загрози підприємству:
<ul style="list-style-type: none"> – існує можливість регулярно створювати виставки; – право на фото- та відеозйомку; – платний доступ у фондосховище і бібліотеку; – здача в оренду приміщень для виставок, конференцій; – продаж рекламної та сувенірної продукції музею; 	<ul style="list-style-type: none"> – постійний брак коштів деморалізує співробітників, які переходять до Національного заповідника “Хортиця” та ін.;

Зовнішні сприятливі можливості:	Зовнішні загрози підприємству:
<ul style="list-style-type: none"> – відкриття сувенірних крамничок; – відкриття кафе; – надання послуг видавцям краєзнавчої, історичної літератури та забезпечення їх ілюстрованим матеріалом; – організація виставок, у т. ч. пересувних, фольклорно-етнографічних свят, творчих зустрічей і вечорів, презентацій книг, конкурсів; – проведення лекцій та історичних уроків; – інформаційно-консультаційна допомога в написанні наукових праць і доповідей конференцій; – надання послуг туристичним організаціям з організації екскурсій, навчання екскурсоводів для місцевих туристичних організацій, обслуговування туристів на території музею, міста, області; – розробка туристичних маршрутів історичними місцями; – проведення майстер-класів; – проведення дегустацій національних страв; – послуги ксерокопіювання; – послуги автостоянки на території біля музею; – розвиток власного сайту з віртуальним туром, на якому можна розміщувати анонси про проведення музейних виставок, сувеніру та друковану продукцію музею. 	<ul style="list-style-type: none"> – несприятлива економічна та політична ситуація в Україні, яка ставить серйозні перешкоди для розвитку музею.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження діяльності Запорізького обласного краєзнавчого музею можна зробити висновок: музей орієнтований на учнів та студентів, тому відвідуваність не залежить від туристичного потоку. Серед складностей у діяльності музею є такі: по-перше, матеріально-технічна база музею є досить застарілою, фасад музею не оновлювався десятки років, внутрішні приміщення потребують ремонту, а вентиляція – покращення. По-друге, музею необхідно розширювати асортимент рекреаційних і розважальних послуг

та впроваджувати сервіс для осіб з особливими потребами. По-третє, серед пріоритетних напрямків діяльності має бути зростання кількісного складу музейної аудиторії за рахунок студентства та іноземних туристів. По-четверте, необхідно збільшити джерела самофінансування музею – продаж кольорових буклетів з інформацією про музей, інших музеографічних видань, сувенірної продукції – зменшеної копії будівлі музею та обладунків рицаря, скіфських прикрас і виробів з бронзи у звіриному стилі, античних амфор, слов'янського етноодягу, вишиванок та національних віночків, одягу інших національних меншин тощо.

Майже в кожному районі Запорізької області діють музеї комунальної форми власності. Кам'янсько-Дніпровський історико-археологічний музей пишається зібранням старожитностей, знайдених на території найбагатшого міста-фортеці пізньої Скіфії, її вірогідної столиці. У Гуляйпільському краєзнавчому музеї особливу увагу привертають експонати, пов'язані з бойовою біографією відомого земляка Н. І. Махна і його армії.

Запорізький обласний художній музей було засновано в 1971 р. Колекція, зібрана руками маленького колективу мистецтвознавців, надзвичайно різноманітна. Зібрання починалося з місцевого колориту – портрети металургів, працівників-ударників та іншого соцреалізму. Згодом сформувався потужний професійний колектив, який за ці роки зібрав колосальну добірку шедеврів. Український і російський живопис XIX–XX ст., графіка, скульптура представлені такими іменами, як І. І. Шишкін, І. К. Айвазовський, К. Я. Крижицький, С. І. Васильківський та ін. Колекція українського народного декоративного мистецтва – одна з найбільших на Подніпров'ї (4,5 тис. експонатів). У ній зібрано всі види народного мистецтва. Триває науково-дослідницька й видавнича робота, музейна колекція поповнюється новими експонатами, щорічно організовується 10–15 виставок.

Музей історії зброї (м. Запоріжжя) було засновано у 2004 р., у створенні музею та атрибуції його експонатів активну участь брали історики, археологи і краєзнавці В. Нефьодов,

М. Остапенко, В. Мурзін, Г. Шаповалов, Г. Гощев, З. Попандоло, А. Новосельський, Ю. Вілінов, С. та А. Шишкови, Р. Косарев, В. Добрянський, А. Волох, В. Лизвинський. Фонди приватного музею було сформовано з колекції його першого власника В. Г. Шлайфера. Колекція зброї містить у собі весь спектр холодної та вогнепальної зброї: від зброї кам'яного віку до автоматів Другої світової війни. Музей виділяється тим, що його колекція регулярно поповнюється і на сьогодні це один із музеїв з універсальним та найбільш повним зібранням зброї на пострадянському просторі, виставленим в експозиції. У ньому представлено зразки зброї різних країн, народів і рас різних часів. Музей історії зброї починався із двох тисяч екземплярів, а сьогодні нараховує чотири тисячі експонатів. Його щорічна відвідуваність сягає 30 тис. осіб.

Музей ретро-автомобілів клубу “Фаетон” у Запоріжжі, заснований у 2008 р., є структурним підрозділом Громадської організації Запорізького автомотоклубу “Фаетон”. У 2013 р. відвідуваність музею складала 42 тис. осіб, 2014 р. – 36 тис., зниження відвідуваності склало 15 % через зменшення туристичного потоку.

Музейна колекція включає більше 130 одиниць авто- і мототехніки, з них 22 зразки автотехніки 30–60-х років ХХ ст., 20 зразків артилерійської та стрілецької зброї часів Другої світової війни. Серед експонатів виділяються найбільш привабливі – “ЗиС-5” 1939 р. випуску; “ТАЗ-АА”, “полупортка”, вантажопідйомністю 1,5 тонни, один із двох, які збереглись в Україні; єдина в Україні “Катюша” на базі автомобіля “ЗиС-6”.

Для розваги відвідувачів музейна експозиція містить відкритий легковий автомобіль та БТР, в яких можна фотографуватись, одягнути шолом, покрутити руль і прибори.

Серед музейних послуг – реконструкція ретро-автомобілів, їхня оренда, фото і відеозйомка в залах експозиції. Музей за рахунок наданих послуг має можливість придбати нові експонати.

Музей має сайт, на якому можна переглянути віртуальний тур <http://www.faeton.zp.ua/>, сторінки в соціальних мережах, QR-код.

1 листопада 2013 р. в музеї офіційно було зареєстровано рекорд “Національним реєстром рекордів” у категорії “найбільший в Україні музей ретро авто-мототехніки”.

Для виявлення найатрактивніших експонатів Музею ретро-автомобілів клубу “Фаєтон” авторами було проведено соціологічне опитування 80 осіб шляхом анкетування в листопаді 2013 р. У результаті найбільш привабливим було визнано концептуальний “Запорожець” у вигляді кабриолета (24%). Наступними йдуть Chevrolet Bel Air з приватної колекції Леоніда Брежнєва (14%) та копія автомобіля Юрія Нікуліна Adler Trumpf (14%), далі йдуть Chevrolet Biscayne (11%) та Cadillac Eldorado (9%).

За 5-бальною шкалою 73% оцінили експозицію на 5 балів, 10% – на 4, а 17% оцінили на 3 або вагалися з відповіддю.

31 особа (39%) оцінила екскурсію на 5, така ж кількість (39%) – на 4 бали, 8 (10%) – оцінили на 3, а 12% завагалися з відповіддю.

Музейний сервіс оцінено неоднозначно: 21% вважають, що сервіс на 5 балів, 36% – на 4, 18% – на 3, 25% було важко визначитись.

У цілому можна зробити висновок, що експонати Музею ретро-автомобілів клубу “Фаєтон” викликають велику зацікавленість відвідувачів.

Таким чином, на сьогодні в Запорізькій області за туристичною атрактивністю виділяються три історико-культурні заповідники, Запорізький обласний краєзнавчий музей, Музей історії зброї та Музей ретро-автомобілів клубу “Фаєтон”.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. В якому регіоні Стародавнього світу було засновано перші музеї?
2. Що значить у перекладі з грецької “музейон”?
3. Хто ввів до наукового обігу термін “колекціонування”?
4. З якою метою збирали зброю, коштовності, стародавні книги в Стародавньому світі?

5. Які предмети зберігались у кунсткамерах, мюнц- та натур-кабінетах?
6. Які музеї світу були першими відкриті для відвідувачів?
7. Що таке “скансен”?
8. Назвіть найвідвідуваніші музеї просто неба в Україні.
9. Яке міністерство на сьогодні здійснює управління державними музеями України?
10. Назвіть найбільші музейні комплекси України.
11. Із чим пов’язана низька відвідуваність музеїв України?
12. Які музеї посідають перше місце за кількістю відвідувачів в Україні?
13. Назвіть історико-культурні заповідники Запорізької області.
14. Яка щорічна відвідуваність об’єктів Національного заповідника “Хортиця”?
15. Які заповідники та музеї Запорізької області залежать від туристичного потоку?

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

Скласти доповідь-презентацію за будь-яким музеєм України та світу за планом: а) історія виникнення музею; б) особливості колекції; в) найпривабливіші експонати; г) річна відвідуваність музею; д) адреса і як туди дістатися; е) сайт, представленість у соціальних мережах, є) буклети та інша інформативна продукція, сувеніри; ж) інфраструктура: кондиціонер, туалет, заклади харчування; з) вартість вхідного квитка та режим роботи; и) можливість вибору екскурсій та мовне питання; і) ввічливість персоналу; ї) спеціальні акції, й) робота з дітьми, дорослими, особами з особливими потребами; к) формування кола друзів музею: залучення ЗМІ, спонсори, члени клубів, друзі музею; л) загальний вигляд музею; м) чи може музей претендувати на звання бренду, виходячи зі свого загального вигляду; н) специфіка музею, чим він відрізняється від інших.

РОЗДІЛ 5

Лувр – найвідвідуваніший музей у світі

5.1. Рейтинґ провідних музеїв світу

Високу відвідуваність музеїв Лувр, Британський національний, Метрополітен можна пояснити тим, що до країн, де знаходяться ці музеї, приїжджає надзвичайна кількість іноземних туристів. Париж відвідують щорічно 8,7 млн. іноземних туристів, Лондон – 15 млн., Нью-Йорк – 7,6 млн.

Рейтинґи відвідуваності публікуються щорічно, якщо в 1996 році достатньо було мати 3 тис. відвідувачів на день, щоб потрапити до десятки, то у 2012 р. – 9836 осіб на день (див. табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Топ-10 найвідвідуваніших музеїв світу

№	Назва музею	Кількість відвідувачів, 2013	Кількість відвідувачів, 2012
1	Лувр, м. Париж, Франція	9 334 435	9 720 260
2	Британський національний музей, м. Лондон, Великобританія	6 701 036	5 575 946
3	Метрополітен, м. Нью-Йорк, США	6 226 727	6 115 881
4	Національна галерея, м. Лондон, Великобританія	6 031 574	5 163 902
5	Музеї Ватикану, м. Рим, Ватикан	5 459 000	5 064 546
6	Тейт Модерн, м. Лондон, Великобританія	4 884 939	5 304 710
7	Національний палац-музей Тайбей, Тайвань	4 500 278	4 360 815
8	Національна галерея мистецтв, м. Вашингтон, США	4 093 070	4 200 000
9	Центр Помпідю, м. Париж, Франція	3 745 000	3 800 000
10	Музей Орсе, м. Париж, Франція	3 500 000	3 600 000

5.2. Причини аттрактивності Лувру

Лувр має власний сайт <http://www.louvre.fr/> та сторінку в Facebook <https://www.facebook.com/museedulouvre>. На сайті музею визначено причини аттрактивності Лувру, які є складовими музейного бренду:

1. Лувр – це музей № 1 у світі, колекція Лувру об'єднує такі світові шедеври, як “Джоконда”, Ніка Самофракійська, Венера Мілоська.
2. Лувр – чудова архітектурна споруда: середньовічна фортеця, потім палац королів Франції – свідчить про вісім століть історії Франції.
3. У культурному плані це, без сумніву, одна з найбільш престижних колекцій Франції у світі.
4. Щороку тимчасові виставки, музеографічні праці та шедеври широко представлені в засобах масової інформації.
5. Лувр пройшов модернізацію з 1981 по 2004 р. за проектом Великий Лувр, що подвоїло виставочні площі і кількість його відвідувачів за 12 років.
6. Зі 100 % відвідувачів Лувру 64 % складають іноземні туристи, серед яких 22 % американців, 50 % європейців, 11 % азіатів.
7. Представляючи свої надбання в музеях усього світу, Лувр бере участь у більшій частині великих виставок, організованих у столицях.
8. Музей регулярно організовує виставки своїх колекцій за кордоном (у Японії, США, Тайвані, Бразилії, Австралії, Китаї).
9. Лувр створив міжнародні програми меценатства “Великий Лувр у Японії” і “Американські друзі Лувру”.
10. Музей перебуває у тривалих партнерських відносинах з установами США та Японії. Лувр – визнаний професіональний партнер.
11. Лувр – адміністративна суспільна установа (Е.Р.А.), статус, який забезпечує теперішню самостійність керування. 53 % щорічного бюджету надходить із його

власних джерел (автомат для видачі коштів з рахунку, оренда площ, меценатство, проведення виставок за кордоном).

12. Лувр – перша культурна установа, яка уклала з державою Контракт цілей і засобів на 2003–2005 рр., продовжений Контрактом досягнень за 2006–2008 рр. Цей контракт став сучасною основою музейного менеджменту.
13. Меценатство музею Лувру – служба в повному значенні цього слова, яка об’єднує приблизно двадцять осіб. Меценати (підприємства, установи та індивідуали) знаходять привілейованих співрозмовників, які можуть надзвичайно швидко відповісти на всі їхні вимоги.
14. У Лувру є великий досвід у керуванні проектами меценатства: про це свідчить реконструкція галереї Аполлона та співпраця з Японським Телебаченням. Музейні партнери користуються додатковими годинами відвідування музею і перші серед кандидатів отримують в оренду площі для одержання прибутку.

5.3. Будівля Лувру

Лувр (*Musée du Louvre*) – один з найбільших художніх музеїв світу (третій у світі за площею: 160 106 квадратних метрів, з яких на 58 470 розташовуються експозиції). Музей розташований у центрі Парижа, на правому березі Сени, на вулиці Риво́лі.

Музей був відкритий для відвідувачів 10 серпня 1793 р. Будинок музею – стародавній королівський палац. Лувр – один з найстарших музеїв з багатою історією колекціонування художніх та історичних реліквій Франції, починаючи із часів династії Капетингів і до наших днів. Історично Лувр виник наприкінці XII століття як одна з паризьких фортець, його будинок знаходиться на місці фортеці, спорудженої Філіпом

Августом близько 1192 року. Свого сучасного вигляду Лувр набув у 1871 р. й довгий час він був практично незмінний.

У 1981 р. було прийнято рішення передати музею весь палац, нові приміщення відкривалися в кілька етапів: 1989 р. – скляна піраміда та структури для прийому відвідувачів, розташовані у дворі Наполеона, 1993 р. – крило **Рішельє**, де раніше було Міністерство фінансів, 1997 р. – крило Денон і крило Сюллі. Цим практично завершується виконання проекту “Великий Лувр”.

У 1981 р. було розпочато реставрацію музею, створено скляну піраміду на зразок піраміди Хеопса, яка є входом до музею. Її автор, американський архітектор Йох Мінг Пі, помістив її у двір Наполеона, який відкрив відділ Єгипту в музеї та Єгипет для всієї Європи. Завдяки загальній модернізації будівлі, відкриттю нових залів та будівництву піраміди кількість відвідувачів зросла від 7,3 млн. в 2005 р. до 9,72 млн. в 2012 р.

Лувр має сім “департаментів” і три крила, а також чотири рівня (не рахуючи підземного, де розташовані гардероб, каси та розміщена інформація). Перший і другий **рівні** називаються відповідно “ре-де-шосе” та “антресоль”, а третій і четвертий – першим та другим поверхами. Департаменти – це розділи експозиції, яких нараховується сім: живопис, графіка, скульптура, прикладне мистецтво, а також старожитності – східні, греко-римські та давньоєгипетські. Ці департаменти займають три крила будівлі (маючи власні ім’я – **Рішельє**, Денон, Сюллі). Кожний департамент має свої підрозділи. Образотворчі мистецтва поділяються відповідно до художніх шкіл, старожитності – за епохами.

5.4. Світові шедеври Лувру

Основу музейного фонду Лувру складають колишні королівські зібрання, націоналізовані колекції деяких монастирів, церков та знатних сімей. Першим французьким монархом, який почав збирати колекцію мистецьких творів, був Франциск I, який запросив Леонардо да Вінчі як першого художни-

ка королівської родини до Франції. Поповнення колекції відбувалося за Людовіка XIV і Людовіка XVI. Наполеон наповнив музей своїми військовими трофеями, захопленими в Європі та Єгипті.

Нині Лувр нараховує близько 400 тис. одиниць зберігання, які виставляються в шести основних відділах: Стародавнього Сходу, єгипетських старожитностей, Греції та Риму, живопису і графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва. Відділом Лувру є також музей Клюні в Парижі. На огляд усіх експонатів Лувру піде більше 20 днів.

Діамант “Регент”, був знайдений у 1698 р. в Індії, огранений у Великобританії на початку XVIII ст., має 140,64 метрич. карата. Крило Денон, другий поверх, зал 66. Був знайдений в Індії в копальнях Голконди. Невільник-індієць, який знайшов діамант, зробив собі на стегні рану і в ній під пов’язкою сховав коштовний камінь. Свою таємницю він відкрив одному матросові, пообіцявши тому камінь замість звільнення від рабства. Заманивши невольника на корабель, матрос відняв у нього діамант, а самого бідолаху викинув за борт. Камінь потім матрос продав за тисячу фунтів стерлінгів англійському губернаторові форту святого Георга Пітту, чие ім’я й закріпилася як друга назва алмаза – “Пітт”.

У 1717 р. герцог Філіп Орлеанський, котрий у той час був регентом Франції (звідси й назва алмаза), придбав камінь уже за 3375 тисяч франків для Людовика XV. Діамант прикрашав по черзі корони Людовика XV та Людовика XVI, потім ефес шпаги Першого консула, потім меч Наполеона I і, нарешті, діадему імператриці Євгенії. Цей діамант не має жодного дефекту у вигляді мінеральних включень, надломів та інших випадкових утворень у камені.

В основу відділу Древнього Єгипту покладено знахідки першої наукової експедиції до Єгипту, що супроводжувала Наполеона в його єгипетському поході. Відкриття в Луврі єгипетського залу відбулося 1826 р., а першим зберігачем його був Жан-Франсуа Шампольйон, який розшифрував єгипетські ієрогліфи. Зараз грандіозне зібрання єгипетських стародавностей займає 20 залів.

Статуетка “Сидячий переписувач”. Саккара, Древнє царство, IV або V династія, приблизно 2620–2350 рр. до н. е. Фарбований вапняк із сїявом інкрустованих очей з гірського кришталю та алебастру, обведених міддю. Висота 53,7 см. Крило Сюллі, другий поверх, зал 22. Посада переписувача була почесною, вважалося, що надписи, наділені магїчними властивостями, забезпечували померлого всїм необхідним йому в загробному свїті.

За кількістю залів і **розташованих** у ньому експонатів із відділом Древнього Єгипту змагається відділ Стародавнього Сходу.

Найвідомішою у відділі Стародавнього Сходу є плита з чорного базальту із клинописними накресленнями **“Зводу законів царя Хаммурапі”** (XVIII ст. до н. е.). Плита досягає висоти 2,25 метра і ширини від 1,65 метра вгорі до 1,9 метра внизу. На лицьовому боці поміщається рельєфне зображення бога Шамаша на високому троні, який передає вавилонському царю Хаммурапі сувій зі зводом законів. Наступна за барельєфом частина стели та весь її зворотний бік покриті ретельно вирізаним, убористим і витонченим клинописом. У результаті досліджень плити стали можливими дешифровка, переклад та публікація зводу законів вавилонського царя.

Нїка Самофракійська. Статуя, Самофракія, елліністичний період, приблизно 190 р. до н. е. Мармур, висота 328 см. Крило Денон, другий поверх, в античному залі, статуя Нїки Самофракійської стоїть на високому постаменті на площадці великих сходів, що розходяться по обидві сторони. Спрямована вперед фігура Нїки мовби протистоїть зустрічному вітру. Нїку зображено з розгорнутими крилами і встановлено на носу корабля на честь перемоги в морській битві. Свого часу крилата богиня перемоги вінчала святилище грецького острова Самофракія в Егейському морі. Прекрасне зображення крилатої дїви в одягах, що розвіваються, яка злетїла з небес на нїс корабля, що став постаментом для чудової статуї. Статую зроблено з парийського мармуру, корабель – із сірого лартийського мармуру (Родос), праве крило – гіпсова реконструкція. Голова й руки статуї відсутні.

Венера Мілоська – найзнаменитіше зображення античної богині любові у світі. Мілос, елліністичний період, приблизно 100 р. до н. е. Мармур, висота 202 см. Крило Сюллі, перший поверх, зал 12. У 1820 році статую випадково знайшов грецький селянин Георгескі на острові Мілос (чим і пояснюється її назва). З метою вигідно продати свою знахідку Георгескі до певного часу сховав античну статую в загоні для кіз. Тут її й побачив молодий французький офіцер Дюмон-Дюрвіль. Освічений офіцер, учасник експедиції на острові Греції, він відразу оцінив добре збережений шедевр. Безперечно, то була грецька богиня любові й краси Венера. Тим більше, що вона тримала в руці яблуко, вручене їй Парисом у відомій суперечці трьох богинь.

Селянин запросив величезну ціну за античний шедевр, Дюмон-Дюрвіль таких грошей не мав. Однак він розумів справжню ціну статуй та вмовив селянина не продавати Венеру, поки він не роздобуде потрібну суму. Офіцерові довелося вирушити до французького консула в Константинополь, щоб умовити його купити статую для французького музею. Однак, повернувшись на Мілос, Дюмон-Дюрвіль довідався, що статую вже продано якомусь турецькому чиновникові й навіть запаковано в ящик. Її от-от мали відвезти. За величезний хабар Дюмон-Дюрвіль знову її перекуповує. Її терміново поклали на носилки й повезли в порт, де швартувався французький корабель. Буквально відразу ж турки кинулися за пропажею та надгонали поклажу зі статуєю. У бійці, що зав'язалася, Венера кілька разів переходила від французів до турків й назад. Під час цієї сутички постраждали мармурові руки Венери. Корабель зі статуєю змушений був терміново відпливти, а руки Венери було залишено в порту. Їх не знайдено й дотепер.

“Мона Ліза”, або “Портрет Лізи Герардіні дель Джокондо”, або “Джоконда”, [1503 р.](#) *Леонардо да Вінчі* (див. додаток). Леонардо да Вінчі – флорентійський майстер “сфумато” – прийому зм'якшення обрисів фігур і предметів, що дозволяє передати повітря, яке їх огортає. Найзагадковіший, найпопулярніший твір мистецтва у світі, що приваблював глядачів навіть своєю відсутністю. Після зникнення шедевра в 1911 р.

співробітники Лувру з подивом відзначали, що місце, де висіло викрадене полотно, не менш, якщо не більш привабливе для глядачів, ніж сама картина генія Відродження. До музею знаменита картина повернулася лише в 1914 р. й дотепер користується небувалою популярністю.

Художник писав картину на замовлення флорентійського банкіра Франческо делла Джокондо – портрет його дружини Мони Лізи. Цілком розвинена фігура її була досконала, особливо досконалої форми були її випестувані руки. Що було в ній чудового, так це простота й природність. Над портретом Леонардо да Вінчі працював 4 роки. “Мені вдалося створити картину дійсно божественну”, – так сказав сам майстер про свій здобуток.

Картина “Габріель Д’Естре та її сестра в купальні”. Школа Фонтелло, приблизно 1595 р. В епоху Відродження фаворитки королів часто позували оголеними перед художниками школи Фонтелло. Габріель Д’Естре, фаворитка Генріха IV, показує каблучку, символ любовного зв’язку, а її сестра стискає їй пальцями сосок грудей на знак того, що Габріель незабаром стане матір’ю. На задньому плані картини гувернантка готує одяг для королівської дитини. Жіночі груди, символ спокою, ніжності та материнства, говорить про двоїсту роль жінки як матері та коханої.

“Мадонна з дитиною та юним Іоанном Хрестителем”, або “Прекрасна садівниця”, 1508 р. *Рафаель Санті*. Мадонна, схожа на просту селянку або садівницю, сидить на великому камені, її обличчя виділяється на фоні неба і ніби обрамлене хмарами. Дуже простий пейзаж, галявина з рідкими квітами, тонкі дерева, пагорби, удаліні село. Але все пов’язується з жестами та поглядами. Піднявши очі на мати та спираючись на неї, дитина Ісус намагається взяти книгу, в якій означений час його жертви. Стоячи на коліні, святий Іоанн повернувся до Ісуса і подає йому хрест. У м’яких спокійних формах звучить передвістя Страстей Христових.

Портрет Бальдассаре Кастільйоне, 1514–1515 рр. *Рафаель Санті*. Створюючи портрет дипломата, високого ерудита та поета, художник, певно, хотів прославити його праці. Неви-

мушена поза, скромне сполучення відтінків і тканини, легкий мазок, який місцями захоплює світло та сковує полотном. Обличчя добре освітлене, сам персонаж знаходиться на рівні очей глядача.

“Шлюб у Кані Галілейській”, 1562–1563 рр. *Веронезе, Паоло Кальярі*. “На третій день був шлюб у Кані Галілейській, і мати Ісуса була там. Були також звані Ісус і його учні на шлюб. І не вистачило вина”, Ісус перетворив воду у вино, і так здійснилось перше диво. Беручи за основу цей епізод з Євангелія, художник написав велике полотно, призначене для трапезної венеціанського абатства Сан Джорджіо Маджоре, проясляючи свою майстерність у зображенні простору та гамі кольорів. На докори в надмірній пихатості та розкоші на шкоду біблійській простоті, Веронезе звернувся до творчої вільності: “Ми, художники, робимо так само вільно, як і поети, і безумці”. Він зобразив Ісуса в оточенні людей свого часу, одягнених у венеціанський та турецький одяг, помістив на полотні блазнів і псів, непристойні деталі, написав на передньому плані групу музикантів: чоловік у червоному грає на контрабасній віолі, справа від нього лежить футляр, чоловік у білому і той, хто сидить за ним, грають на віолах; у глибині музикант дує в корнет, а зліва чоловік у тюрбані грає на духовому інструменті.

“Свобода, яка веде за собою народ”, або “Свобода на барикадах”, 1830 р. *Ежен Делакруа*. Делакруа написав велику картину, присвятивши її трьом дням липневої революції 1830 р., під час яких було скинуто Карла X. Художник зобразив алегорію союзу між буржуазією, представлену на картині молодим чоловіком у циліндрі, і народом, який його оточує. Чітким силуетом на фоні світлого неба піднімається молода жінка, що персоніфікує Свободу; її оголені груди символізують звільнення від монархії і проголошення республіки. Високо над головою вона тримає триколон – французький національний прапор. Погляд героїні полотна спрямований на чоловіка в циліндрі з гвинтівкою, який представляє буржуазію; справа від неї хлопчисько, який розмахує пістолетами, – це Гаврош, народний герой паризьких вулиць. Делакруа, який поступив на службу до Національної гвардії, не брав безпосе-

редньої участі в повстанні, але як член ліберального руху зобразив себе на картині у вигляді чоловіка в циліндрі.

“Пліт “Медузи”, 1819 р. *Теодор Жерико*. Художник дозволив собі піднести просту подію до висоти, відведеної для історичного живопису, використав різкі контрасти, густий мазок, коричневі та зелені відтінки в зображенні тіл.

“Успіння Богоматері”, 1605–1606 рр. *Мікеланжело Мерізі да Караваджо*. Померла проста жінка з народу, і лише тонкий німб указує на те, що це Богородиця.

5.5. Обслуговування відвідувачів

Правила мистецтва – нова програма залучення громадської думки ставить завданням розуміння відвідувачами взаємозв’язку між повагою з їхнього боку і збереженням творів. У залах музею заборонено користуватися мобільними телефонами, курити, пити, їсти, голосно розмовляти, торкатись експонатів та бігати. У залах основних колекцій дозволено фотографувати і знімати на відеокамеру. Однак заборонено використання спалахів та інших освітлювальних приборів. У залах тимчасових виставок фото- та відеозйомку заборонено.

Музей працює з 9 до 18 год., у середу і п’ятницю до 21.45. Ціна вхідного квитка в постійній експозиції 2015 р. складала 12 євро, ціна не є високою (вхід до Версаля коштує 25–30 євро), в експозиції залу Наполеон – 13 євро. Знижки – 6 євро (після 18 год. в середу і п’ятницю). Вхід безкоштовний для відвідувачів молодше 18 років за наявності підтверджуючого документа, для безробітних, інвалідів та особи, що їх супроводжує; для молоді 18–25 років – по п’ятницях після 18 години; для всіх у свято – День взяття Бастилії 14 липня. Музей працює з понеділка до суботи, неділя – вихідний.

Безкоштовні послуги – гардероб, медпункт, камера зберігання для дрібного багажу, коляски, сидіння для немовлят, бюро знахідок.

Для інвалідів працює служба повідомлень, для відвідувачів з обмеженою рухливістю безкоштовно надаються крісла-каталки.

Численні кафе і ресторани: гастрономія, кафе/салони чаю, кафетерій, бутерброди та їжа на винос.

Товариство “Друзі Лувру” – товариство, на гроші якого музей може придбати нові музейні предмети. Добровичинний внесок і вступ до товариства дає можливість необмежено відвідувати Лувр упродовж року.

Лувр постійно влаштовує виставки, організовує експедиції, веде дослідницьку та реставраційну роботу. В його експозиціях усе більш активно використовуються технічні досягнення XXI ст.: складні підсвічування, комп’ютерні програми і лазерні відеоефекти.

В інформаційному центрі можна безкоштовно отримати короткі путівники колекціями 9 мовами, зокрема російською, та брошури. У залах знаходяться стенди з описом колекцій.

Аудіогіди включають 700 аудіокоментарів і фото. Прокат мультимедійного гіда за відібраними творами та конкретним маршрутом французькою, англійською, іспанською, німецькою, італійською, японською, корейською та мовою жестів французькою.

Щоб відвідувачі не пропустили найаттрактивніші експонати музею, вони вказані на інтерактивній карті. Відвідувачі можуть скласти власні маршрути і подивитись ті експонати, які цікаві саме їм. На вибір пропонуються дві екскурсії по 45 хвилин для тих, хто в Луврі вперше, – “Шедеври” та “Єгипет для всієї родини”. Для інвалідів є відповідні маршрути. Для тих, хто страждає порушеннями слуху, є відеотур французькою мовою жестів про шедеври Лувру. Доступний термінал з інформацією про всі експонати музею. Основне завдання інтерактивних панелей та аудіогідів – привабити якомога більше молоді і туристів до музею.

Для сліпих, крім аудіогідів, є зони, де зібрано твори, з якими можна познайомитись на дотик. Тактильну галерею було відкрито в 1995 р., її експозиція регулярно змінюється за рахунок виставок копій різних скульптур на певну тематику. Кожний твір забезпечується описом, складеним шрифтом Брайля.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Які музеї є найвідвідуванішими у світі?
2. Чим пояснюється висока відвідуваність Лувру та інших музеїв?
3. Чим можна пояснити аттрактивність Лувру?
4. В якому столітті було побудовано фортецю, яка стала королівською резиденцією, а пізніше – музеєм Лувр?
5. Назвіть 3 сектори в будівлі музею.
6. Як Наполеон отримав нові предмети для музею?
7. Яка єгипетська статуя в Луврі найстаріша?
8. Які дві античні статуї Лувру є світовими шедеврами?
9. Назвіть картини Рафаеля в Луврі.
10. На якій картині Жарико зображено корабельну аварію?
11. Назвіть картини Леонардо да Вінчі.
12. Назвіть картину Караваджо.
13. Як називається картина Делакруа, де зображено жінку, яка символізує Францію?
14. Як можна вступити до Товариства “Друзі Лувру”?
15. Які умови створено в Луврі для осіб з особливими потребами?

РОЗДІЛ 6

Британський національний музей – один з найстаріших музеїв світу

6.1. Рейтинг відвідуваності європейських музеїв

Вивчення рейтингу відвідуваності музеїв і тематичних парків показує, що в Європі провідні музеї приваблюють більше відвідувачів, ніж тематичні парки: у 2012 р. 72 млн. проти 58 млн. У Європі в багатьох музеях вільний вхід, що сприяє росту відвідуваності. Державна політика Великобританії відносно безкоштовного входу в державних музеях дозволила їм домінувати в списку найпопулярніших. Причиною сплеску відвідуваності були зокрема суттєві оновлення музеїв: відкриття нових виставок та цілих постійних експозиційних залів (див. табл. 6.1).

Таблиця 6.1

Топ-20 музеїв Європи

№	Музей	Місцезнаходження	Відвідуваність	Вхід
1	Лувр	м. Париж, Франція	9 720 000	Платний
2	Британський музей	м. Лондон, Великобританія	5 576 000	Вільний
3	Галерея сучасного мистецтва Тейт	м. Лондон, Великобританія	5 319 000	Вільний
4	Національна галерея	м. Лондон, Великобританія	5 164 000	Вільний
5	Музеї Ватикану	Ватикан	5 065 000	Платний
6	Лондонський музей природознавства	м. Лондон, Великобританія	4 936 000	Вільний
7	Центр Помпідю	м. Париж, Франція	3 800 000	Платний
8	Музей Орсе	м. Париж, Франція	3 579 000	Платний

№	Музей	Місцезнаходження	Відвідуваність	Вхід
9	Музей Вікторії та Альберта	м. Лондон, Великобританія	3 232 000	Вільний
10	Національний музей науки і промисловості	м. Лондон, Великобританія	2 990 000	Вільний
11	Державний Ермітаж	м. Санкт-Петербург, Росія	2 882 000	Платний
12	Національний музей Прадо	м. Мадрид, Іспанія	2 830 000	Платний
13	Містечко науки та промисловості	м. Париж, Франція	2 641 000	Платний
14	Музей королеви Софії	м. Мадрид, Іспанія	2 572 000	Платний
15	Тауер	м. Лондон, Великобританія	2 444 000	Платний
16	Національна портретна галерея	м. Лондон, Великобританія	2 097 000	Вільний
17	Національна галерея Шотландії	м. Единбург, Шотландія	1 894 000	Вільний
18	Галерея Уффіці	м. Флоренція, Італія	1 769 000	Платний
19	Галерея британського мистецтва Тейт	м. Лондон, Великобританія	1 534 000	Вільний
20	Державна Третяковська галерея	м. Москва, Росія	1 492 000	Платний

В Європі серед найвідвідуваніших домінують художні галереї (див. табл. 6.1), тоді як у Північній Америці найвідвідуваніші музеї – науково-технічні та музеї природи (див. Розділ 8). Атрактивність музейного зібрання і відвідуваність є взаємозалежними чинниками розвитку музеїв у світі. Визнання суспільством твору як шедевра світового рівня сприяє зростанню відвідуваності музею, а його подальша реклама і, як наслідок, ажіотаж навколо шедевра спричиняють безпрецедентну кількість відвідувачів у музеї.

Саме завдяки розрекламованим світовим шедеврам європейські галереї мають високу відвідуваність. У країнах континентальної Європи – Італії, Франції, Іспанії – та інших важливим замовником картин була католицька церква. Придворній культурі Франції, Італії, Іспанії була притаманна версальська грандіозність і розкіш: картинами прикрашалися церкви та палаці, і тому частина музейних будівель є колишніми храмами та палацами (див. табл. 6.2).

Таблиця 6.2

Світові шедеври європейського живопису в музеях Франції

№	Художник	Назва картини	Музей
1	Леонардо да Вінчі	Мона Ліза (Джоконда)	Лувр, Париж
2	Ян ван Ейк	Мадонна канцлера Ролена	Лувр, Париж
3	Жан Антуан Ватто	Паломництво на острові Кіферу	Лувр, Париж
4	Франсуа Буше	Купання Діани	Лувр, Париж
5	Жан Огюст Домінік Енгр	Велика одаліска	Лувр, Париж
6	Жан Огюст Домінік Енгр	Турецька баня	Лувр, Париж
7	Теодор Жерико	Пліт “Медузи”	Лувр, Париж
8	Ежен Делакруа	Свобода на барикадах	Лувр, Париж
9	Едуард Мане	Сніданок на траві	Музей Орсе, Париж
10	Едуард Мане	Олімпія	Музей Орсе, Париж
11	Клод Моне	Маки на околицях Аржантея	Музей Орсе, Париж
12	Клод Моне	Ставок з німфеями. Гармонія рожевого	Музей Орсе, Париж
13	П'єр Огюст Ренуар	Бал в Мулен де ла Галетт	Музей Орсе, Париж
14	Едгар Дега	Абсент (У кафе)	Музей Орсе, Париж
15	Каміль Піссарро	Червоні дахи	Музей Орсе, Париж

№	Художник	Назва картини	Музей
16	Поль Сезанн	Натюрморт з яблуками та апельсинами	Музей Орсе, Париж
17	Клод Моне	Враження. Схід сонця	Музей Мармоттан, Париж
18	Клод Моне	Руанський собор. Ефект сонця, захід	Музей Мармоттан, Париж

На відміну від країн континентальної Європи, пуританізм церкви і суспільства Англії зумовили те, що англійська церква не мала потребу в вітварних та настінних розписах, тому, порівняно з іншими частинами Європи, умови для розвитку живопису тут були менш сприятливі, а соціальний попит існував на придбання музеями картин іноземних художників (див. табл. 6.3).

Таблиця 6.3

Світові шедеври живопису в галереях Великобританії

№	Художник	Назва картини	Музей
1	Дієго Веласкес	Венера перед дзеркалом	Національна галерея, Лондон
2	Вільям Тернер	Останній рейс корабля "Відважний"	Національна галерея, Лондон
3	П'єр Огюст Ренуар	Парасольки	Національна галерея, Лондон
4	Вінсент Ван Гог	Соняшники	Національна галерея, Лондон
5	Едуард Мане	Бар у Фолі-Бержер	Галерея інституту Курто, Лондон
6	Хоан Міро	Жінка та птах у місячному світлі	Галерея Тейт, Лондон

Треті за відвідуваністю в Європі – художні музеї Італії та Рима. В Італії жили і працювали видатні митці Боттічеллі, Мікеланджело, Леонардо да Вінчі та інші (див. табл. 6.4).

Таблиця 6.4

Світові шедеври живопису в італійських музеях

№	Художник	Назва картини	Музей
1	Сандро Боттічеллі	Весна	Галерея Уффіці, Флоренція
2	Сандро Боттічеллі	Народження Венери	Галерея Уффіці, Флоренція
3	Тиціан	Флора	Галерея Уффіці, Флоренція
4	Тиціан	Венера перед дзеркалом	Галерея Уффіці, Флоренція
5	Караваджо	Вакх	Галерея Уффіці, Флоренція
6	Жан Батист Сімеон Шарден	Дівчинка з вола-ном	Галерея Уффіці, Флоренція
7	Амедео Модільяні	Лежача оголена	Музей зібрання Маттіолі, Мілан
8	Леонардо да Вінчі	Тайна вечеря	Церква Санта-Марія делле Граціє, Мілан
9	Джорджоне	Гроза	Галерея Академії, Венеція

Сикстинська капела з розписами стелі є найпривабливішою серед музеїв Рима (див. табл. 6.5). На сьогодні відвідуваність Сикстинської капели в середньому сягає 10 тис. осіб на день. Для збереження фресок від пилу та вологи було здійснено спроби зменшити відвідуваність шляхом скорочення годин прийому і збільшення вхідної плати, але вони не змінили ситуації: відвідуваність залишилась надзвичайно високою.

Таблиця 6.5

Світові шедеври Рима

№	Художник	Назва картини	Музей
1	Мікеланджело	Фреска. Всесвітній потоп	Сикстинська капела, Ватикан
2	Мікеланджело	Фреска. Страшний суд	Сикстинська капела, Ватикан
3	Рафаель	Фреска. Афінська школа	Станца делла Сеньятура, Ватикан

Серед музеїв Іспанії виділяється музей Прадо, відкритий у 1819 р. Сюди звели шедеври живопису з королівських палаців Мадрида, Аранхуеса, Ескоріала, монастиря Конвенто де ла Тринідад та ін. В 1868 р. Прадо перестав бути лише королівським зібранням, а став національним музеєм м. Мадрид (див. табл. 6.6). Відвідуваність Прадо коливається від 3,1 млн. до 2,3 млн. за 2011–2013 рр.

Таблиця 6.6

**Світові шедеври живопису
в іспанських музеях**

№	Художник	Назва картини	Музей
1	Рогір ван дер Вейден	Зняття з хреста	Музей Прадо, Мадрид
2	Ієронім Босх	Сім смертних гріхів	Музей Прадо, Мадрид
3	Ієронім Босх	Триптих. Віз сина	Музей Прадо, Мадрид
4	Ієронім Босх	Сад земних насолод	Музей Прадо, Мадрид
5	Дієго Веласкес	Здача Бреди	Музей Прадо, Мадрид
6	Дієго Веласкес	Меніни (Фрейліни)	Музей Прадо, Мадрид
7	Франсіско Гойя	Парасолька	Музей Прадо, Мадрид
8	Франсіско Гойя	Маха оголена	Музей Прадо, Мадрид
9	Франсіско Гойя	Маха одягнута	Музей Прадо, Мадрид
10	Пабло Пікассо	Герніка	Центр мистецтв королеви Софії, Мадрид
11	Сальвадор Далі	Сон, навіяний польотом бджоли навколо граната за мить до пробудження	Музей Тіссен-Борнет-міса, Мадрид

Кількість відвідувачів Дрезденської картинної галереї сягає 500 тис. на рік, що підтверджує статус Галереї старих майстрів як найвідвідуванішого музею в Німеччині (див. табл. 6.7). Вхідна плата складає 10 євро, аудіогід англійською та російською мовою – 3 євро. Для осіб з обмеженими можливостями є ліфт.

У 1754 р. для галереї було придбано шедевр Рафаеля Санти “Сикстинська Мадонна” за близько 20 тис. цехінів (70 кг золота), який був головною святинєю монастиря Святого Сикста в П’яченці.

“Сикстинська Мадонна”, 1514 р. *Рафаель Санти* (див. додаток). Належить до числа вищих досягнень світового мистецтва. Досить незвичним для початку XVI ст. є те, що матеріалом служила не дошка, а полотно. У творі все доведено до граничної простоти. Діва Марія одночасно велична та беззахисна; вона йде по хмарах назустріч людям і стоїть; по-материнськи ніжно притискає до себе сина та віддає його людям, знаючи про ту долю, яка його очікує. Перед Мадонною схиляли коліна папа Сикст II, зарахований до лику святих, і Свята Варвара, якій молилися про дарування перемоги на полі битви.

Таблиця 6.7

Світові шедеври живопису в музеях Німеччини

№	Художник	Назва картини	Музей
1	Рафаель	Сикстинська Мадонна	Картинна галерея, Дрезден
2	Джорджоне	Спляча Венера	Картинна галерея, Дрезден
3	Жан Етьєн Ліотар	Шоколадниця	Картинна галерея, Дрезден
4	Пітер Брейгель Старший	Прислів'я, або Синій плащ	Берлінська картинна галерея
5	Альбрехт Дюрер	Автопортрет. 1500 р.	Стара пінакотека, Мюнхен
6	Пітер Пауль Рубенс	Автопортрет з Ізабеллою Брандт	Стара пінакотека, Мюнхен
7	Пітер Пауль Рубенс	Викрадення дочок Левкіппа	Стара пінакотека, Мюнхен

Державний Ермітаж є одним з найвідвідуваніших музеїв Росії, який разом з Державною Третяковською галереєю входить до списку найпопулярніших музеїв Європи. Світові шедеври, які зберігаються в російських галереях, приваблюють відвідувачів з усього світу (див. табл. 6.8).

Світові шедеври в музеях Росії

№	Художник	Назва картини	Музей
1	Леонардо да Вінчі	Мадонна Літта	Державний Ермітаж, Санкт-Петербург
2	Пітер Пауль Рубенс	Персей та Андромеда	Державний Ермітаж, Санкт-Петербург
3	Якоб Йорданс	Бобовий король	Державний Ермітаж, Санкт-Петербург
4	Рембрандт Харменс ван Рейн	Повернення блудного сина	Державний Ермітаж, Санкт-Петербург
5	Каналетто	Прийом французького посла в Венеції	Державний Ермітаж, Санкт-Петербург
6	Томас Гейнсборо	Дама в блакитному	Державний Ермітаж, Санкт-Петербург
7	Едгар Дега	Жінка, яка зачісується	Державний Ермітаж, Санкт-Петербург
8	Поль Сезанн	Курець	Державний Ермітаж, Санкт-Петербург
9	Поль Сезанн	Гора Сент-Віктуар	Державний Ермітаж, Санкт-Петербург
10	Анрі Матісс	Танець	Державний Ермітаж, Санкт-Петербург
11	П'єр Огюст Ренуар	Портрет Жанни Самарі	Державний музей образотворчих мистецтв імені О. С. Пушкіна, Москва
12	Едгар Дега	Блакитні танцівниці	Державний музей образотворчих мистецтв імені О. С. Пушкіна, Москва
13	Поль Сезанн	Масляна (П'єрота Арлекін)	Державний музей образотворчих мистецтв імені О. С. Пушкіна, Москва
14	Поль Гоген	“А ти ревнуєш?”	Державний музей образотворчих мистецтв імені О. С. Пушкіна, Москва
15	Пабло Пікассо	Дівчинка на кулі	Державний музей образотворчих мистецтв імені О. С. Пушкіна, Москва

У музеях Австрії, Швейцарії, Норвегії зберігаються окремі шедеври світового рівня (див. табл. 6.9). Ці картини давно стали брендами, які значно збільшують кількість відвідувачів музеїв.

Таблиця 6.9

**Світові шедеври європейського живопису
в Австрії, Швейцарії та Норвегії**

№	Художник	Назва картини	Музей
1	Пітер Брейгель Старший	Вавилонська вежа	Музей історії мистецтв, Відень, Австрія
2	Пітер Брейгель Старший	Мисливці на снігу	Музей історії мистецтв, Відень, Австрія
3	Густав Клімт	Поцілунок	Музей історії мистецтв, Відень, Австрія
4	Арнольд Беклін	Острів мертвих	Художній музей, Базель, Швейцарія
5	Едвард Мунк	Крик	Національна галерея, Осло, Норвегія

Художні галереї США експонують європейські світові шедеври (див. табл. 6.10).

Таблиця 6.10

**Світові шедеври європейського живопису
в музеях США**

№	Художник	Назва картини	Музей
1	Ель Греко	Вид Толедо	Метрополітен, Нью-Йорк
2	Анрі де Тулуз-Лотрек	Танець в “Мулен Руж”	Музей мистецтв, Філадельфія
3	Сальвадор Далі	М’яка конструкція з вареними бобами: передчуття громадянської війни	Музей мистецтв, Філадельфія

№	Художник	Назва картини	Музей
4	Вінсент Ван Гог	Нічне кафе в Арлі	Художня галерея Єльського університету, Нью-Хейвен
5	Вінсент Ван Гог	Зіркова ніч	Музей сучасного мистецтва, Нью-Йорк
6	Сальвадор Далі	Сталість пам'яті	Музей сучасного мистецтва, Нью-Йорк
7	Рене Магрітт	Голконда	Зібрання Меніл, Х'юстон

Таким чином, художні галереї, які зберігають світові шедеври європейського живопису, мають найбільшу відвідуваність у Європі. В США та Україні художні музеї менш відвідувані, тому що існує соціальний попит на відвідування інших музеїв. Спільне в європейських і північноамериканських музеїв є, по-перше, те, що розрекламовані шедеври приваблюють надзвичайну кількість відвідувачів до цих музеїв; по-друге, знаходяться в містах, які є світовими туристичними центрами; по-третє, у багатьох музеїв є вільний вхід, що сприяє зростанню відвідуваності.

6.2. Заснування Британського музею

У Британському національному музеї зібрано колекції майже всіх світових культур – творів мистецтва Стародавнього Єгипту, античної Греції, античного Риму, Африки, обох Америк, Азії, Японії, Близького Сходу, тихоокеанських островів, вироби середньовічних умільців Європи та Азії, монети і малюнки, гравюри, етнографічні експонати. Музейні експозиції виставлено в 94 галереях загальною довжиною більше 4 км.

Музей було створено в **1753** р. на основі приватної колекції лікаря, природознавця та колекціонера *Ханса Слоуна* (1660–1753). Його зібрання нараховувало більше 71 тис. монет,

античних гем, старовинних манускриптів, скульптури, а також опудала тварин, птахів, гербарій. Свою колекцію Слоун заповів британському народу за умови, що його спадкоємці отримують за неї 20 тис. фунтів, що було значно нижче реальної вартості колекції. У випадку відмови колекція переходила до іноземних дослідницьких центрів. Король Георг II був у цьому не зацікавлений, однак завдяки зусиллям спікера британського парламенту Артура Онслоу колекція була придбана. Для розпорядження колекцією було створено велику групу кураторів. 7 липня 1753 року спеціальним актом парламенту було засновано Британський музей.

15 січня 1759 р. музей офіційно було відкрито для всіх “допитливих та люблячих науку” безкоштовно. Спочатку це була обрана публіка, відвідувачів пускали групами три години на день по 15 осіб у супроводі гіда чотири дні на тиждень, у вихідні та свята музей не працював через побоювання, що до музею завітають “низи” суспільства, які будуть бентежити достойних людей. У XVIII ст. музей приймав лише 60 осіб на день, у XIX ст. ця кількість зросла до 120. Тільки в 1847 р. музей став місцем відвідування представників усіх прошарків. За більше ніж 250-річну історію свого існування Британський музей збільшив кількість відвідувачів від 5 тис. у 1759 р. до 5,8 млн. у 2012 р. Сьогодні для приваблення відвідувачів до музею існує сайт <http://www.britishmuseum.org/> та сторінка в Facebook <https://www.facebook.com/britishmuseum>.

У 1754 р. Британський музей придбав Монтегю Хаус у Блумсбері, де знаходиться до сьогоднішнього дня. Особняк було побудовано в 1676 р. у стилі бароко архітектором Робертом Хуком для герцога Ральфа Монтегю. Під час пожежі в 1686 р. будинок було знищено. Відновив його французький архітектор П'єр Пюже.

На початку XIX ст. приміщень Монтегю Хаус уже не вистачало для значно розширених колекцій. У 1802 р. куратори музею створили спеціальний будівельний Комітет для розробки плану з розширення Британського музею. Першу прибудову – галерею Таунлі – було споруджено в 1804–1808 рр. за проектом архітектора Джорджа Саундерса. Тут розмістились колекції Чарльза Таунлі, а також було перенесено єгипетські

старожитності. У 1823 р. король Георг IV подарував музею колекцію книг свого батька. У 1823–1852 рр. спеціально для Королівської бібліотеки протягом 30 років будується нова споруда за проектом сера Роберта Смайрка в стилі пізнього класицизму: круглий читальний зал та прилеглі книгосховища. Зал було перекрито куполом висотою 32,2 метра та діаметром 42,7 метра.

Приміщення музею були значно пошкоджені під час Другої світової війни. У 1975–1978 рр. для більш комфортного перебування відвідувачів було побудовано “Нове крило”, у якому розмістились нові виставкові зали, ресторан, адміністративні приміщення. Наприкінці ХХ ст. було проведено перепланування внутрішнього простору музею за проектом Нормана Фостера, в результаті з’явилося прозоре перекриття над внутрішнім двором музею.

6.3. Особливості колекції та найаттрактивніші експонати

Музей з першого дня свого існування проводить активну політику зі збагачення своїх фондів. На сьогодні зібрання Британського музею нараховує більше 13 млн. музейних предметів, які представляють усі континенти, охоплюють історію цивілізації з давнини до наших днів.

Це цікаво!!!

Щоб щури та миші не завдавали шкоди унікальним колекціям, у штаті музею офіційно значаться 6 котів. Згідно зі штатним розкладом, їм спеціально доставляють їжу. На утримання одного професійного мишелова уряд Великобританії щорічно відпускає 50 фунтів стерлінгів, але годують котів не кожного дня, щоб вони виконували свої службові обов’язки.

На сьогодні в музеї існує 10 відділів: єгипетський, мистецтва Древньої Греції та Древнього Риму, старожитностей Передньої Азії, доісторичних старожитностей і пам’яток Рим-

ської Британії, пам'яток Середньовіччя та Нового часу, відділ східних пам'яток, монет і медалей, гравюр і малюнків. Музейні колекції займають 94 галереї.

На відміну від Лондонської національної галереї, де зберігається зібрання європейського живопису, в Британському музеї живописної експозиції немає, однак він володіє великою **колекцією малюнків та гравюр**, яке за розміром і художньою цінністю не поступається Лувру.

У 1757 р. король Георг II передав музею старовинну бібліотеку, яка протягом століть належала монархам Англії. На сьогодні в бібліотеці Британського музею зберігається більше 7 млн. друкованих книг, близько 105 тис. рукописів, 100 тис. хартій та грамот, більше 3 тис. папірусів. Бібліотека має такі рідкості, як перша друкована книга у світі і перші видання древньогрецьких класиків. Національна бібліотека остаточно відділилась від музею в 1997 р.

Серед експонатів можна побачити **“Людину з Ліндоу”** – збережене тіло людини епохи заліза (300–100 рр. до н. е.). У 1984 р. в торф'яному болоті на північному заході Англії було виявлено тіло людини, на момент смерті чоловіку було 25 років, зріст сягав 168 см і вага 60–65 кг. За життя чоловік не займався фізичною працею, його мускулатура була розвинута рівномірно, а нігті були акуратно обстрижені, що може свідчити про знатне походження. Вірогідно, одяг зитлів, збереглась лише пов'язка з лисячого хутра. **“Людина з Ліндоу”** зустріла насильницьку смерть: його череп було проломлено, а горло було перерізано. На шії було затягнуто тонку, плетену з шкіри мотузку. Вважають, що чоловік загинув під час жертвоприношення друїдів. Його остання їжа складалась із печених зерен пшениці та ячменя, пилку омели, яку вважали священною рослиною у друїдів.

Найбільша у світі єгипетська колекція, яка знаходиться за межами Єгипту, займає сім галерей у постійних експозиціях Британського музею. В музеї зберігається **найбільше зібрання мумій та саркофагів за межами Каїра**. Тут знаходиться мумія, якій приписують загадкову згубну силу. За написами на трьох стрічках, якими увита ця мумія, вчені встановили, що вона належала верховній жриці храму бога Амона-Ра в Фівах

у XIV ст. до н. е. Трагічними подіями супроводжувалось перенесення саркофага жриці для осіб, які його супроводжували, та для тих, хто безпосередньо її торкався.

Розеттський камінь (близько 196 р. до н. е.) – це чорна базальтова плита з вирізьбленим текстом декрету на честь царя Птолемея V, знайдена французькими солдатами в 1799 р. поблизу м. Розетта. Після поразки французів у Єгипті в 1801 р. британська армія конфіскувала Розеттський камінь і в 1803 р. передала Британському музею. Завдяки напису на камені, який двічі повторює текст різними системами писемності та перекладом на грецьку мову, Жан-Франсуа Шампольйон розшифрував єгипетські ієрогліфи. Завдяки цьому відкриттю стало можливим прочитання стародавніх єгипетських написів. Продаж сувенірів із зображенням Розеттського каменя щорічно приносить музею прибуток у 27 млн. доларів.

“Абідоська скрижаль” – уламок стели з храму Сеті I в м. Абідос, на якому висічено список правлячих Єгиптом фараонів упродовж 3 тис. років.

У єгипетській колекції зберігаються папіруси (приблизно 800 документів), на яких записано літературні та богословські твори, релігійні гімни, наукові трактати, юридичні документи. Одним з найвідоміших папірусів є **“Книга мертвих”** – зведення магічних заклинань, створена в 1050 р. до н. е., яка складається з більше ніж 180 розділів. “Книгу мертвих” виставлено посередині північної єгипетської галереї на щиті довжиною 4 км.

Фрагменти гробниці царя Мавсола, названої **Мавзолей**, одного із семи див світу, представлено в Галікарнаському залі. В 1846 р. султан Абдуль-Меджид приніс фрагменти із зображенням бою греків з амазонками в дар Британському музею. Залишок фрагментів було придбано в 1855 р.

Скульптури Парфенона, створені Фідієм (близько 490 р. до н. е.). У 1799–1803 рр. лорд Томас Брюс Ельджин, британський посол в Оттоманській імперії, отримав дозвіл турецької влади вивести мармурові скульптури Парфенона в Афінах (друга назва – **мармури Ельджина**), які було придбано музеєм в 1814–1816 рр. Протяжність фризу Парфенона має 150 метрів,

а це не враховуючи окремо стоячих скульптур та скульптурних груп портика храму.

Музей володіє великою **нумізматичною колекцією** – від перших монет (VII ст. до н. е.) до сучасності: грецькі монети (близько 650–600 рр. до н. е.) з електра (природний сплав золота та срібла), перша портретна медаль імператора Візантії Іоанна Палеолога 1438 р., Єлизавети I (1589), Генріха VIII (близько 1565).

У Британському музеї зберігається **найбільша у світі колекція годинників** – кріпосний годинник Страсбурга (1589), годинник у вигляді корабля з Праги (1580), серія золочених настільних годинників (XVI–XIX ст.), кишенькові, камінні, настінні та ін.

6.4. Фінансування музею та обслуговування відвідувачів

Британський музей є позавідомчою державною установою під егідою Департаменту з питань культури, ЗМІ і спорту та працює на підставі угоди про трирічне фінансування. Його мета полягає у збиранні, збереженні й експонуванні колекцій світових культур. Музеєм управляє рада з 25 піклувальників відповідно до Закону про Британський музей 1963 р. і Закону про музеї і галереї 1992 р. Правління відповідає за загальне керівництво та контроль музею шляхом прийняття його щорічного плану і загальної стратегії, а також для призначення директора. Директор звітує уряду про утримання музею та несе відповідальність за загальне керівництво музею. Музейна діяльність і принципи управління музеєм регулюють хід роботи ради, сприяють здійсненню цілей музею. Усі сфери діяльності музею затверджуються його Опікунською радою.

Діяльність музею та поповнення його колекцій відбувається завдяки державній підтримці, спонсорам і партнерам, приватним пожертвуванням. На сайті музею <http://www.britishmuseum.org> пропонується всім стати членами Товариства друзів музею, для цього потрібно зробити пожерт-

вування (у 2015 р. мінімальний внесок складав 60 фунтів стерлінгів, а якщо вам до 26 років – 42 фунти). Зробивши пожертвування, **члени Товариства** отримують можливість відвідувати музей на додаткових умовах.

Обслуговування відвідувачів

Музей працює з 10.00 до 17.30, у п'ятницю до 20.30. Вхід на всі постійні експозиції безкоштовний, а на спеціальні виставки – платний.

У музеї діють книгарня, різноманітні магазини, ресторани та кафе. Існують програми для дітей 3–6 років. Шкільним учителям надається можливість проводити уроки в музеї для дітей від 7 років і старше, студенти можуть користуватися бібліотекою та навчальними кімнатами. Учителям пропонуються різноманітні курси для професійного розвитку.

Для відвідувачів з особливими потребами є ліфти, розроблено різноманітні екскурсійні й навчальні програми для груп до 10–15 осіб. Учні спецшкіл мають можливість дізнаватися про історію Стародавньої Греції, Єгипту, Риму або середньовічної Великобританії через зір, слух, нюх і дотик та за допомогою цифрових технологій.

У музеї розроблено сенсорні тури для студентів зі слабким зором в єгипетській скульптурній галереї і скульптурній галереї Парфенона. Розроблено екскурсійні програми для глухих дітей шкільного віку британською мовою жестів.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Які музеї домінують серед найвідвідуваніших у Європі?
2. Завдяки яким чинникам європейські галереї мають високу відвідуваність?
3. Які галереї лідирують серед європейських художніх музеїв?
4. Де зберігається “Сикстинська Мадонна” Рафаеля Санті?

5. Коли було засновано Британський музей?
6. В якому році музей було відкрито для відвідування?
7. Скільки музейних предметів на сьогодні нараховує колекція Британського музею?
8. Колекції яких світових культур складають зібрання Британського музею?
9. Скільки галерей займає експозиція музею?
10. Що таке “Людина Ліндоу”?
11. Мистецтво якої стародавньої країни займає найбільшу частку в постійних експозиціях музею?
12. Завдяки напису на якому експонаті було розшифровано єгипетські ієрогліфи?
13. На якому музейному предметі висічено список правлячих фараонів у Єгипті?
14. Яке диво світу виставлено в Британському музеї?
15. Що вивіз з Оттоманської імперії лорд Ельджин і продав музею?
16. Яка найбільша у світі колекція зберігається в Британському музеї?
17. Яка відвідуваність Британського музею на сьогодні?
18. Чим пояснюється висока відвідуваність Британського музею?
19. За рахунок чого фінансується Британський музей?
20. Які умови створено в музеї для осіб з особливими потребами?

РОЗДІЛ 7

Державний Ермітаж у Санкт-Петербурзі

7.1. Рейтинґ відвідуваності музеїв Росії

На території Російської Федерації на сьогодні діє близько 2,63 тис. музеїв, які щорічно відвідує 82 млн. осіб. Із Федерального бюджету на музеї виділяється щорічно 46 млрд. руб. За рейтингом 2012 р., який складався за даними Департаменту культурної спадщини Міністерства культури Російської Федерації, Державний Ермітаж з кількістю відвідувачів 2,9 млн. посідав друге місце після Державного музею-заповідника “Петергоф” (3,5 млн.). Третє місце за кількістю відвідувачів посів Ісакіївський собор, четверте – Державний музей історії Санкт-Петербурга, п’яте – Державний музей-заповідник “Царське Село”, шосте та сьоме – Музеї Московського Кремля (1,6 млн.), восьме та дев’яте – Державна Третьяковська галерея (1,28 млн.), десяте – Російський музей.

7.2. Виникнення музею Державний Ермітаж

Ermitage – у перекладі з французької “місце самоти, келія, притулок пустельника”.

Ермітаж – найбільший у Росії музей, який знаходиться в Санкт-Петербурзі. Це один з найбільших художніх музеїв світу, який було засновано в 1764 р., коли Катерина II придбала у прусського негоціанта Й.-Е. Гоцковського 225 картин та побудувала Ермітаж, прибудований до Зимового Палацу. З 1852 р. музей було відкрито для відвідування публіки, спочатку безкоштовно. Друкувалась обмежена кількість квитків, щоб запобігти великій кількості відвідувачів.

Це
цікаво!!!

Ермітаж зростав під патронатом імператриці Катерини II. Однак його колекції загрожували щури, які швидко оцінили переваги нових апартаментів. Близькість води та достаток харчів приваблювали їх нітрохи не менше, ніж розкішні імператорські колекції. Особливу породу котів, спеціалістів із ловлі щурів, виявили в Казані, звідки їх за велінням імператриці і випусували. Котів бертали, годували та давали нічліг. З того часу вони добре влаштувалися в стінах палацу та музею. Так з'явилась нова порода ермітажних котів. Сьогодні вони живуть в Ермітажі в пошані й повазі як вірні та незмінні захисники.

7.3. Будівлі Державного Ермітажу

До Музею входять Зимовий палац, будинок Малого, Старого й Нового Ермітажів, Ермітажний театр та Запасний будинок. До музейного комплексу було включено палац Меншикова й східне крило будинку Головного штабу, Реставраційно-збережувальний центр “Старе Село” і Музей імператорського порцелянового заводу.

Зимовий палац – колишня парадна резиденція російських імператорів – побудований для доньки Петра I, імператриці Єлизавети Петрівни, за проектом італійського архітектора Барталомео Франческо Растреллі в 1762 р. в стилі бароко. У 365 залах Зимового палацу розташовано основні експозиції Державного Ермітажу.

У парадні зали Зимового палацу ведуть **Посольські сходи** – саме ними піднімалися іноземні послы для зустрічі з російськими імператорами, сходи також називають **Йорданськими**, тому що під час свят Хрещення Господня члени імператорської родини спускалися цими сходами до Неви, у льоду якої робили ополонку – йордань – для проведення обряду Водосвяття. Біломармурні сходинки, масивні дзеркала, золочена ліпнина, величні статуї, плафон із зображеннями богів Олімпу

виділяють Посольські сходи серед інших. Від верхнього сходового майданчика променями розходяться дві парадні анфілади – довгі наскрізні кімнати.

Почесне місце в Зимовому палаці належить **Військовій галереї**, що прославляє перемогу російських військ у Вітчизняній війні 1812 р. На її стінах розміщено портрети 332 генералів – учасників битв із французами. Упродовж десяти років англійський художник Джордж Доу, Василь Голіке та Олександр Поляков створювали цю галерею. Парадний портрет імператора Олександра I, зображеного верхи на коні на фоні Парижа, було виконано художником Францем Крюгером.

Військова галерея знаходиться перед дверима **Георгіївського, або Великого тронного, залу**. Його грандіозні розміри разом з білосніжним каррарським мармуром та позолоченою бронзою надають приміщенню палацу особливої урочистості. Важливою деталлю конструкції залу є покрита позолоченим орнаментом унікальна мідна підвісна стеля. Її орнамент повторює малюнок паркету, набраного з 16 рідкісних порід дерев. На відтвореному в 2000 р. тронному місці стоїть обтягнутий бархатом і прикрашений золоченим сріблом трон, виконаний в 1731 р. для імператриці Анни Іоанівни англійським майстром Клаузе. Різьблені підлокітники тронного крісла закінчуються зображенням орлиних голів. Ніжки виконані у вигляді потужних лап, які стискають позолочені кулі. Вишитий на спинці срібними нитками герб Російської імперії повторюється позаду трону на червоному фоні. Над тронним місцем розміщено мармуровий рельєф із зображенням покровителя Російської держави та російського воїнства – Святого Георгія Переможця.

Оздоблення **Концертного залу** складається зі скульптурних зображень древньогрецьких муз. Тут влаштовувались концерти для членів імператорської родини і вузького кола запрошених. Сьогодні в залі можна побачити незвичний для парадного залу експонат – гробницю Олександра Невського. Останки князя, небесного покровителя Санкт-Петербурга, було перевезено з Володимира в 1724 р. і покояться в Олександро-Невській лаврі. У середині XVIII ст. за указом імператриці Єлизавети Петрівни з 1,5 тонни срібла було виготовлено розкішну гробницю для мощів Олександра Невського. У 1922 р.,

коли гробниці загрожувала переплавка, діячі науки та культури добилися перенесення гробниці в Ермітаж. У центрі ансамблю підноситься багатоярусна піраміда із зображенням О. Невського на фоні горностаєвої мантиї. По обох боках піраміди розміщено фігури ангелів з дошками-картушами, на яких вибито тексти, що прославляють князя та імператрицю Єлизавету Петрівну. У підніжжя піраміди покоїться саркофаг, стінки якого прикрашають барельєфи зі сценами з життя О. Невського. Доповнюють гробницю постаменти з воїнськими обладунками та високі торшери-курильниці.

У державах з монархічною формою правління здавна існувала традиція створення особливих портретних галерей представників царюючого дому. Сьогодні деякі портрети членів царської родини експонуються у Східній галереї Зимового палацу. Портрет Петра Великого було створено англійським художником Готфрідом Неллером, в Ермітажі зберігається копія цього портрета. Портрет Катерини I було створено за її життя невідомим художником, Катерину зображено в парадній сукні зі знаком жіночого ордену Св. Катерини. Серед дітей Петра і Катерини їх пережили лише дві доньки – Єлизавета Петрівна та Анна Петрівна. Придворний живописець французького короля Людовика XV Луї Токе зобразив п'ятдесятирічну Єлизавету молодою жінкою з чарівними блакитними очима. Черга жіночих правлінь у XVIII ст. закінчилась царюванням Катерини II. Російський художник Федір Рокотов зобразив її привітною господинею величезної імперії – велична постава, високий лоб, проникливий погляд.

Серед багатьох зображень останнього російського імператора Миколи II особливе місце посідає його парадний портрет, написаний І. Ю. Рєпіним в 1895 р. Образ Миколи сповнений лагідністю і смиренням, ніби проникнувши в найпотаємніші думки російського імператора, пророкує трагічний кінець його царювання.

За Катерини II поряд із Зимовим палацом з'являються нові будівлі **Малого та Великого Ермітажу**. У XVIII ст. французьким словом “ермітаж” називали невеликі павільйони в глибині парку або саду, де аристократи віддавалися вишуканим розвагам. Слідуючи моді того часу, Катерина II вирішила по-

будувати свій “ермітаж” у центрі Петербурга, поряд із Зимовим палацом. Північний павільйон Малого Ермітажу, побудований за проектом архітектора Валлен-Деламота, примикає до Зимового палацу зі сторони набережної Неви. Південний павільйон, створений за проектом архітектора Фельтена, виходить на Мільйонну вулицю. Катерина Велика відпочивала в Ермітажі від державних справ, у Північному павільйоні вона влаштовувала розважальні вечори, які також називалися ермітажами. До програми ермітажів входила демонстрація художніх скарбів імператриці. Володіючи необмеженими фінансовими можливостями і керуючись рекомендаціями знавців мистецтва, таких як Вольтер, Дідро, Катерина II купувала видатні художні зібрання, які зробили би честь будь-якому музею.

У середині XIX ст. архітектор А. І. Штакеншнейдер корінним чином змінює планування Північного павільйону. На місці численних приміщень другого поверху він створив величний Павільйонний зал, який слугував для невеликих прийомів та відпочинку. Стрункі мармурові колони, легкі арки, позолочена ліпнина, кришталеві підвіски люстр роблять його одним з найкращих залів Ермітажу. Особливою прикрасою залу є мозаїчна підлога із зображенням героїв давньогрецької міфології. Чотири мармурові фонтани було створено як наслідування “Фонтана сліз” Бахчисарайського палацу.

За радянського часу в залі розмістили відомий годинник “Павич”, створений у XVIII ст. англійським майстром Коксом. Його придбав князь Г. О. Потьомкін-Таврійський. Свою відомість *годинник “Павич”* отримав завдяки механізму, який приводив у рух фігури півня, павича та сови. Складний механізм знаходиться в робочому стані, і демонстрація годинника викликає незмінний захват відвідувачів.

У 70–80-ті рр. XVIII ст. поряд із Малим Ермітажем архітектор Ю. М. Фельтен збудував будівлю Великого, або Старого, Ермітажу. На відміну від інших будівель Ермітажного комплексу, він виділяється лаконізмом та строгістю, у ньому розміщалося художнє зібрання Катерини II.

Парадні сходи Старого Ермітажу названі *Радянськими*, тому що в XIX ст. на його першому поверсі розміщався зал засідань Державної ради. Сходи декоровані натуральним і

штучним мармуром, їх освітлює живописний плафон “Чесноти”.

Новий Ермітаж – остання двоповерхова будівля палацового комплексу, побудована в 1842–1851 рр. за рішенням імператора Миколи I, який запросив із Мюнхена до Петербурга відомого музейного архітектора Лео фон Кленце. Новий Ермітаж призначався спеціально для імператорських художніх колекцій. Основною домінантою головного фасаду є **портик з 10 фігурами гранітних атлантів** скульптора *Олександра Терепенєва*. Не дивлячись на зовнішню стриманість, внутрішнє оздоблення **Нового Ермітажу** вражає царською розкішшю. Величні царські сходи, увінчані монументальною гранітною колонадою, ведуть на другий поверх будівлі, де знаходяться живописні колекції.

Зимовий палац Петра I. У середині 80-х рр. ХХ ст. під час реконструкції Ермітажного театру спеціалісти виявили стіни Зимового палацу Петра I, побудованого на набережній Неви напроти Петропавлівської фортеці. Після смерті імператора в 1725 р. розкішну будівлю стали використовувати як готель і навіть казарми. У 1783 р. Катерина II підписала указ про будівництво придворного театру на місці колишньої Петровської резиденції. Але через брак грошових коштів та стислі строки будівництва автор проекту театральної будівлі Джакомо Кваренгі був змушений залишити старий фундамент і частково старі стіни. Ермітажний театр поглинув будівлю Петровського часу. Завдяки цьому під сценою театру зберігся великий фрагмент високого цокольного поверху, який захищав палац Петра I від повеней, та частина внутрішнього двору з відкритою ошатною аркадою, яка колись оперізувала двір по всьому периметру. Під залом глядачів нинішнього Ермітажного театру збереглися стіни першого поверху особистих покоїв російського імператора. Тепер тут відтворено інтер'єри Петровської епохи. У токарній майстерні імператор звичайно розпочинав свій день, слухаючи доповіді міністрів і зустрічаючись із посланниками іноземних держав. Надягнувши захисні окуляри, для яких, за легендою, Петро сам зшив червоний сукняний мішечок, він виточував на токарному верстаті фігурки та коробочки з дерева, кістки та бурштину. Іменні укази дик-

тував і звичайно підписував у кабінеті. Переглядав папери стоячи за масивним бюро, на якому можна сьогодні бачити інструменти та чорнильні прилади Петра I. У рідкі хвилини відпочинку сидів біля каміна, пестячи псів, яких у палаці жило немало. Не бажаючи розлучатися зі своїми улюбленцями після їхньої смерті, імператор нерідко прохав робити опудала собак, одне з яких представлено в експозиції. Їдальню, як і інші покої, прикрашали пейзажі та натюрморти, придбані колись Петром у Західній Європі, масивна люстра панікадило, англійський годинник із музичним механізмом. На столі, вкритому за тодішньою модою східним килимом, сусідять скляний кубок, у якому подавали вишукані вина, бронзові свічники, олов'яний пивний кухоль, золочена балія для охолодження напоїв, фаянсове блюдо з фруктами. Присутність Петра I в його улюбленій зимовій резиденції відчувається не лише в цих маленьких кімнатках, але й у колишньому караульному приміщенні палацу, де тепер зберігається знаменита воскова фігура Петра I, створена після смерті імператора придворним скульптором Б. К. Растреллі.

Меншиковський палац. Кам'яний палац князя Олександра Даниловича Меншикова на Василівському острові почали будувати в 1710 р., його кілька років добудовували, розширювали та переробляли. Меншиков користувався послугами найкращих іноземних архітекторів, скульпторів, різьбярів. У цьому палаці любив бувати Петро I. У великому парадному залі Меншиковського палацу проходили зустрічі іноземних посланників, асамблеї, маскаради. Палац став свідком фантастичного сходження свого господаря на вершину влади та настільки ж стрімкого падіння. З 1732 р. до 30-х рр. XX ст. у палаці розміщався кадетський корпус.

Склеписта стеля, колони, бронзовий бюст О. Д. Меншикова авторства Б. К. Растреллі надають палацу парадного вигляду. На першому поверсі розміщались майстерні, кухні, кімнати для охорони, чергових матросів і веслярів. За документальними та образотворчими джерелами XVIII ст. було відтворено одну з кухонь, де готували вишукані страви для численних гостей. Іноземці, які відвідували двір, свідчили, що

в Петербурзі ніде так добре не обідають, як у князя Меншикова. З парадного передпокою можна було потрапити до приміщень другого поверху, де знаходяться Великий парадний зал, житлові кімнати, наповнені унікальними творами декоративно-ужиткового мистецтва. Відтворені копіткою працею архітекторів, істориків, мистецтвознавців і реставраторів інтер'єри вражають красою шпалер та тканин, які вкривають стіни, дорогими меблями, виробами зі срібла й напівкоштовних каменів, китайською та японською порцеляною кінця XVII – початку XVIII ст. Так звана передспальня слугувала приймальною генерал-губернатора Санкт-Петербурга, де Меншиков слухав доповіді своїх секретарів і помічників у справі управління міським господарством, приймав архітекторів, художників, граверів. Стіни кімнати прикрашені портретами господаря палацу та його дружини – княгині Дар'ї Михайлівни Меншикової. Оздоблення приймальні свідчать про високий соціальний статус власників палацу: її прикрашають гірка-вітрина для демонстрації гостям найкращого в будинку посуду, модний на той час овальний стіл, стільці, обтягнуті шкірою з тисненим орнаментом. Однак головний елемент обробки приміщення – голландські кахлі, розписані вручну блакитною кобальтовою фарбою. Колись у палаці було 11 таких кімнат, однак до нашого часу збереглось 4. Схожих інтер'єрів, де кахлями оброблено не лише стіни, а й стелі, немає в жодному з палаців Європи, усього в палаці нараховується приблизно 28 тис. розписних кахлів з рослинним орнаментом, пейзажами, пасторальними сценами та біблійними сюжетами. Кабінет також оброблений кахлями, прикрашений картинами голландських художників у жанрі морського пейзажу XVII – початку XVIII ст. На столі в центрі кабінету – розкішний срібний кубок-кораблик, глобус. Біля торцевої стіни знаходиться предмет європейських меблів – горіховий іспанський кабінет XVII ст. – тип меблів, шафа з висувними ящиками та дверцятами, встановлений на високому підстеллі, декорований золоченим різьбленням і пластинами слонової кістки. До видатних інтер'єрів відносяться Варварині покої – спальня та кабінет Варвари Михайлівни Арсенєвої, сестри дружини Меншикова. Центральне місце в спальні займає високе горіхове ліжко з рельєфним різьбленням, покрите

розшитим турецьким покривалом. Піч XVIII ст. оброблена кахлями петербурзької роботи. Оздоблення кімнати складають шафки, стільці, крісла, туалетний столик. У червоному куті – ікона Богоматір Тихвинська. Облицювання парадного кабінету, який слугував приймальною для найбільш поважних гостей, виконане з горіху – це один з найкращих інтер'єрів палацу. Тут гармонійно поєднуються горіхові панелі, паркетна підлога та виконаний на полотні декоративний плафон з позолотою. В центрі розміщено високий розкішний кабінет, прикрашений пластинами черепахового панцира й золоченими бронзовими накладками. Над кабінетом розміщено портрет молодого Петра I – робота голландського художника Яна Венікса. Оббиті оксамитом різьблені золочені стільці було зроблено в Італії, янтарні шахи – в Пруссії, підлоговий годинник у горіховому корпусі – в Англії.

Головний штаб. Будівлю Головного штабу було побудовано в першій третині XIX ст. видатним архітектором Карлом Івановичем Россі. Звернений до Зимового палацу фасад цієї будівлі, один із найбільш довгих у Санкт-Петербурзі, підкреслений величною тріумфальною аркою. Її зведено за участю скульпторів С. С. Піменова та В. І. Демут-Малиновського в пам'ять перемоги російської зброї у Вітчизняній війні 1812 р. У західному крилі будівлі розміщався Головний штаб та інші військові заклади, у східному крилі – Міністерство фінансів та Міністерство іноземних справ Російської імперії. На першому і третьому поверхах знаходились службові приміщення для чиновників міністерств. Зали другого поверху східного крила, які займали міністри іноземних справ, виходили вікнами на Палацову площу, їхнє оформлення збереглося до нашого часу.

Наприкінці XX ст. Державному Ермітажу було передано східне крило Головного штабу. Першою експозицією в 10 відреставрованих залах стала виставка “Мистецтво ампіру”. Стиль ампір, який народився в наполеонівській Франції, своєрідно втілювався в живописі, графіці, скульптурі, нумізматиці, творах декоративно-ужиткового мистецтва, виконаних майстрами Європи в першій третині XIX ст. Одним з характерних елементів декору в прикладному мистецтві ампіру є зображен-

ня орла – традиційної емблеми Франції, Німеччини, Австро-Угорщини та Росії. Епоху ампіру називають “золотим століттям бронзи”, оскільки інтер’єр ампіру неможливо уявити без камінних годинників, бра, люстр, канделябрів, ваз, золочених настільних прикрас. Унікальною пам’яткою декоративно-ужиткового мистецтва епохи ампіру є порцеляновий сервіз, який належав Євгенію Богарне, сину дружини Наполеона Бонапарта – Жозефіни Богарне.

Виставка пам’яток “Мистецтва модерну” межі ХІХ–ХХ ст. представлена костюмами, прикрасами, меблями, творами образотворчого мистецтва, створеними майстрами Франції, Англії, США та Росії. Видатною пам’яткою епохи модерну є шпалера англійського живописця Вільяма Морріса “Поклоніння волхвів”, виконана за картонами англійського художника Едварда Берн-Джонса. Віртуозністю виконання відзначається настільна прикраса “Танець з шарфами” майстра Леонора Ван Вейдевельдта, виконана на Севрській порцеляновій мануфактурі. В 1901 р. 15 скульптур цієї композиції було подаровано імператору Миколі II та його дружині імператриці під час їхнього візиту до Парижа.

У 2003 р. в будівлі Головного штабу відкрито Музей гвардії. Російська гвардія як еліта російської армії народилась на початку ХVІІІ ст. в битвах Північної війни, а закінчила свою історію в роки Першої світової війни.

У 1907 р. московський колекціонер І. А. Морозов замовив для оформлення свого маєтку серію декоративних панно “*Історія Психей*” французькому художнику *Морісу Дені*. Кілька років пізніше інший французький майстер *П’єр Боннар* отримав від Морозова замовлення на великий триптих “*Біля Середземного моря*” – панно між колонами для прикрашення парадних сходів. Виставити їх у залах Ермітажу не було можливості через великі розміри, а тепер ці та інші полотна вписались у виставкові приміщення Головного штабу.

Нове фондосховище. У 2003 р. було відкрито перші копії Реставраційно-збережувального центру в Старому Селі. Численні сховища оснащені спеціальним музейним обладнанням, новітньою електронною системою безпеки, пожежогасіння

та кліматичного контролю. Організована чітка схема транспортування музейних предметів. Унікальності проекту надає так званий маршрут відкритого зберігання, який дозволяє оцінити багатства великого музею, побачити попередньо не виставлені експонати та зробити їх доступними для всіх любителів мистецтва.

У сховищі живопису відділу історії російської культури знаходиться більше 1000 творів образотворчого мистецтва XVIII–XX ст. Сховище скульптури знайомить з різноманітними пам'ятками XIII–XX ст. монументальної та декоративної скульптури, рельєфами.

Меблі зберігаються у двох сховищах, обладнаних скляними коридорами.

Гордістю фондосховища є театр шпалер і твори ручного килимарства Західної Європи XVI–XVII ст. на рухливих стендах. Серед музейних предметів виділяється розкішний намет, подарований імператриці Катерині II турецьким султаном у 1793 р., виконаний золотом, сріблом та шовковими нитками.

Сховище екіпажів складається з карет та саней XVIII–XIX ст., які колись були в складі колекції Музею Придворного конюшенного відомства. Більша частина екіпажів належала членам російської імператорської фамілії. Особливе місце в колекції посідає велика французька карета, виконана в Парижі на замовлення Петра I на початку XVIII ст. Величезний кузов карети прикрашений позолоченим різьбленням, бронзовими фігурами і пластинами, срібним шиттям, алегоричним живописом. Карета призначалася для коронації в 1724 р. дружини Петра – Катерини Олексіївни, майбутньої імператриці Катерини I.

7.4. Найаттрактивніші експонати

У Книзі рекордів Гіннеса за 1988 р. Державний Ермітаж було визнано найбільшою картинною галереєю світу, і для того щоб оглянути кожну з його 322 галерей, у яких розміщено 3 млн. предметів від кам'яного віку до сучасності, потрібно пройти 24 км. Якщо зупинятись біля кожного експоната лише

на одну хвилину та щоденно проводити в музеї вісім годин, то на огляд музею знадобиться 11 років.

Археологічне зібрання Ермітажу нараховує приблизно 0,5 млн. експонатів, починаючи з кам'яних знарядь епохи палеоліту до часу формування перших держав.

Галерея коштовностей Ермітажу нараховує кілька тисяч виробів із золота, срібла й коштовних каменів, створених у різний час майстрами різних країн. З поховань скіфів у VII–IV ст. до н. е., які кочували в степах Північного Причорномор'я, походять золоті та срібні прикраси, виконані в характерному для мистецтва кочовиків “звіриному стилі”.

Золотий гребінь із кургану Солоха, кінець V – початок IV ст. до н. е. Золото, лиття, карбування. Дев'ятнадцять гострих зубців закінчуються планкою з п'ятьма лежачими левами, а у верхній частині троє воїнів борються, утворюючи трикутник.

На знаменитій **срібній амфорі для вина IV ст. до н. е. з кургану Чортомлик** скіфи здійснюють жертвоприношення. Під час розкопок жіночого поховання IV ст. до н. е. з кургану **Куль-Оба** було знайдено цілий комплекс ювелірних виробів, включаючи розкішні сережки, прикрашені зображенням зміїної богині, діадему та скроневі підвіски з рельєфним зображенням богині Афіни.

З жіночого сарматського поховання, відкритого на півдні Росії в 1864 р., походить **Золота діадема**, прикрашена гранатами, фігурками оленів і жіночою голівкою, вирізаною з аметисту давньогрецьким майстром.

Ювелірне мистецтво Західної Європи охоплює період від епохи Середньовіччя до початку XX ст. Унікальною пам'яткою Середньовіччя є срібний позолочений *релікварій XII ст.* у вигляді фігури диякона, виконаний у Франції. Достатньо поширеними прикрасами епохи Відродження були підвіски з коштовних матеріалів, які носили як жінки, так і чоловіки. Особливо цінувались підвіски з так званою барочною перлиною незвичайної форми.

Вироби ювелірів Сходу представлені в ермітажній колекції головним чином дипломатичними подарунками, піднесеними російським монархам у XVIII–XIX ст. Традиційними дипломатичними подарунками впродовж багатьох віків слугували коштовна зброя та кінська упряж.

У галереї коштовностей зберігаються дивовижні пам'ятки російського церковного мистецтва XVI–XX ст. Рідкісний зразок російського ювелірного мистецтва є **митра** з Великої церкви Зимового палацу. Головний убір священнослужителя усипаний алмазами, гранатами й аметистами.

Шедевром колекції античної кераміки вважається **Гідрія**, виконана приблизно в 550 р. до н. е. в Аттиці. Виконана з глини, розписана чорнофігурним розписом, ця посудина для води прикрашена зображеннями давньогрецьких богів та героїв, зображенням суперечки Афіни з Посейдоном за Аттику (IV ст. до н. е.). Можливо, посудину використовували в ритуалах, пов'язаних з культом богині родючості Деметри.

Серед численних виробів з російського кольорового каменю особливе місце належить **Коливанській вазі**. Майстри Коливанської гранувальної фабрики працювали над вазою чотирнадцять років і закінчили її в 1843 р. З величезної брили сіро-зеленої яшми за малюнком архітектора Авраама Мельникова видовбувалася, вирізалася величезна ваза, призначена для імператорської скарбниці. Знадобилось півроку, щоб з Алтаю привезти вазу до Петербурга. До Барнаула вазу доставили сухопутним шляхом на спеціально спроектованому **возі** з чотирьох вагонів, у який впрягли 160 коней, а потім від пристані під **Єкатеринбургом** на баржі водним шляхом до **Петербурга**. У Зимовому палаці ваза зайняла спеціально побудований для неї зал, що став називатися Залом великої вази. А саму вазу стали називати Коливанською за місцем її виготовлення. Висота Коливанської вази більше 2,5 метра, а розмір овальної чаші 5 x 3,25 метра, але вона має вигляд легкої й витонченої. Незважаючи на численність дрібних тріщинок у гігантському брилі яшми – одного з найбільш твердих кольорових каменів, які були забиті митецькими вставками, ваза вийшла на славу.

Прославленим здобутком є **Венера Таврійська** – перша антична статуя, привезена до Росії ще за Петра I у XVIII ст.

і завдяки його зусиллям. Вона становить собою римську копію із грецького оригіналу III ст. до н. е.

У залі Юпітера знаходиться найбільша антична статуя в Росії. Колосальна мармурова статуя головного бога стародавніх римлян **Юпітера**, створена наприкінці I ст. н. е. Скульптура висотою в 3,5 м та вагою не менше 16 тонн була знайдена у XVIII ст. під час розкопок вілли римського імператора Доміціана, а потрапила до Росії в другій половині XIX ст.

Особливою популярністю у відвідувачів Ермітажу користується **Рицарський зал**, у якому представлені зразки озброєння XV–XVII ст., створені в Німеччині, Італії, Іспанії, Франції та ін. Рицарські обладунки створювали з ретельно підігнаних металевих пластин, їхня вага коливалась від 18 до 25 кг. Форма рицарських обладунків відповідала моді свого часу, поверхня сталевих пластин багато прикрашалась. Окремі обладунки, залишаючись захисним озброєнням рицарів, ставали справжніми творами декоративно-ужиткового мистецтва, їх, як правило, не використовували в бою. В залі також представлені рицарські мечі, вкриті складними візерунками, та щити. Величезні дворучні мечі, вагою 4 і більше кілограмів, були озброєнням піхотинців.

Картинна галерея зібрана переважно з творів західних художників XIII–XX ст. У Росії тільки Ермітаж володіє двома картинами Леонардо да Вінчі з його творів, що дійшли до наших днів.

“Мадонна з квіткою”, або “Мадонна Бенуа”, 1478 р. *Леонардо да Вінчі*. До надходження до Ермітажу в 1914 р. твір знаходився в колекції відомого історика мистецтва О. Бенуа, звідси друга назва картини. Центром композиції є квітка в руках Діви Марії, до якої тягнеться немовля Ісус. Мадонна одягнута за флорентійською модою XV ст. Єдине джерело світла – вікно в глибині приміщення, однак інше світло ллється зверху, надаючи фігурам об’ємності, колорит картини неяскавий, приглушений.

“Мадонна з немовлям”, або “Мадонна Літта”, 1490-ті рр. *Леонардо да Вінчі* (див. додаток). Картина викликає у глядача

стан піднесеного спокою. В образі Мадонни об'єднано земне та божественне в один гармонійний образ краси, обличчя виражає нескінченну ніжність до дитини, яку вона годує груддю. Золотокудре немовля неухважно дивиться на глядача, правою рукою тримає груди матері, у лівій – пташка щиглик – символ християнської душі.

“Юдіфь”, 1504 р. *Джорджоне*. Одна з найкращих картин Державного Ермітажу, це єдина картина цього художника в Росії. Зображено прекрасну біблійну героїню, яка врятувала своє місто і народ, коли спокусила та обезголовила сплячого Олоферна, вождя ворожої армії. Джорджоне показав не сам подвиг, а момент, коли Юдіфь залишилась одна з головою поваленого ворога, до якої вона зневажливо торкається ногою. В її образі відчувається і гордість переможниці, і смуток, викликаний здійсненим вчинком. Фігура дівчини та поза підкреслено жіночі, права рука урочисто стискає меч. Дослідники припускають, що художник наділив Олоферна власними рисами, тому обличчя переможеного воїна прекрасне.

Його учень *Тиціан* представлений в ермітажному зібранні 8 полотнами, серед яких – **“Розкаювана Марія Магдалина”**, 1560-ті рр. Художник зображає Магдалину як жінку, яка пашиє красою та здоров'ям, з густим волоссям, яке спадає на груди. Череп на картині зображено як аксесуар, нав'язаний канонами сюжету, тому художник безцеремонно перетворює його на підставку для книги. Пристрасний погляд Марії Магдалини сповнений скорботи і каяття, очі наповнені сльозами. За Магдалиною небо затягують грозові хмари, і при тьмяному світлі згасаючого дня виступає охоплена горем людина.

Популярний у XVIII ст. жанр міського пейзажу представлений у блискучому творі **“Приєм французького посла в Венеції”**, 1726–1727 рр. *Антоніо Каналь (Каналетто)*. На картині представлено офіційний прийом французького посла Жака-Вінсена Ланже 4 листопада 1726 р. Програму такої церемонії було ретельно продумано та розроблено. Посла відвозили на один з островів, звідки він мовби заново прибував до міста на розкішних гондолах. Разом зі свитою його привозили до

Палацу дожів – центру державного життя республіки, де проходила офіційна зустріч. Венеція та її унікальна архітектура виступають свого роду декорацією для театралізованої дії. Художник точно передав топографію міста, навіть кількість вікон і колон будівель він зобразив без жодної помилки. Майстерно передав вологе повітря, пронизане сонячним світлом. Каналетто педантично зафіксував усі подробиці історичної події, зобразивши венеціанців у чорних і білих масках, трикутних капелюхах, пишно та барвисто одягнених французьких гостей.

В *Іспанському просвіті* представлено картини іспанських художників XVII–XIX ст. Золотим століттям для іспанського живопису стало XVII ст., яке подарувало світу плеяду видатних майстрів. Серед них першим по праву вважається Дієго Веласкес.

“Портрет герцога Олівареса”, 1638 р. *Дієго Веласкес*. Портрет всесильного фаворита короля Філіпа IV написано з нещадною правдою та життєвою силою, це один з найкращих портретів ермітажного зібрання.

Персонажі художника *Хосе де Рібера*, натхненного проповідника християнства, оживають на полотнах. Дивлячись на **“Святого Ієроніма”**, здається, що ми разом з ним чуємо звук труби ангела, який сповіщає про наближення кінця світу.

Нові шляхи в іспанському живописі відкрив на початку XIX ст. великий *Франсіско Гойя*. В Ермітажі зберігається його єдиний твір – **“Портрет акторки Антонії Сарате”**. На погрудному портреті акторку зображено в білій чалмі, прикрашеній місяцем, тривожний погляд привертає увагу глядача, холодне світло підкреслює блідість прекрасного обличчя, обрамленого густими кучерями. Світло осяває світло-срібну сукню та легку косинку акторки, грає відблисками на накинутій на плечі накидці з горностаєвим хутром. Цей твір за настроєм і характером передачі внутрішнього стану людини є одним з найкращих портретів епохи романтизму.

До шедеврів іспанського зібрання Ермітажу належить картина *Ель Греко* **“Апостоли Петро та Павло”**. Художник за-

собами живопису показав дві складові християнської віри – смиренність та готовність до самопожертви.

Восени 1778 р., розглядаючи гравюри із зображенням знаменитих розписів *лоджій Рафаеля* у Ватиканському палаці, Катерина II побажала мати їхні копії в натуральну величину. Копіювання на полотна розписів, створених на початку XVI ст. великим Рафаелем та його учнями, було доручено групі майстрів на чолі з художником Христофором Унтербергером. Праця тривала сім років і закінчилась у 1785 р. Лоджії Рафаеля в Новому Ермітажі становлять собою галерею 90 метрів довжини, розділену стовпами на 13 рівних частин, кожен з яких перекрито квадратним склепінням і відділено від інших напівкруглою аркою. На склепіннях розміщено сцени з Біблії, а стіни та стовпи прикрашено химерними орнаментами-гротесками.

У Залі італійської майоліки експонуються картини великого живописця епохи Відродження *Рафаеля Санті*, ще за життя названого божественним. Його представлено двома роботами – “Мадонною Конестабіле” і “Святим сімейством”.

“Мадонна з немовлям”, або “Мадонна Конестабіле”, 1504 р. *Рафаель Санті*. Одна з [найраніших](#) праць Рафаеля, тому Мадонна Конестабіле є камерною і скромною, в ній немає класичної краси та блиску живописного виконання.

Голландський живопис представлено в Ермітажі твором “Господиня та служниця”, приблизно 1660 р. *Пітер де Хох*. Пітер де Хох – один із представників делфтської школи, традиційною темою зображення якої був інтер’єр. Де Хох з любов’ю написав усі деталі інтер’єру: кожен цеглинка, акуратну кладку плитки підлоги, дерев’яну балюстраду та вазон із гвоздиком. Господиню зображено в скромному костюмі, на її працьовитість натякає рукоділля, яке лежить на її колінах. Хох знаходив і підкреслював красу в звичайних предметах – у начищеному до блиску відерці в руках служниці, у прозорому, майже мереживному, плетеному кошику. Картина вихваляє спокійне життя в тихому, трохи замкненому маленькому світові охайної та міцної будівлі.

“Повернення блудного сина”, приблизно 1668 р. *Харменс ван Рейн Рембрандт*. Картину було написано в останнє десятиліття життя майстра, коли він був старий та жебракував, вів напівголодне існування. Темою для написання картини послужила відома євангельська притча, що розповідає, як після довгих поневірянь блудний син повернувся до покинутого ним колись батька. В образах схилоного старого і його уклінного сина живописець висловлює каяття та милосердя, безмежну любов до своєї дитини і гіркоту пізнього прозріння.

“Персей та Андромеда”, початок 1620-х рр. *Пітер Пауль Рубенс*. Принцесу Андромеду художник наділив рисами пишнотілої фламандської дівчини із золотистим волоссям та палаючим рум'янцем на щоках. Надзвичайно легкі, світлі барви її майже оголеного тіла контрастують зі сталевими обладунками Персея, його блискучим щитом із прикріпленою головою Горгони, з могутньою постаттю героя, зображеного з безліччю деталей: крилатими сандалями на ногах, вінком над головою, шоломом-невидимкою в руках амура.

“Бобовий король”, або “Свято Бобового короля”, приблизно 1638 р. *Якоб Йорданс*. Відомо кілька варіантів цієї картини, найкращий знаходиться в зібранні Ермітажу. Художник зобразив свято трьох волхвів, у якому брали участь усі члени родини аж до немовлят. Усі учасники застілля написані з родичів художника.

“Дама в блакитному”, або “Портрет герцогині де Бофор”, приблизно 1780 р. *Томас Гейнсборо*. Художник працював відразу на полотні, використовуючи пензлі, губку і пальці. У результаті створено образ тремтливий та одухотворений. Тонкими й ніжними переливами блакитного кольору відзначено атласний шарф, який лежить поверх тонкої напівпрозорої білої сукні, маленький витончений капелюшок, і навіть у напудреному волоссі присутні відблиски блакитного. До того ж, якщо зображення конкретних деталей може бути досить узагальненим, зображення рук – одного з найскладніших елементів портрета – є досконалим. Висувалися припущення, що на полотні зображена герцогиня де Бофор, однак це не підтверджено.

Творчість художників-постімпресіоністів представлена полотнами *Вінсента Ван Гога “Хатини”, Поля Гогена “Таїтянські пасторали”, “Жінка, яка тримає плід”*.

Серед праць *Анрі Матісса* зі світовою відомістю можна виділити полотно *“Танець”*.

Творчість *Пабло Пікассо* представлена в Ермітажі його картинами *“Любителька абсенту”* та *“Дві сестри”* (“Побачення”).

Всесвітню славу ермітажним колекціям здобули пам’ятки російської культури. **Бронзовий бюст Петра I Бартоломео Карла Растреллі** є закутою в обладунки фігурою в складному розвороті. Скульптору блискуче вдалося передати неординарний характер великого правителя.

До видатних пам’ятників монументального мистецтва належить **мозаїчний портрет Петра I**, виконаний російським ученим *М. В. Ломоносовим* у 1754 р. Цей портрет Ломоносов подарував імператриці Єлизаветі Петрівні.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Які музеї відносяться до найвідвідуваніших музеїв Росії?
2. Що значить слово “Ермітаж” у перекладі з французької?
3. В якому році і ким було засновано Ермітаж?
4. В якому році Ермітаж став публічним музеєм?
5. Скільки будинків займає Державний Ермітаж?
6. Яка будівля Ермітажу є колишньою парадною резиденцією російських імператорів?
7. У якій будівлі Ермітажу знаходиться годинник “Павич”?
8. Де виставлено воскову фігуру Петра I?
9. У якій будівлі Ермітажу розмістився Музей гвардії?
10. У чому полягає унікальність зберігання музейних предметів у Новому фондосховищі?
11. Які музейні предмети виставлено в Галереї коштовностей?

12. Що вважається шедевром античної кераміки Ермітажу?
13. Яка висота Коливанської вази?
14. Як називається перша антична статуя, яка була привезена до Російської імперії?
15. Який зал користується особливою популярністю у відвідувачів?
16. Що собою становлять Лоджії Рафаеля в Ермітажі?
17. Які картини Леонардо да Вінчі представлено в Ермітажі?
18. Які картини Рафаеля Санті експонуються в Ермітажі?
19. Картина Ермітажу “Розкаювана Марія Магдалина” належить якому художнику?
20. Хто автор картини “Дама в блакитному”?

РОЗДІЛ 8

Художній музей Метрополітен у Нью-Йорку

8.1. Музеї Північної Америки

У Північній Америці найбільш популярні та найвідвідуваніші музеї – науково-технічні і музеї природи, а за ними йдуть художні музеї. Це відрізняє північноамериканські музеї від європейських, оскільки в останніх домінують художні музеї. Найбільші науково-технічні та природничо-наукові музеї Північної Америки потрапили до списку 20 найпопулярніших (див. табл. 8.1).

Таблиця 8.1

Найвідвідуваніші музеї Північної Америки

№	Музей	Місце-знаходження	Відвідуваність	Вхід
1	Національний музей природничої історії	Вашингтон, США	7 600 000	Вільний
2	Національний аерокосмічний музей	Вашингтон, США	6 800 000	Вільний
3	Музей мистецтв Метрополітен	Нью-Йорк, США	6 116 000	Платний
4	Американський музей природи	Нью-Йорк, США	5 000 000	Платний
5	Національний музей американської історії	Вашингтон, США	4 800 000	Вільний
6	Національна галерея мистецтв	Вашингтон, США	4 200 000	Вільний
7	Х'юстонівський музей природознавства	Х'юстон, США	2 219 000	Платний
8	Каліфорнійський науковий центр	Лос-Анджелес, США	2 000 000	Вільний

№	Музей	Місце-знаходження	Відвідуваність	Вхід
9	MoMA (Museum of Modern Art) – Музей сучасного мистецтва	Нью-Йорк, США	1 800 000	Платний
10	Національний музей американських індіанців	Вашингтон, США	1 600 000	Вільний
11	Музей науки	Бостон, США	1 500 000	Платний
12	Музей науки і промисловості	Чикаго, США	1 500 000	Платний
13	Чиказький інститут мистецтв	Чикаго, США	1 461 000	Платний
14	Академія наук Каліфорнії	Сан-Франциско, США	1 400 000	Платний
15	Удвар-Хазі Центр	Вашингтон, США	1 400 000	Вільний
16	Музей Голокосту	Вашингтон, США	1 400 000	Платний
17	Музей Дж. П. Гетті	Лос-Анджелес, США	1 300 000	Вільний
18	Дитячий музей Індіанаполіса	Індіанаполіс, США	1 270 000	Платний
19	Денверський музей науки і природи	Денвер, США	1 250 000	Платний
20	Філдовський музей природничої історії	Чикаго, США	1 200 000	Платний
21	Науковий центр Онтаріо	Торонто, Канада	1 200 000	Платний

У європейських і північноамериканських музеїв є дещо спільне. По-перше, найбільші музейні колекції в Європі та Північній Америці знаходяться в містах, які є світовими центрами, такими як Париж, Лондон, Мадрид, Санкт-Петербург, Нью-Йорк, Вашингтон. По-друге, у багатьох музеїв є вільний вхід, що сприяє зростанню відвідуваності. По-третє, ключовим

фактором зростання відвідуваності в європейських та американських музеях є нові виставки й оновлення музеїв.

Відмінністю американських музеїв є те, що в той час, як європейські музеї виникали з колекцій монархів та приватних осіб або засновувались парламентом, у США музеї виникали як наслідок дії громадських ініціатив, окремих ентузіастів, наукових і літературних товариств та ін. Європейські музеї довгий період було закрито для публіки, тоді як американські музеї виникали як загальнодоступні, оскільки більшість із них мали і досі зберігають вільний вхід. Опора американських музеїв на підприємців, меценатів та вкладників склалась історично. Із самого початку своєї діяльності вони більшою мірою, ніж європейські музеї, були звернені до масової аудиторії. Якщо в європейській традиції музей постає як храм науки, мистецтва та просвітництва, то північноамериканська музейна традиція розглядає музей як місце навчання, відпочинку й розваг.

Частина найбільших музеїв Північної Америки є безкоштовною і входить до складу **Смітсонівського інституту**.

Основна частина витрат музеїв Смітсонівського інституту покривається за рахунок федерального бюджету, у той же час прибуток надходить від продажу сувенірів, здачі території в оренду ресторанам, кінотеатрам та ін.

На 2015 р. до складу Смітсонівського інституту входять 19 музеїв у містах Вашингтоні, Нью-Йорку та Шантільї, штат Вірджинія. Це найбільший у світі науково-просвітницький заклад і один з найбільших дослідницьких центрів. На сьогодні в колекціях інституту нараховується більше 142 млн. експонатів. Щорічно смітсонівські музеї відвідує приблизно 24 млн. осіб.

Джеймс Смітсон, англійський хімік і мінералог, на честь якого названо Смітсонівський інститут, був позашлюбною дитиною, тому в Європі можливості його кар'єрного росту та зміни соціального статусу були обмежені. 23 жовтня 1826 р. він написав заповіт, який приніс йому безсмертя: його спадок мав перейти до племінника, а якщо той помре бездітним, що і сталось, його надбання мало перейти американському народу, щоб на ці кошти заснувати в Вашингтоні “заклад, що сприяє примноженню знань та їхньому поширенню серед людей”. Джеймс Смітсон обрав Сполучені Штати, тому що там не було

забобонів й умовностей, які заважали успіху та просуванню особистості в суспільстві.

Смітсон помер 1829 р., а через 6 років помер його бездітний племінник. Конгрес США уповноважив президента Ендрю Джексона відправити до Великобританії спеціального представника. У серпні 1838 р. в Нью-Йоркську гавань увійшов корабель із вантажем золотих монет на суму 5 080 318 доларів 46 центів, особистою колекцією мінералів Смітсона та його бібліотекою.

10 серпня 1846 р. президент Джеймс Порк підписав акт про створення Смітсонівського інституту на чолі з Радою опікунів, до складу якої увійшли віце-президент, сенатори, конгресмени та приватні особи. Згодом до коштів Смітсона додалися кошти інших великих заповідачів.

У 1847 р. було закладено фундамент найстарішої будівлі інституту, у 1904 р. сюди було привезено останки Джеймса Смітсона.

Опікунська рада обрала ректором інституту професора Джозефа Хенрі, який переконав її в тому, що головне завдання Смітсонівського інституту – наукові дослідження та поповнення скарбниці людських знань.

До структури Смітсонівського інституту входить **Національна галерея мистецтв у Вашингтоні**, створена в 1937 р. Основою її зібрання стала приватна колекція великого фінансиста Ендрю У. Меллона – шедеври старих європейських майстрів. На початку 30-х рр. ХХ ст. він придбав 21 полотно із зібрання Ермітажу, зокрема “Благовіщення” Яна ван Ейка, “Мадонна Альба” Рафаеля, “Венера з дзеркалом” Тиціана. Приклад Меллона наслідували інші приватні колекціонери – і галерея розрослась.

Сьогодні Національна галерея у Вашингтоні є одним з найбільших художніх зібрань у світі. В її експозиції широко представлено всі основні школи європейського та американського живопису, скульптури, графічного і декоративно-ужиткового мистецтва від ХІІ до ХХ ст. Музей володіє єдиним у Західній півкулі твором Леонардо да Вінчі – “Портрет Джіневри де Бенчі”, колекцією полотен Рафаеля “Мала Мадонна Каупера”,

“Битва святого Георгія з драконом”, “Мадонна Нікколіні”, “Мадонна Альба”, “Портрет Біндо Альтовіті”.

Зібрання шедеврів західноєвропейського живопису включає в себе картини Боттічеллі “Поклоніння волхвів”, Джованні Белліні “Немовля Вахх”, Джорджоне “Святе Сімейство”, “Поклоніння пастухів”, Тиціана “Венера з дзеркалом”, “Венера і Адоніс”, “Святий євангеліст Іоанн на острові Патмос”, Рембрандта “Філемон і Бавкіда”, Рубенса “Пророк Данило в лігві левів”, “Вознесіння Діви Марії”.

В експозиції широко представлено творчість класиків французького імпресіонізму та постімпресіонізму Огюста Ренуара “Портрет Анрієтт Анрію”, Едгара Дега “Чотири танцівниці”, Клода Моне “Руанський собор, західний фасад. Сонячне світло”, “Міст Ватерлоо. Сірий день”, Каміля Піссарро “Селянська дівчинка в солом’яному капелюсі”, “Площа Карусель в Парижі”, Поля Гогена “Автопортрет”, “Купальниці”, “Стіг сіна в Бретані”, Вінсента Ван Гога “Сільський будинок у Провансі”, “Оливковий сад”, Поля Сезанна “Натюрморт з молочником і фруктами”.

У зібранні європейської скульптури XIV–XX ст., яке нараховує близько 2 тис. робіт, представлені твори Донателло, Берніні, Жана-Антуана Гудона.

90% відвідувачів Смітсонівського комплексу відвідують Національний музей природничої історії, Національний аерокосмічний музей, Національний музей американської історії.

Національний музей природничої історії знаходиться на Національній алеї у Вашингтоні. Музей було відкрито в березні 1910 р., тоді він називався Національним музеєм США. З березня 1969 р. музей отримав сьогоденну назву.

На сьогодні зібрання музею включає 126,5 млн. музейних предметів.

Одним з найвідоміших експонатів музею є *модель африканського слона*, *Loxodonta Africana*, який став символом Національного музею природничої історії. Уперше гігантського слона продемонстрували публіці в 1959 р.: він став найбільшим сухопутним ссавцем, який коли-небудь експонувався в музеї. Шкіру слона вагою в дві тонни було подаровано Сміт-

сонівському інституту угорським мисливцем Йозефом Феникові, який здобув її під час полювання в Південно-Східній Анголі в листопаді 1955 р.

Таксидермісти Смітсонівського інституту готували експонат до виставки впродовж шести місяців. Для створення моделі тіла тварини в натуральну величину використали більше 4,5 тонн глини, дерев'яних каркасів, металевих пластин, гіпсу, скловолокна. Бивні моделі спочатку було зроблено з целулоїду, а в 1988 р. їх замінили на скловолокно. Справжні бивні вагою 40 кг кожний зберігаються в Смітсонівському центрі підтримки музею: вони занадто важкі для кріплення. Очі моделі зроблено з видувного скла.

Перший скелет стародавнього гігантського кита базілозавра було виставлено в Смітсонівському інституті наприкінці XIX ст., коли його помилково вважали морським змієм.

Зал динозаврів користується найбільшою популярністю серед відвідувачів, особливо хлопчиків. Під час акції “Ніч музеїв” дітям можна провести навіть ніч поряд зі скелетом динозавра, однак лише в супроводі батьків. У музеї багато інтерактивних виставок, що пояснюють різноманітні явища, інсталяції та документальні фільми, які прокручують на великих екранах, наприклад, про мамонтеня, замерзлого в льодовиковий період.

У музеї зберігається колекція мінералів і коштовних каменів. Найпопулярнішим експонатом серед коштовних каменів є **діамант “Надія”** вагою 45 карат, власники якого вмирили не своєю смертю. Останній власник подарував діамант Смітсонівському інституту в 1958 р.

Музей володіє найбільшим у світі зібранням метеоритів (більше 20 тис.).

У зібранні музею нараховується 30 млн. комах, 4,5 млн. рослин, 7 млн. риб. У музеї є живі експонати, які можна побачити в зоопарку Оркіна, названого на честь його спонсора. За окрему плату відвідувачам дозволяється брати в руки павуків-птахоїдів та мадагаскарських шиплячих тарганів.

У 1999 р. до музею було прибудовано дві прибудови – для музейних служб і суперсучасний кінотеатр IMAX, де на екрані

в п'ятиповерховий будинок можна подивитися фільми про тварин.

Національний аерокосмічний музей посідає друге місце за популярністю серед музеїв Смітсонівського інституту. Він знаходиться на Національній алеї і займає велику двоповерхову будівлю. Музей було відкрито в 1976 р., хоча його колекція почала формуватися сто років до цього.

Процедура відкриття музею була достатньо незвичною: старт відкриттю дав сигнал, посланий з космічного апарату “Вікінг-1”, який знаходився на орбіті Марса. Очолив Національний аерокосмічний музей Майкл Коллінз – астронавт, пілот космічного корабля “Аполлон-11”, який знаходився на місячній орбіті, коли астронавти Елдрін Одрін та Ніл Армстронг перебували на поверхні Місяця в липні 1969 р. Всього за місяць існування музей відвідало 1 млн., а через півроку було прийнято 5 млн. відвідувачів. Щорічно музей відвідує від 5 до 9 млн. осіб.

У зібранні музею зберігається найбільша у світі колекція літаків і космічних апаратів (до 60 тис. артефактів). У його 23 залах демонструються: перший літак братів Райт, літак “Спіріт оф Сент-Луїс”, на якому Чарльз Ліндберг в 1927 р. перелетів через Атлантику, командний відсік корабля “Аполлон-11”, який висадив астронавтів на Місяці, велика чорно-біла ракета V-2. У музеї вмістилось лише 10 % експонатів, які відносяться до історії польотів, тому до комплексу було включено створений для решти експонатів у 2003 р. **Центр ім. Стівена Удвар-Хазі**. Центр знаходиться поряд із міжнародним аеропортом ім. Вашингтона на території штату Вірджинія. У просторих ангарах зібрано близько 200 літаків та гелікоптерів, 100 супутників та космічних кораблів. Національний аерокосмічний музей приділяє особливу увагу роботі з дітьми, для яких екскурсії проводяться у формі захоплюючої гри. Наприклад, можна посидіти за штурвалом справжнього зорельоту. На першому поверсі можна відвідати кінотеатр IMAX, на другому – планетарій ім. Альберта Ейнштейна. Біля входу до залу, присвяченого польотам на Місяць, лежить місячний камінь – зразок ґрунту вагою 4 кг, доставлений на Землю експедицією “Аполлона-17”.

Національний музей американської історії започатковано в 1876 р., коли в Філадельфії відбулась виставка до 100-річчя незалежності США. Її експонати склали основу фонду Національного музею в Вашингтоні. У 1964 р. їх було перенесено до нової будівлі, шостої серед будівель Смітсонівського інституту в Вашингтоні на Національній алеї. Спочатку він носив назву Музею науки і техніки, а в 1980 р. змінив назву на Національний музей американської історії, щоб краще представити свою основну місію – колекціонування, збереження та вивчення об'єктів, які відображають досвід американського народу.

Сьогодні близько 4 млн. осіб відвідують Національний музей американської історії щорічно, мільйони інших здійснюють віртуальні відвідування сайту музею <http://americanhistory.si.edu/>.

28 червня 1955 р. президент Дуайт Ейзенхауер підписав законопроект, за яким музею виділялось 36 млн. доларів. Будівлю Національного музею американської історії було спроектовано відомим архітектурним бюро Маккіма, Міда і Вайта. Площа музею становить близько 750 тис. кв. метрів, у тому числі підвал, виставкові зали на трьох поверхах, відділ фондів на двох поверхах і технічний поверх на даху.

У 2008 р. музей завершив дворічний ремонт центру будівлі за 85 млн. доларів, що значно збільшило архітектурну привабливість будівлі, призвело до реорганізації та оновлення великих музейних колекцій. Проект реконструкції було зосереджено на трьох напрямках: архітектурні вдосконалення центральної частини, у тому числі парадних сходів і вікна на даху; будівництво нової Галереї Зоряного прапора та оновлення інфраструктури 44-річної будівлі. На сьогодні перетворення музею продовжується: відновлюється західне експозиційне крило будівлі, яке займає приблизно 37 тис. кв. метрів.

У Національному музеї американської історії знаходиться більше 3 млн. експонатів, від оригіналу прапора США, з яким американці бились у Війні за незалежність у XVIII ст., і циліндра першого президента від республіканської партії США Авраама Лінкольна (1809–1865). Під одним дахом тут зібрано найяскравіші моменти історії та культури Америки: докумен-

ти, фотографії і фільми, а також лабораторії, де відвідувачі можуть стати учасниками інтерактивних шоу в галузі науки і техніки.

На першому поверсі виставлено 260-тонний локомотив початку ХХ ст. Навколо нього – експозиція “Америка в русі” з автомобілями, велосипедами, дорожніми знаками. В експозиції “Наука в житті американців” можна побачити першу газову плиту, протизаплідні пігулки, ранні зразки мобільних телефонів.

Другий поверх відведено політичній історії США, в експозиції представлено виставку, присвячену серії координованих самогубних терористичних актів у США 11 вересня 2001 р. Далі зал перших леді – дружин американських президентів, де знаходяться парадні туалети, в яких вони були присутні на церемонії інавгурації своїх чоловіків.

На третьому поверсі знаходиться зал зі зброєю, мундирами, особистими речами відомих полководців, гелікоптер часів війни у В’єтнамі. Монітори на стінах демонструють хроніку війн, які вели США. У сусідньому залі знаходяться речі знаменитостей – боксерські рукавички Мухаммеда Алі, концертна сукня співачки Елли Фіцджеральд. Там же виставлено перші музичні автомати, старовинні коробки для сніданку, ляльковий будинок маленької американки початку ХХ ст.

8.2. Виникнення музею Метрополітен

Одна з найбільших у світі художніх галерей Метрополітен у Нью-Йорку входить до десятки провідних музеїв світу. На сьогодні Метрополітен є власником найбільшого в США зібрання західноєвропейського живопису і знаходиться в одному ряду з видатними європейськими художніми галереями за повнотою та цінністю колекцій.

Музей, який американці називають Мет, було засновано **13 квітня 1870 р.** членами Клубу об’єднаної ліги, які звернулися з пропозицією до влади відкрити Музей “Метрополітен” – “столичний”. Спочатку фінансування музею було невеликим,

з часом американські фінансисти, промисловці, банкіри та колекціонери почали здійснювати пожертвування музею. Необхідну на перший час суму в 250 тис. доларів Рада піклувальників змогла зібрати за підпискою, коли звернулась до нью-йоркських підприємців і широкої публіки.

На самому початку свого існування музей не мав ні колекцій, ні будинку. В 1871 р. на кошти спеціально заснованої корпорації з 250 членів, яка очолювалася Радою опікунів, було придбано 100 полотен у Брюсселі, 74 – у Парижі. Першим президентом музею був Джон Тейлор Джонстон – керівник залізниці, який пожертвував особисту колекцію творів мистецтва музею. Нью-йоркські колекціонери тимчасово надали свої колекції Метрополітену, що стало характерною особливістю для американських музеїв. Експонування таких колекцій-вкладів, які розміщуються в музеї на визначений довготривалий термін, має взаємовигідний характер. Колекціонери отримують рекламу своєму зібранню та надійне приміщення для експонування, а музеї розширяють експозиційний показ і збільшують кількість відвідувачів.

Музей Метрополітен було відкрито для відвідувачів **20 лютого 1872 р.** Перша експозиція тимчасово розмістилась у приміщенні балетної школи та колишніх стаєнь на 5-й авеню та 53-й вулиці. Через рік музей перевели в особняк Дугласа на 14-й вулиці. Наприкінці XIX ст., після переговорів з муніципалітетом Нью-Йорка, музей придбав у міста ділянку землі на східному краї Центрального парку в Манхеттені, де й досі стоїть перша будівля музею роботи архітекторів Калверта Во та Джейкоба Молда, побудована в вікторіанському неоготичному стилі.

У 1902 р. будинок отримав фасад, який було побудовано архітектором Річардом Моррісом Хантом. Будинок доповнювався прибудовами: кілька разів прибудовували павільйони й корпуси, називаючи їх за американською традицією іменами меценатів, які фінансували будівництво або дарували колекцію, виставлену в черговій прибудові. У 1888 р. з півдня було побудовано корпус і новий вхід, у 1894 р. було відкрито північне крило. У 1910 р. для подарованої Морганом колекції було збудовано новий павільйон (“павільйон Моргана”). У 1924 р.

було створено американський павільйон, призначений для колекції декоративного мистецтва США.

У 1938 р. на кошти Джона Рокфеллера-молодшого було побудовано “Клуатр” (The Cloisters, у перекладі з англійської клуатр – це двір із критими галереями, що примикає до церкви), де виставляються твори середньовічного мистецтва.

У 50–60-ті рр. ХХ ст. було відкрито музей Інституту костюма, нова наукова бібліотека – найбільша за кількістю книг з мистецтва в США. У 1980 р. було побудовано галереї площею 2400 кв. м для розміщення європейського живопису ХІХ ст., а в 1984 р. у нових приміщеннях було розгорнуто експозицію живопису епохи Відродження, італійської бронзи, меблів французьких майстрів і німецької порцеляни з колекції Лінського.

У результаті Метрополітен-музей розрісся на чотири квартали і став центром великого архітектурного комплексу. В 1986 р. будинок музею було прираховано до Списку визначних національних історичних пам’яток США.

8.3. Структура та особливості колекції музею Метрополітен

На 10-ті рр. ХХІ ст. музей Метрополітен зберігає більше 2 млн. музейних предметів (400 тис. знаходяться в постійній експозиції, а приблизно 700 тис. експонатів щорічно надається в тимчасове користування іншим установам).

На сьогодні музей складається з 17 кураторських відділів, кожний з яких укомплектований штатом кураторів, реставраторів і наукових співробітників. Метрополітен-музей складається з відділів: 1) Американське крило; 2) Мистецтво Стародавнього Близького Сходу; 3) Зброя та обладунки; 4) Мистецтво Африки, Океанії та обох Америк; 5) Азіатське мистецтво; 6) Інститут костюма; 7) Гравюра й літографія; 8) Мистецтво Древнього Єгипту; 9) Європейський живопис; 10) Європейська скульптура та декоративне мистецтво; 11) Грецьке та римське мистецтво; 12) Ісламське мистецтво; 13) Колекція Роберта Ле-

мана; 14) Середньовічне мистецтво та Клуатр; 15) Сучасне мистецтво; 16) Музичні інструменти; 17) Фотографії.

Музей першим почав розвивати принцип “музей усередині музею”, відмовившись від історико-хронологічного принципу, а створюючи нові підвідділи всередині великих відділів.

На відміну від європейських музеїв, що складались із колекцій монархів, Метрополітен-музей поповнювався в основному з приватних зібрань, переданих у дарунок музею колекціонерами, які бажали зробити свій внесок у розвиток національної культури.

Спочатку фінансування музею було незначним, тому задовлялися копії прославлених творів мистецтва. Усе змінилось в 1901 р., коли **Джейкоб Роджерс** заповів музею 4,5 млн. дол. на придбання “рідких і високомистецьких творів мистецтва”, а також книг для поповнення музейної бібліотеки. Приклад Роджерса наслідували банкір Бенжамен Алтман, великий підприємець Дж. П. Морган, “король цукру” Генрі Хевемейер та ін.

Безсумнівною перлиною музею є **Американське крило**. У відділі представлено близько 12 тис. експонатів з кінця XVII до початку XX ст. У секції розміщено 25 кімнат, кожна з яких виконано в дусі певної епохи або дизайнера. Центром цієї колекції є найбагатша у світі колекція американських ювелірних і скляних творів художника та дизайнера **Луїса Комфорта Тіффані**.

З моменту появи керівництво Метрополітену приділяло особливу увагу експонатам, що відносяться саме до **американського мистецтва**. В їхньому числі “**Портрет Джорджа Вашингтона**” одного із засновників американського живопису **Гілберта Стюарта** та полотно “**Вашингтон, який перетинає річку Делавер**” **Лютца Емануеля Готліба**. Крім того, у відділі знаходиться 600 скульптур та 2600 малюнків американських майстрів від раннього колоніального періоду до початку XX ст. Одним із перших експонатів музею стала скульптура **Гірама Роверса** з назвою **Каліфорнія**, придбана в 1870 р.

Основи відділу “**Мистецтво Стародавнього Близького Сходу**” було закладено наприкінці XIX ст., починаючи з кіль-

кох клинописних табличок. Ця колекція переросла у величезне зібрання, яке нараховує більше 7 тис. експонатів і представляє період історії з часів неоліту до сьогодення. У зібранні представлено мистецтво таких цивілізацій, як шумерська, хетська, держава Сасанідів, асирійська, вавилонська.

Найбільш популярний серед відвідувачів відділ **“Зброя та обладунки”**, де знаходиться галерея броньованих фігур, яка демонструє військове екіпірування різних часів і географічних областей. У цьому відділі дуже багато предметів патріарших осіб. У колекції залу на сьогоднішній день налічується понад 15 тис. експонатів. Найбільш привабливими є предмети з Європи та Японії з V до XIX ст. Крім того, тут можна побачити зброю й обладунки з Єгипту, Стародавньої Греції, Риму, Близького Сходу, Африки, Океанії, обох Америк. До речі, тут можна знайти улюблений американцями кольт.

Відділ **“Мистецтво Африки, Океанії та обох Америк”** розпочався з групи експонатів Перу епохи античності, придбаної в 1882 р. У 1954 р. секція зросла з передачею в дар музею відомим бізнесменом і політиком Нельсоном Рокфеллером приватної колекції з 3300 предметів мистецтва та побуту Нової Гвінеї і островів Океанії. На сьогодні кількість експонатів зросла до 11 тисяч та займає територію площею 4 тис. кв. метрів. Діапазон природних матеріалів, з яких складається колекція, надзвичайно великий: від коштовних металів до прикрас із голів дикобразів. У 1982 р. колекції розмістили в крилі, названому на честь Майкла Рокфеллера, онука легендарного мільйонера, який загинув під час однієї з експедицій до Нової Гвінеї.

Перші експонати відділу **“Азіатське мистецтво”** з'явилися у часи заснування музею. Сьогодні в секції виставлено більше 60 тис. експонатів, умовно поділених за видами декоративного мистецтва. У великих зібраннях мистецтва Далекого Сходу особливо повно представлено Китай (скульптура, живопис, вироби із бронзи й кераміки). Відомість секції принесли колекції китайської каліграфії та живопису, а також експозиція предметів з Непалу і Тибету.

Інститут костюма

У 1937 р. до складу музею ввійшов Музей мистецтва костюма, заснований Ірен Льюїсон, а в 1946 р. подарований Мету. На сьогодні колекція Інституту костюма складається з 80 тис. костюмів та аксесуарів. Цей відділ не має постійної експозиції, тому що експонати колекції надзвичайно вимогливі і крихкі. Інститут має унікальну бібліотеку та обладнання для консервації і реставрації одягу. Щороку Інститут костюма проводить дві тематичні виставки костюмів, свого роду паради одягу, які відповідають певній епосі або темі. Сьогодні колекції поповнюються творами мистецтва сучасних будинків мод, зокрема Chanel і Gianni Versace.

Відділ **“Мистецтво Древнього Єгипту”** поповнювався за рахунок пожертвувань власників археологічних колекцій. У відділі нараховується близько 36 тис. предметів, які представляють мистецтво Єгипту в 40 тематичних галереях. Найбільш цінними експонатами єгипетської колекції є ряд із 24 дерев'яних фігур з могили Дейр-ель-Бахрі та унікальний **храм Дендур**, урятований під час будівництва Асуанської греблі та переданий у дар США в 1965 р.

Відділ **“Європейський живопис”** містить відносно невелику кількість полотен – 2200, однак цінність усього зібрання, а також кожної картини надзвичайно велика. Адміністрація музею завжди приділяла підвищену увагу цьому відділу, перш за все тій його частині, яка представлена картинами старих майстрів епохи Відродження та образотворчим мистецтвом Європи ХІХ ст. Серед шедеврів музею – здобутки художників від Сандро Боттічеллі до сучасності.

“Мадонна з немовлям і святою Анною”, 1519 р. *Альбрехт Дюрер*. Імовірно, для святої Анни Дюреру позувала його дружина, Агнеса. Монументальна фігура Анни в покривалі, що закриває за нюрнберзькою модою підборіддя, підноситься над Марією і немовлям. Її рука спочиває на плечі дочки в жесті захисту, Марія ж повністю поглинута дитиною. Білі шати святої Анни виділяються на темно-зеленому тлі, Діва Марія в одязі кольорів, традиційних для іконографії матері Христа. Віртуозно написане прозоре покривало накинуто на голову

Марії. Немовля Ісуса зображено в нижньому лівому кутку. Композицію побудовано так, що погляд глядача, переходячи з Анни, яка дбайливо поглядає на дочку Марію, що зосереджено склала в молитві руки, спрямовується на сплячого Ісуса.

“Вид Толедо”, приблизно 1600 р. *Ель Греко*. Картина є одним з найемоційніших пейзажів в історії мистецтва, який виник у той час, коли пейзажний жанр тільки став отримувати самостійність. Під небом із важкими грозовими хмарами простягнулась панорама міста, над яким височать королівський палац Алькасар та Толедський собор.

“Спляча дівчина”, 1657 р. *Ян Вермеєр Делфтський*. На картині за столом сидить молода жінка. Її очі закриті, рукою вона підтримує голову. Зображена жінка не служниця, її дорогий одяг говорить про те, що вона заміжня жінка-домогосподарка. На передньому плані на стіл накинуто скатертину, на якій стоїть ваза з фруктами і графин з вином. За безладом на столі не приховати й небагатий інтер'єр на задньому плані. Глядач може також заглянути до сусідньої кімнати через відчинені двері. Поставивши на першому плані винний графин, Вермеєр пояснив причину сонливості жінки, що визначила назву полотна.

“Мадемуазель Вікторина в костюмі матадора”, 1862 р. *Едуард Мане*. Художник написав цю картину у своїй майстерні. Позувала основна модель художника Вікторина-Луїза Меран у вісімнадцять років. На ній іспанський костюм, який художник тримав у своїй майстерні. Намір Мане шокувати публіку очевидний: як матадора він зобразив жінку, хоча корида – чоловіче заняття; замість традиційної червоної він дав їй рожеву мулету; позу жінки навмисно зроблено неприродною і театральною.

“Махи на балконі”, 1805–1812 рр. *Франсіско Гойя*. На картині художник зобразив двох молодих красунь у національних костюмах – махи носили їх на противагу прийнятій у вищих шарах іспанського суспільства французькій моді – і двох махо, їхніх кавалерів. Махи сповнені чаклунської чарівності, їхня краса вабить до себе, однак іронія ваблячого погляду насторожує. Недарма в ляльковій красі “мах” є щось оманливе,

особливо в поєднанні з похмурими фігурами чоловіків, обличчя яких майже приховані плащами та насунутими на очі капелюхами.

“Тераса в Сент-Адрессе”, 1867 р. *Клод Моне*. Вертикально накладені смуги кольору надають картині глибини, а інтенсивні фарби і косі тіні нагадують улюблені Моне японські естампи. На картині представлено членів сім’ї художника: сидять спиною батько та тітка Лекадр, дивляться на море, біля балюстради двоюрідна сестра Жанна-Маргарита Лекадр розмовляє з молодим чоловіком у циліндрі.

“Портрет мадам Шарпантьє з дітьми”, 1878 р. *П’єр Огюст Ренуар*. Художник написав цю картину на прохання мадам Шарпантьє, дружини великого видавця французької літератури та одного з перших колекціонерів полотен імпресіоністів. Ренуар був вхожий до її салону, де збиралися відомі літератори, художники, музиканти. Мадам Шарпантьє зображено сидячою у вітальні свого будинку разом з дітьми – дочкою Жоржеттою і сином Полем – і великим собакою. Полотно несе в собі деякий відбиток салонного живопису, а поза жінки дещо нарочита і парадна, але живописна манера Ренуара зачаровує цю штучність пози. Не тільки блакитний, білий і золотисто-жовтий кольори наповнені в художника повітрям, але і його улюблений “чорний”, точніше, берлінська лазур, якою написано плаття мадам Шарпантьє, повне рефлексів та відтінків. Жвавість і безпосередність, якими відзначено дитячі образи, вносять в атмосферу картини настрої гри та веселощів. Портрет був так прихильно прийнятий публікою, що на Ренуара посипалися замовлення і він став одним з найбільш затребуваних портретистів.

“Автопортрет із солом’яним капелюхом”, 1887–1888 рр. *Вінсент Ван Гог*. На картині художник показаний глядачеві як один із багатьох. Проте фігура на полотні випромінює таку впевненість, духовну повноту, що гадана буденність змивається ніби сильною течією річки. Ця картина Ван Гога вважається однією з найбільших перлин художнього зібрання Метрополітен-музею.

Колекція відділу **“Європейська скульптура та декоративне мистецтво”** вважається найбільшою в музеї Метрополітен. Експонати охоплюють більше 7 століть і нараховують понад 50 тисяч: сучасні меблі гармонійно поєднуються із предметами старовини.

Відділ **“Грецьке та римське мистецтво”**

Одна з найвідоміших колекцій музею – колекція древньогрецького та римського мистецтва, яка складається із 35 тис. предметів. **Грецькі й римські зали** в музеї Метрополітен також вважаються одними з найбагатших. Тут представлено експонати, що відносяться до різних епох від античності й до сучасності. Серед найрідкісніших експонатів, що мають світове значення, можна виділити монументальний *саркофаг Амати-са, етруську колісницю Монтелеоне*. Тут же розташовано рідкі скульптури абстрактного мистецтва. У грецькому залі розміщено врятовану *спальню з найбагатшого палацу Боскореале*. У 2007 р. галереї відділу **“Грецьке та римське мистецтво”** було реконструйовано та розширено, що дало можливість організаторам експонувати все зібрання відділу одночасно.

Відділ **“Ісламське мистецтво”**

Метрополітен-музей має найбільшу у світі колекцію мистецтва ісламу з 12 тис. предметів, розміщених в окремому відділі. Ісламські зали музею Метрополітен не обмежені релігійними межами, що дозволило повною мірою розкрити мистецтво ісламу. Тут представлено гравюри, посуд, предмети побуту, знайдені на території Іспанії, Північної Африки, Середньої Азії. Колекція живопису ісламу представлена на мініатюрних пластинках. Відновлена Кімната Шуму Аль Нур з Дамаска по праву вважається головною перлиною залу ісламського мистецтва.

Відділ **“Середньовічне мистецтво та Клуатр”**

Колекція середньовічного мистецтва, що знаходиться в основній будівлі музею (1933) та його філіалі Клуатр (1938), охоплює період з IV ст. до сучасності. В основній будівлі зберігаються твори ранньохристиянського, візантійського, романського, готичного мистецтва, вироби зі срібла, золота, емалі, скла, слонової кістки, металу, скульптура, шпалери і гобелени.

Відділ “Сучасне мистецтво”

Зали сучасного мистецтва вважаються прикрасою музею Метрополітен. Вони нараховують понад 10 тис. експонатів. Це і живопис, і скульптури, і предмети інтер'єру. Серед робіт цих залів можна виділити роботи Пікассо, Джаспера Джонса, Макса Бекманна.

Відділ “Музичні інструменти”

Колекція музичних інструментів музею Метрополітен нараховує понад 5 тис. предметів, зокрема кілька *скрипок Страдіварі* та *піаніно 1720 р. Бартоломео Христоворі*.

Відділ “Фотографії”

Фотографії та дагеротипи, представлені в музеї Метрополітен, нараховують 40 тис. екземплярів, у музеї регулярно проходять виставки сучасних фотографів.

Особливе місце в експозиції музею посідають реконструкції інтер'єрів: французький салон купця з Бордо XVIII ст., неокласичні англійські зали, іспанське патіо (внутрішній дворик) із замку Велеса Бланко епохи Відродження.

Окремі зали оформлено в стилі відповідних епох. Італійський “студіоло” (кабінет) епохи Раннього Ренесансу доставлений у 1996 р. із замку герцога Урбіно в Губбїо. 10 залів займає галерея англійського прикладного мистецтва XVIII ст., оформлена як сільський маєток. Дворик, де знаходяться французькі та італійські скульптури в стилі класицизму, прикрашений фігурно підстриженими кущами та рослинами, які в'ються, за зразком версальських палаців. За ними знаходяться чотири зали Флорентійської галереї в стилі бароко. Три великі зали, названі на честь меценатів Айріс та Джеральда Канторів, віддано прикладному мистецтву XIX ст.

У Метрополітені зберігається одна з кращих у світі колекція тканин, килимів і гобеленів, яка нараховує 35 тис. одиниць. Вони розпорошені в різних відділах, однак їхнім відновленням та зберіганням займається з 1995 р. Текстильний центр Антоніо Ратті, розміщений у підземному поверсі музею. Завдяки праці його спеціалістів було збережено та представлено публіці єгипетські тканини III тис. до н. е., зразки китайського шов-

ку часів династії Юань, середньовічні гобелени, парчевий балдахін зі спальні Людовика XIV.

Музей продовжує поповнювати свої колекції, витрачаючи на це мільйони доларів, придбаваючи картини сучасних американських художників і картини епохи Ренесансу, які викликають найбільший інтерес у відвідувачів. Щоб вмістити експозицію, яка безперервно зростає, музей продовжує розширяться, організовує виїзні виставки, а також передає частину експонатів на тимчасове зберігання до інших музеїв США.

У музеї працює **Бібліотека Томаса Дж. Уотсона**, який пожертвував більшу частину книг із теорії мистецтва, літератури та інші. Бібліотеку розділено на окремі секції, присвячені різним дисциплінам. Багато секцій бібліотеки відкрито для відвідування студентами й аспірантами. Серед рукописів бібліотеки виділяється *Біблія Гутенберга*, яка становить собою справжній витвір мистецтва.

8.4. Фінансування музею та обслуговування відвідувачів

З початку свого існування, не отримуючи від держави грошових дотацій, Метрополітен сам вишукував кошти на розвиток. Він заклав основи інституту фінансової допомоги – Товариства друзів музею, яке згодом отримало широке поширення в американських музеях. Членом товариства може стати кожний, хто сплатив внесок (мінімальний у 2015 р. складав 110 доларів), залежно від якого отримував ряд привілеїв, зокрема право безкоштовного відвідування музею, виставок, участі в різноманітних заходах. Широкі можливості для поповнення зібрання відкрили щедрі подарунки та заповіти музею великих грошових сум, художніх творів і навіть цілих колекцій, що із часом стало традицією серед багатих американців.

На сьогодні контроль над музейним бюджетом та інвестиціями здійснює Рада опікунів. Її членами стають щедрі дарувальники і вкладники, як правило, багаті бізнесмени, які не-

рідко самі є колекціонерами. Їхнє перебування в Раді опікунів продовжується необмежений термін, завдяки чому не порушується виконання довготривалих фінансових обов'язків та перспективних планів музею. Щодо безпосередньої музейної діяльності, то нею керує директор, який призначається Радою опікунів.

Сьогодні музей існує на кошти спонсорів і пожертвувачів, власних музейних фондів, за невеликої державної підтримки. Метрополітен отримує прибуток від вхідної плати, членських внесків, пожертвувань та подарунків, надходжень від музейних фондів, за рахунок виставок, публікацій, паркування, ресторану, аудиторій, отриманих грантів.

У 2015 р. вхідна плата для дорослих складає 25 доларів, для осіб від 65 років – 17 доларів, студентів – 12 доларів, дітей віком до 12 років – вхід вільний разом з дорослим, для членів Товариства друзів музею – вхід вільний.

Для осіб з обмеженими можливостями діють різноманітні програми, зокрема для глухонімих, сліпих та з послабленим зором і слухом, які страждають на аутизм та недоумство.

Аудіогід пропонується французькою, німецькою, італійською, японською, корейською, іспанською, китайською мовами. Плата за аудіогід у 2015 р. складала від 7 доларів і залежала від розміру групи, дешевше для членів Музейного товариства та дітей до 12 років – 5 доларів.

Режим роботи: з неділі до четверга – 10.00–17.30, з п'ятниці до суботи – 10.00–21.00. Вихідні: День подяки, Різдво, Новий рік.

До комплексу музею входить житловий будинок, у якому знаходяться кафе, ресторани, магазини, туалети, обладнані столиками для сповивання дітей, пандуси та ліфти для інвалідних колясок, місця для відпочинку літніх людей, які можуть присісти чи прилягти.

Музей Метрополітен – один з великих книговидавничих та освітніх центрів. Його продукція приваблює високою поліграфічною якістю численних відвідувачів, а музею приносить щорічний прибуток у 1,5–2 млн. дол. Щорічно 350 тис. та більше осіб беруть участь в освітніх проектах музею.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Музеї якого профілю є найвідвідуванішими в Північній Америці?
2. Що є спільним для європейських та північноамериканських музеїв?
3. Який музейний комплекс є найбільшим серед музеїв США?
4. Які три музеї відвідують 90 % відвідувачів Смітсонівського музейного комплексу?
5. За рахунок чого фінансуються музеї Смітсонівського інституту?
6. Коли було засновано музей Метрополітен?
7. Коли Метрополітен відкрився для відвідувачів?
8. Як називають Метрополітен-музей американці?
9. Скільки музейних предметів зберігає Метрополітен?
10. Скільки кураторських відділів є в музеї?
11. Що значить принцип Метрополітену “музей усередині музею”?
12. Чим відрізнялися джерела поповнення колекцій під час створення Метрополітену від європейських музеїв?
13. Назвіть меценатів Метрополітен-музею?
14. У яких відділах зберігаються колекції середньовічного мистецтва?
15. Які відділи Метрополітену є найпопулярнішими серед відвідувачів?
16. Чому Інститут костюма не має постійної експозиції?
17. За рахунок яких джерел фінансується музей?
18. Яка вхідна плата до Метрополітен-музею?
19. Назвіть шедеври живопису Метрополітену.
20. Для осіб з якими особливими потребами діють спеціальні програми в музеї Метрополітен?

Тести для самоконтролю

1. Науково-дослідна і культурно-освітня установа, яка відповідно до своїх суспільних функцій здійснює комплектування, облік, збереження, вивчення пам'яток історії, культури та об'єктів природи: а) археологічна лабораторія; б) відділ охорони пам'яток історії та культури; в) музей.
2. Для зберігання коштовних металів і каменів у музейних фондосховищах установлюються: а) склепи; б) сейфи; в) камери схову.
3. Музейний предмет, виставлений для огляду: а) макет; б) новороб; в) експонат.
4. Богиня пам'яті: а) Терпсіхора; б) Мнемозина; в) Дандромера.
5. Унікальні музейні предмети – це: а) оригінали; б) артефакти; в) раритети.
6. Об'єкт музеєзнавства: а) музейний предмет; б) історія розвитку музеїв, теорія та методика музейної роботи; в) музеї і музейна справа.
7. Оглядові екскурсії – це: а) тематична екскурсія; б) цілеспрямована розповідь на певну музейну тему; в) наскрізний показ музею.
8. Основний музейний фонд становлять: а) новороби; б) копії; в) оригінали.
9. Скорочена назва музею, в якому зберігається музейний предмет або науково-допоміжний матеріал це: а) пін-код; б) ініціали; в) шифр.
10. Екскурсії, лекції, систематичні зустрічі з відвідувачами, тематичні вечори й конференції, походи по місцях історичних подій, робота пересувних музеїв, організація пересувних виставок, участь у радіо- та телепередачах: а) науково-фондова діяльність; б) науково-експозиційна робота; в) форми культурно-масової роботи.
11. Виразність, пов'язана з ціннісним сприйняттям предмета, його здатністю викликати асоціації та відчуття причетності до певних подій, явищ і фактів: а) експресивність; б) привабливість; в) типовість.

12. Усі музеї, відкриті для масового відвідання: а) просвітницькі; б) на громадських засадах; в) академічні.
13. Музеї, присвячені одному або кільком письменникам та поетам: а) літературні; б) меморіальні; в) академічні.
14. Музеї, присвячені якійсь видатній особі: а) літературні; б) меморіальні; в) академічні.
15. Атрактивний експонат значить: а) унікальний; б) виразний; в) привабливий.
16. Пам'ятка історії культури, видобута із середовища побутування і включена в музейне зібрання завдяки властивості характеризувати історичну культуру певного суспільства, виступає в музеї як джерело знань та емоційного впливу, а також освіти: а) музейний предмет; б) оригінал; в) унікум.
17. Консервація музейних предметів означає: а) занесення до книги реєстрації; б) повернення естетичних якостей; в) збереження пам'яток.
18. Наукова дисципліна, що вивчає закономірності виникнення і розвитку музеїв, їхні соціальні функції: а) музеографія; б) музеєзнавство; в) музеологія.
19. Галерея – це: а) тимчасові музейні експозиції; б) постійні музейні експозиції; в) музей, у якому зберігаються картини та скульптури.
20. Виявлення основних ознак музейного предмета, що визначають його назву, призначення, матеріал, розміри, техніку виконання, авторство, датування, географію створення та побутування: а) атрибуція; б) інвентаризація; в) реєстрація.
21. Колекції, що знаходяться в сховищах, експозиціях або на виставках музею: а) музейні фонди; б) основний музейний фонд; в) науково-допоміжний фонд.
22. Галузь музеєзнавства, завдання якої – опис музеїв, експозицій, колекцій: а) музеографія; б) музейна справа; в) музеологія.
23. Художній музей – це: а) галерея; б) тимчасові музейні експозиції; в) музей, у якому зберігаються палеонтологічні артефакти.
24. Специфічна форма освітньої роботи з організованою групою відвідувачів, яка ґрунтується на зоровому сприйнятті

- експозиції та розповіді про неї: а) музейна екскурсія; б) лекція; в) тематична екскурсія.
25. Предмет музеєзнавства: а) опис музеїв, експозицій, колекцій; б) історія розвитку музеїв, теорія та методика музейної роботи; в) музеї та музейна справа.
 26. Науково-фондова, науково-експозиційна та культурно-масова робота: а) музейна практика; б) музеєзнавство; в) музейна політика.
 27. Музей – у перекладі з давньогрецької: а) місце, присвячене музам; б) місце пам'яті; в) місце жертвоприношень.
 28. Закритий тип музеїв лише для спеціалістів: а) науково-дослідницькі (академічні); б) на громадських засадах; в) меморіальні.
 29. Міжнародний день музеїв: а) 18 грудня; б) 18 травня; в) 18 червня.
 30. У якому столітті було побудовано фортецю, яка стала королівською резиденцією, а пізніше музеєм Лувр: а) XI ст.; б) XII ст.; в) XIII ст.?
 31. Картина Делакруа в Луврі: а) “Свобода на барикадах”; б) “Портрет Бальдассаре Кастільйоне”; в) “Шлюб у Кані Галілейській”.
 32. Король, який запросив Леонардо да Вінчі як першого художника королівської родини до Франції: а) Людовик XIII; б) Франциск I; в) Людовик XIV.
 33. Назвіть картину Караваджо в Луврі: а) “Успіння Богоматері”; б) “Шлюб у Кані Галілейській”; в) “Пліт “Медузи”.
 34. Як називається діамант, виставлений у Луврі: а) “Герцог Орлеанський”; б) “Лілія”; в) “Регент”?
 35. Назвіть сектори в будівлі музею Лувр: а) “Регент”, “Денон”, “Сюллі”; б) “Денон”, “Сюллі”, “Рішельє”; в) “Герцог Орлеанський”, “Наполеон”, “Денон”.
 36. Картина Веронезе в Луврі: а) “Шлюб у Кані Галілейській”; б) “Габріель Д’Естре та її сестра в купальні”; в) “Успіння Богоматері”.
 37. Перший музей просто неба розташовувався на території: а) Фінляндії; б) Швеції; в) Швейцарії.
 38. Найстаріший музей світу: а) Лувр; б) Британський національний музей; в) музей Метрополітен.

39. Запорізький обласний краєзнавчий музей було засновано:
а) 1921 р.; б) 1915 р.; в) 1904 р.
40. Поняття “колекціонування” в обіг впровадив римський оратор:
а) Платон; б) Цицерон; в) Цезар.
41. Де знаходиться Державний історико-архітектурний заповідник “Садиба Попова”:
а) м. Мелітополь; б) м. Василівка; в) смт Балабине?
42. Світові шедеври Лувру:
а) Мармури Ельджина, “Розетський камінь”; б) “Сикстинська Мадонна” Рафаеля; в) статуї Ніки Самофракійської, Венери Мілоської та картина “Джоконда” Леонардо да Вінчі.
43. Який правитель почав збирати королівську колекцію для Лувру:
а) Франциск I; б) Людовик XIV; в) Наполеон?
44. У якому році було відкрито Музей історії запорозького козацтва Національного заповідника “Хортиця”:
а) 1965; б) 1995; в) 1983?
45. Назвіть картину Рафаеля в Луврі:
а) “Мадонна з дитиною та юним Іоанном Хрестителем”; б) “Шлюб у Кані Галілейській”; в) “Свобода на барикадах”.
46. Першою античною статуєю, яку було привезено в Росію і розміщено в Ермітажі, була:
а) Скіфська Мадонна; б) Венера Мілоська; в) Венера Таврійська.
47. Яка з картин Леонардо да Вінчі є в Ермітажі:
а) “Благовіщення”; б) “Мадонна з квіткою”; в) “Мадонна з дитиною та юним Іоанном Хрестителем”?
48. На якій картині Жерико в Луврі зображено корабельну аварію:
а) “Свобода на барикадах”; б) “Коронація імператора Наполеона”; в) “Пліт “Медузи””?
49. Висота Коливанської вази становить:
а) 1,5 метра; б) більше 2,5 метра; в) 3,5 метра.
50. Найпопулярніша картина Лувру:
а) “Джоконда”; б) “Свобода на барикадах”; в) “Коронація імператора Наполеона”.
51. Як називається картина Делакруа в Луврі, де зображено жінку, яка символізує Францію:
а) “Пліт “Медузи””; б) “Коронація імператора Наполеона”; в) “Свобода на барикадах”?
52. Як Наполеон отримав нові предмети для Лувру:
а) як трофеї; б) як подарунки; в) як пожертвування.

53. Найстаріша єгипетська статуя в Луврі: а) Ніка Самофракійська; б) “Сидячий переписувач”; в) “Вмираючий раб”.
54. Картина Рафаеля Санті в Луврі: а) “Шлюб у Кані Галілейській”; б) “Портрет Бальдассаре Кастільйоне”; в) “Успіння Богоматері”.
55. Музей було відкрито в 1793 р., це: а) Лувр; б) музей Метрополітен; в) Британський музей.
56. Перший національний заповідник у Запорізькій області: а) “Кам’яна Могила”; б) “Садиба Попова”; в) “Хортиця”.
57. Скільки будинків займає Державний Ермітаж: а) 3; б) 5; в) 6?
58. Яку назву має Реставраційно-збережувальний центр Ермітажу: а) “Нова Земля”; б) “Старе Село”; в) Новий Ермітаж?
59. Скільки років майстри Коливанської гранувальної фабрики працювали над Коливанською вазою: а) 5 років; б) 11 років; в) 14 років?
60. У якому столітті в Європі виникає рух за створення етнографічних музеїв: а) XVIII ст.; б) XIX ст.; в) XX ст.?
61. Зусиллями якого краєзнавця в Олександрівську (сучасне м. Запоріжжя) було засновано краєзнавчий музей: а) Петрова; б) Новицького; в) Шаповалова.
62. Лувр було відкрито як музей у часи: а) Франциска I; б) Наполеона I; в) Людовика XIV.
63. З яким правителем ідейно пов’язана Піраміда Лувру: а) Наполеоном; б) Тутанхамоном; в) Рамзесом II?
64. У 1753 році було засновано музей: а) Дрезденська галерея; б) Лувр; в) Британський національний музей.
65. “Ермітаж” у перекладі з французької мови значить: а) місце веселощів; б) місце самоти; в) чарівне місце.
66. У якому році було створено Ермітаж: а) 1753 р.; б) 1764 р.; в) 1793 р.?
67. Музей ретро-автомобілів клубу “Фаетон” в м. Запоріжжя було засновано в: а) 2008 р.; б) 2009 р.; в) 2010 р.
68. Лувр – це музей: а) історичний; б) комплексний; в) художній.
69. Автором роботи “Мадонна Конестабіле” є: а) Леонардо да Вінчі; б) Тиціан Вечелліо; в) Рафаель Санті.

70. Автором роботи “Розкаювана Марія Магдалина” є: а) Леонардо да Вінчі; б) Рафаель Санті; в) Тиціан Вечелліо.
71. У якому році було засновано Метрополітен-музей: а) 1865; б) 1870; в) 1890?
72. У якому році відкрилася перша експозиція в Метрополітені: а) 1870; б) 1872; в) 1882?
73. Який музейний комплекс найвідвідуваніший у Північній Америці: а) Метрополітен; б) Смітсонівського інституту; в) Дж. П. Гетті?
74. Хто є автором картини “Спляча дівчина”: а) Рембрандт; б) Дюрер; в) Вермеєр Делфтський?
75. Американське крило Метрополітен-музею складається із залів, присвячених: а) періодам Громадянської війни; б) живопису; в) періодам національної історії.
76. Діамант “Регент” було знайдено в: а) Мексиці; б) Індії; в) Китаї.
77. Скільки років писалася “Джоконда”: а) 2; б) 3; в) 4?
78. 7 липня 1753 року спеціальним актом парламенту було засновано: а) Ермітаж; б) Метрополітен; в) Британський музей.
79. Яка колекція стала першою у фондах Британського музею: а) зібрання Слоуна; б) музичних інструментів; в) манускриптів?
80. Приміщення Британського музею було дуже пошкоджене під час: а) Першої світової війни; б) Фолклендської війни; в) Другої світової війни.
81. Один з найдавніших папірусів, який складається більше ніж зі 180 розділів, у Британському музеї – це: а) Фараонова книга; б) Книга заповідей; в) Книга мертвих.
82. Роботи Фідія в Британському національному музеї є скульптурами: а) Таунлі; б) Парфенона; в) Тутмоса III.
83. Зібрання стародавніх монет, медалей, жетонів, античних ваз у кожному королівському європейському палаці: а) натур-кабінети; б) мюнц-кабінети; в) манускрипт-кабінети.
84. Зібрання природничих колекцій: а) мюнц-кабінети; б) натур-кабінети; в) манускрипт-кабінети.

85. Покровителька ліричної поезії: а) Олівія; б) Евтерпа; в) Мелета.
86. Богиня трагедії: а) Клію; б) Мельпомена; в) Евтерпа.
87. Богиня танцю: а) Терпсіхора; б) Ерато; в) Клію.
88. Зліпок із гіпсу, воску, пап'є-маше, який точно відтворює розмір і забарвлення оригіналу: а) копія; б) муляж; в) новороб.
89. Цілеспрямована розповідь на певну музейну тему називається: а) індивідуальною екскурсією; б) оглядовою екскурсією; в) тематичною екскурсією.
90. Коштовні речі мають три номери: за книгою надходжень, за групою...: а) за найменуванням; б) за спецкнигою; в) за вагою.
91. Шифр складається зі скороченої назви...: а) міста, звідки експонат; б) назви музею; в) назви колекції.
92. Національні заповідники Запорізької області: а) “Хортиця” і “Кам’яна Могила”; б) “Хортиця” і “Садиба Попова”; в) “Кам’яна Могила” і “Садиба Попова”.
93. Запорізький обласний туристично-інформаційний центр знаходиться в будівлі: а) Музею історії запорозького козацтва; б) Запорізького обласного краєзнавчого музею; в) Історико-культурного комплексу “Запорозька Січ”.
94. Управління державними музеями України здійснює: а) Міністерство туризму; б) Міністерство культури; в) Міністерство освіти і науки.
95. Перше місце за кількістю в Україні посідають музеї: а) комплексні; б) історичні; в) художні.
96. Найвідвідуваніші музеї України: а) художні; б) комплексні та історичні; в) науково-технічні та природознавчі.
97. Найвідвідуваніші музеї Західної Європи: а) художні; б) комплексні та історичні; в) науково-технічні та природознавчі.
98. Найвідвідуваніші музеї Північної Америки: а) художні; б) комплексні та історичні; в) науково-технічні та природознавчі.
99. Метрополітен поповнював свої колекції за рахунок: а) колекцій монархів; б) подарунків та пожертвувань; в) військових трофеїв.

100. Метрополітен створює нові відділи в музеї за принципом:
а) географічним; б) історико-хронологічним; в) “музей усередині музею”.

Теми рефератів

1. Палац Бельведер у Відні.
2. Музей історії мистецтва у Відні.
3. Музей Ліхтенштейнів у Відні.
4. Музейний квартал Відня.
5. Віденський музей природної історії.
6. Технічний музей у Відні.
7. Королівський музей мистецтва та історії в Брюсселі.
8. Королівські музеї витончених мистецтв у Брюсселі.
9. Королівський музей витончених мистецтв в Антверпені.
10. Національний археологічний музей Болгарії.
11. Ватиканські музеї.
12. Національний центр мистецтв ім. Жоржа Помпідю.
13. Музей Родена.
14. Лондонська національна галерея.
15. Галерея Тейт Модерн у Лондоні.
16. Галерея інституту Курто в Лондоні.
17. Музей Вікторії та Альберта в Лондоні.
18. Музей дитинства в Лондоні.
19. Музей воскових фігур мадам Тюссо в Лондоні.
20. Лондонський музей природознавства.
21. Національний музей науки та промисловості Великобританії.
22. Національна галерея Шотландії.
23. Художня галерея Уолкера в Ліверпулі.
24. Художній та археологічний музей Ешмолін в Оксфорді.
25. Угорський національний музей в Будапешті.
26. Національна галерея в Празі.
27. Берлінський “Острів музеїв”.

28. Картинна галерея в Берліні.
29. Німецький історичний музей.
30. Берлінський музей природознавства.
31. Дрезденська картинна галерея.
32. Стара пінакотека в Мюнхені.
33. Музей природознавства і техніки в Мюнхені – найбільший у світі музей науки та техніки.
34. Національний археологічний музей в Афінах.
35. Музей Афінського акрополя.
36. Археологічний музей в Іракліоні (Греція).
37. Національний музей у Копенгагені.
38. Рейксмузеум в Амстердамі.
39. Музей Стеделійк в Амстердамі.
40. Музей Ван Гога в Амстердамі.
41. Музей Рембрандта в Амстердамі.
42. Музей Майріцхейс у Гаазі.
43. Національна галерея в Осло.
44. Музей Прадо в Мадриді.
45. Музей Пікассо в Барселоні.
46. Музей Сальвадора Далі.
47. Галерея Уффіці у Флоренції.
48. Національний етрусський музей “Вілла Джулія”.
49. Національний археологічний музей у Неаполі.
50. Музеї Смітсонівського інституту.

Індивідуальні завдання

1. Проблеми та перспективи розвитку на прикладі певного музейного закладу України.
2. Сучасні тенденції розвитку музеїв України.
3. Сучасний стан і перспективи розвитку провідних музеїв України.

4. Історико-культурні заповідники України: чинники зростання відвідуваності та перспективи розвитку.
5. Розвиток соціально-культурного сервісу музеїв України: досвід і практика.
6. Світові шедеври європейського живопису та їхній вплив на відвідуваність художніх галерей.
7. Музейна мережа Запорізької області: проблеми і перспективи розвитку.
8. Музейна аудиторія та її вивчення.
9. Менеджмент і маркетинг у музейній справі.
10. Фандрейзинг у музейній сфері.
11. Рекламно-інформаційна діяльність музеїв.
12. Засади співпраці музеїв із туристичними організаціями та колективними замовниками.
13. Інноваційні технології в музеях України і світу.
14. Запровадження інноваційних технологій у музейній практиці України.
15. Чинники зростання відвідуваності музеїв України та світу.

Теми контрольних робіт

1. Музеєзнавство як наукова дисципліна. Об'єкт і предмет дослідження музеєзнавства. Структура музеєзнавства.
2. Ключові поняття музеєзнавства: “музейний предмет”, “музей” та його суспільні функції, “музейна справа”. Методи і функції музеєзнавства.
3. Основні напрямки фондової роботи. Визначення поняття “фонди музею”.
4. Облік та наукова документація музейних фондів.
5. Загальні проблеми побудови і наукової роботи з музейною експозицією.
6. Експозиційний матеріал: музейні предмети, науково-допоміжні матеріали, тексти, фотокоментарі, покажчики. Формування експозиційних комплексів.

7. Класифікація музеїв. Особливості експозиції різних типів музеїв.
8. Види музейних екскурсій, етапи підготовки та методичної розробки музейної екскурсії.
9. Культурно-масова робота музеїв.
10. Розвиток музейної справи в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст.
11. Музеї просто неба в Україні.
12. Законодавство України про музеї та музейну справу. Музейний фонд України.
13. Національний музей історії України.
14. Музей історичних коштовностей України в м. Київ.
15. Національний художній музей України.
16. Дніпропетровський національний історичний музей імені Д. І. Яворницького.
17. Національний історико-археологічний заповідник “Ольвія”.
18. Музей народної архітектури та побуту України в м. Київ.
19. Львівський історичний музей.
20. Харківський історичний музей.
21. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник: історія виникнення та його особливості.
22. Меморіальний комплекс “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”.
23. Національний заповідник “Софія Київська”.
24. Музей історії запорозького козацтва Національного заповідника “Хортиця”.
25. Одеський археологічний музей НАН України.
26. Британський національний музей – один з найстаріших музеїв світу.
27. Національна галерея в Лондоні.
28. Галерея Тейт Модерн.
29. Стара пінакотека в Мюнхені.
30. Лувр – найпопулярніший музей у світі.
31. Світові шедеври Лувру.
32. Музей Орсе.

33. Дрезденська картинна галерея.
34. Версальський палац – національний музей історії Франції.
35. Державний музей-заповідник “Петергоф”.
36. Державний Ермітаж у Санкт-Петербурзі.
37. Державний музей історії Санкт-Петербурга.
38. Державний музей-заповідник “Царське Село”.
39. Ісакіївський собор Санкт-Петербурга.
40. Музей антропології та етнографії ім. Петра Великого РАН.
41. Збройова палата в Москві.
42. Державна Третьяковська галерея в Москві.
43. Музей образотворчого мистецтва імені О. С. Пушкіна в Москві.
44. Музеї Московського Кремля.
45. Музеї Смітсонівського інституту.
46. Метрополітен-музей у Нью-Йорку.
47. Вашингтонська національна галерея.
48. Єгипетський музей у Каїрі.
49. Галерея Уффіці у Флоренції.
50. Національний музей живопису та скульптури Прадо.
51. Ватиканські музеї.
52. Національний палац-музей Тайбей (Тайвань).
53. Музей історії мистецтв (м. Відень, Австрія).
54. Національна галерея Шотландії (м. Единбург, Шотландія).
55. Містечко науки та промисловості (м. Париж, Франція).
56. Національний музей науки і промисловості (м. Лондон, Великобританія).
57. Лондонський музей природознавства.
58. Тауер (м. Лондон, Великобританія).
59. Національна галерея (м. Осло, Норвегія).
60. Художній музей (м. Базель, Швейцарія).

Список джерел та літератури

1. Апель К. О. Мастера английской живописи / К. О. Апель. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2012. – 200 с.
2. Архіпова Л. М. Музейна мережа Запорізької області / Л. М. Архіпова, І. П. Пономаренко // Музейний Вісник. – 2007. – № 7. – С. 3–4.
3. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство : навч. посіб. / В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська. – К. : Альтерпрес, 2007. – 464 с.
4. Бекетова В. М. Музей і майбутнє: тенденції розвитку музеїв у світі на межі століть / В. М. Бекетова // Музей і майбутнє. (Допов. та повід. наук. конф. до Міжнародного дня музеїв). – Дніпропетровськ, 1998. – С. 8–15.
5. Белічко Ю. В. Палітра століть. Вибрані твори живопису з музеїв України / Ю. В. Белічко, А. О. Ізотов. – К. : Балтія-Друк, 2006. – 200 с.
6. Белікова М. В. Інновації в музейній практиці України та світу: досвід та проблеми запровадження / М. В. Белікова, С. В. Гресь-Євреїнова // Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: Матеріали сьомої міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І. В. Саух. – Житомир : Вид-во ЖФ КІБІТ, 2013. – С. 149–151.
7. Белікова М. В. Культурно-історичні ресурси Запорізької області та їх характеристика / М. В. Белікова // Актуальні проблеми та перспективи розвитку туристичного і готельно-ресторанного бізнесу в Запорізькому регіоні : монографія / колектив авторів ; за заг. ред. проф. В. М. Зайцевої ; Запорізький національний технічний університет. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПРС” ЛТД, 2012. – С. 87–132.
8. Белікова М. В. Музейний менеджмент в Україні та світі: проблеми та перспективи / М. В. Белікова, С. В. Гресь-Євреїнова // Економіка. Управління. Інновації: електрон. наук. фах. вид. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2013. – № 2(10). – 11 с.

9. Белофастова Т. Ю. Музеї в культурному просторі: еволюційний підхід [Електронний ресурс] / Т. Ю. Белофастова. – Режим доступу до сайта : <http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2010_1/12.pdf>. – [Посилання дійсне на 04.08.2012 р.].
10. Бондар М. М. Нариси музейної справи / М. М. Бондар, Г. Г. Мезенцева, Л. М. Славін. – К. : Вид-во Київського університету, 1959. – 192 с.
11. Британський національний музей [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <www.thebritishmuseum.ac.uk>. – [Посилання дійсне на 24.04.2013 р.].
12. Великі музеї світу : у 30 т. – К. : ПРАТ “Комсомольська правда – Україна”, 2012. – Т. 1. Державний Ермітаж. Частина 1. – 96 с.
13. Великі музеї світу : у 30 т. – К. : ПРАТ “Комсомольська правда – Україна”, 2012. – Т. 1. Державний Ермітаж. Частина 2. – 96 с.
14. Великі музеї світу : у 30 т. – К. : ПРАТ “Комсомольська правда – Україна”, 2012. – Т. 7. Музей Прадо. – 96 с.
15. Великі музеї світу : у 30 т. – К. : ПРАТ “Комсомольська правда – Україна”, 2012. – Т. 8. Дрезденська картинна галерея. – 96 с.
16. Волкова Ю. М. Національний заповідник “Хортиця” / Ю. М. Волкова // Українське козацтво: Мала енциклопедія / за ред. С. Р. Лях. – К. : Генеза ; Запоріжжя : Прем’єр, 2002. – С. 338.
17. Державний Ермітаж [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <www.hermitagemuseum.org>. – [Посилання дійсне на 24.04.2013 р.].
18. Десять самых посещаемых музеев мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <<http://turist.rbc.ru/article/21/11/2011/254289>>. – [Посилання дійсне на 28.01.2012 р.].
19. Дрезденська картинна галерея [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <<http://www.dresdenart.ru>>. – [Посилання дійсне на 24.04.2013 р.].

20. Дровосекова О. В. Деякі факти з історії збереження та охорони Кам'яної Могили / О. В. Дровосекова // Музейний Вісник. – 2008. – № 8. – С. 81–85.
21. Евстратова Е. Н. 100 шедевров русской живописи / Е. Н. Евстратова. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2012. – 184 с.
22. Елисеєва Е. М. Мастера испанской живописи / Е. М. Елисеєва. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2012. – 200 с.
23. Закон України від 29 червня 1995 р. “Про музеї та музейну справу” [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайта : <<http://www.sed-rada.gov.ua/organi-vladi/vik-organs/p456drozd456li-organ456v-vikonavcho-vladi/v456dd456l-kulturi-s454v454rodonecko-m456sko-radi/zakon-ukrani-pro-muze-ta-muzeinu-spravu/>>. – [Посилання дійсне на 11.03.2011 р.].
24. Закон України від 5 листопада 2009 року № 1709-VI “Про внесення змін до Закону України “Про музеї та музейну справу” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта: <www.president.gov.ua/documents/10099.html>. – [Посилання дійсне на 04.08.2012 р.].
25. Інструкція з музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини музейного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <<http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/88140>>. – [Посилання дійсне на 04.08.2011 р.].
26. Киценко М. П. Хортиця в героїці і легендах : іст.-краєзнав. нарис / М. П. Киценко. – Дніпропетровськ : Січ, 1991. – 150 с.
27. Колекція “Великі художники” : в 30 т. – К. : ЗАТ “Комсомольська правда – Україна”, 2010. – Т. 6. Сандро Боттічеллі. – 48 с.
28. Корнілова В. В. Деякі особливості PR-комунікацій музейних установ / В. В. Корнілова // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання”: 22–23 березня 2012 року, м. Черкаси : у 2 т. / Міністерство освіти і науки України, Черкаський

- державний технологічний університет. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2012. – Т. 1. – С. 44–46.
29. Кузьмук О. Стан та шляхи модернізації музейного менеджменту в Україні [Електронний ресурс] / О. Кузьмук. – Режим доступу до сайта : <<http://www.niss.gov.ua/Monitor/oktober08/2.htm>>. – [Посилання дійсне на 19.02.2013 р.].
 30. Лувр [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <www.louvre.fr>. – [Посилання дійсне на 24.04.2013 р.].
 31. Лувр. Париж // Великие музеи мира. – 2011. – № 2. – С. 1–159.
 32. Мазурик З. Музеї сьогодні – європейські тенденції та українські виклики [Електронний ресурс] / З. Мазурик. – Режим доступу до сайта : <<http://museum.ridne.net/node/10>>. – [Посилання дійсне на 19.07.2010 р.].
 33. Мазурик З. Туризм як виклик для музеїв [Електронний ресурс] / З. Мазурик. – Режим доступу до сайта : <<http://museum.ridne.net/node/15>>. – [Посилання дійсне на 19.07.2010 р.].
 34. Мезенцева Г. Г. Музеезнавство (на матеріалах музеїв Української РСР) / Г. Г. Мезенцева. – К. : Голов. вид-во Видав. об'єднання “Вища школа”, 1980. – 119 с.
 35. Мезенцева Г. Г. Музеи Украины / Г. Г. Мезенцева. – К. : Изд-во Киевского университета, 1959. – 179 с.
 36. Метрополітен-музей [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <www.metmuseum.org>. – [Посилання дійсне на 24.04.2013 р.].
 37. Мешков В. В. Василівський історико-архітектурний музей-заповідник “Садиба Попова” [Електронний ресурс] / В. В. Мешков. – Режим доступу до сайта : <<http://zamok-rorova.ucoz.ua/>>. – [Посилання дійсне на 11.11.2011 р.].
 38. Морозова О. В. 100 шедевров европейской живописи / О. В. Морозова. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2013. – 200 с.
 39. Музееведение как научная дисциплина // Российская музейная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <http://www.museum.ru/rme/sci_hist.asp>. – [Посилання дійсне на 04.08.2012 р.].

40. Музееведение. Музеи исторического профиля : учеб. пособ. для вузов по спец. “История” / под ред. К. Г. Левыкина, В. Хербста. – М. : Высш. шк., 1988. – 431 с.
41. Музеи мира / ред. группа: О. Елисеева, Т. Евсеева и др. – М. : Мир энциклопедий Аванта+, Астрель, 2009. – 216 с.
42. Музеи мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <www.museum.ru/wm>. – [Посилання дійсне на 24.04.2013 р.].
43. Музеи Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <http://wmuseum.ru/ukraina/>. – [Посилання дійсне на 22.01.2014 р.].
44. Музеї // Туристські ресурси України : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / В. Д. Біляченко, В. М. Зайцева, Д. Д. Гурова, О. Л. Зайцева. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2010. – С. 18–19.
45. Музеї України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%97_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8>. – [Посилання дійсне на 28.01.2012 р.].
46. Музей історії запорозького козацтва Національного заповідника “Хортиця”. Путівник по музею. – Запоріжжя, 2010. – 18 с.
47. Музей истории оружия оружейного магазина “Диана” г. Запорожья. Буклет. – Запоріжжя, 2010. – 6 с.
48. Нагорский Н. В. Музей и досуг [Електронний ресурс] / Н. В. Нагорский. – Режим доступу до сайта : <http://tourlib.net/statti_tourism/nagorsky.htm>. – [Посилання дійсне на 19.07.2010 р.].
49. Національний науково-природничий музей НАН України : путівник / Є. Ф. Шнюков, О. В. Червоненко, Ю. О. Семенов, Є. М. Писанець, В. В. Новосад, Ю. О. Русько, Л. В. Кулаковська. – К. : Горобець, 2010. – 24 с.
50. Низовский А. Ю. Величайшие музеи мира / А. Ю. Низовский. – М. : Вече, 2008. – 400 с.
51. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв : посіб. // за ред. В. Великочого,

- Н. Гасюк ; автор. колектив: П. Горішевський, М. Дейнега, М. Ковалів, В. Мельник, Н. Рега, С. Оришко, О. Соколова. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – 64 с.
52. Посетите Лувр. Живопись, графика, скульптура, прикладное искусство / сост. текста В. Меттэ. – Версаль : Изд-во ART LYS, 2005. – 200 с.
53. Проблеми та здобутки музейної справи в Україні на сучасному етапі (оглядова довідка за матеріалами преси) 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <<http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/225724;jsessionid=19B908BE02DF79F34CAEC87AB0A0DBB5>>. – [Посилання дійсне на 22.02. 2013 р.].
54. Руда К. Сколько нужно сайтов современному музею? [Електронний ресурс] / К. Руда. – Режим доступу до сайта : <<http://prostir.museum.ua/post/31043>>. – [Посилання дійсне на 19.11.2013 р.].
55. Рудинський М. Я. Кам'яна Могила – видатна історична пам'ятка приазовського півдня УРСР / М. Я. Рудинський // Музейний Вісник. – 2008. – № 8. – С. 81–85.
56. Рутинський М. Й. Музеєзнавство : навч. посіб. / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. – К., 2008. – 428 с.
57. Самые посещаемые музеи и заповедники Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <<http://obozrevatel.com/culture/samyie-poseschaemyie-muzei-i-zapovedniki-ukrainyi.htm>>. – [Посилання дійсне на 20.03.2014 р.].
58. Систематизация музеев // Российская музейная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <http://www.museum.ru/rme/sci_hist.asp>. – [Посилання дійсне на 28.01.2012 р.].
59. 100 великих музеев мира / авт.-сост. Н. А. Ионина. – М. : Вече, 2002. – 512 с.
60. 150 чудес Запорожского края, которые необходимо увидеть. – Запорожье : ООО Печатный Мир, 2011. – 126 с.
61. Структура музееведения // Российская музейная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта :

- <http://www.museum.ru/rme/sci_hist.asp>. – [Посилання дійсне на 28.01.2012 р.].
62. Супруненко В. П. Запорожская Сечь на острове Хортица / Владимир Павлович Супруненко. – Запорожье : Керамист, 2010. – 48 с.
 63. Туристичні маршрути Запоріжжя. До чемпіонату Європи з футболу 2012 р. : довідник. – Запоріжжя : АА Тандем, 2011. – 48 с.
 64. Усенко П. С. Становлення музеологічної дисципліни: історико-історіографічний аспект (від Пізнього Відродження до кінця ХХ ст.) : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.06 / П. С. Усенко ; Дніпропетровський нац. ун-т ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2013. – 20 с.
 65. Чуприй Л. В. Состояние музейной отрасли в Украине [Електронний ресурс] / Л. В. Чуприй. – Режим доступу до сайта : <<http://opros-dim.com/index.php?/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/sostojanie-muzejnoj-otrasli-v-ukraine.html>>. – [Посилання дійсне на 10.01.2014 р.].
 66. Шаповалов Г. І. Запорізький державний обласний краєзнавчий музей / Г. І. Шаповалов // Українське козацтво: Мала енциклопедія. – К. : Генеза ; Запоріжжя : Прем'єр, 2002. – С. 159.
 67. Шевченко Т. К. Музей истории Запорожья : путеводитель / Т. К. Шевченко, Т. М. Голубкова. – Днепропетровск : Промінь, 1985. – 40 с.
 68. Шереметьева Т. Л. 100 великих музеев мира, которые необходимо увидеть / Т. Л. Шереметьева. – М. : Харвест, 2009. – 288 с.
 69. Шпилько С. П. Потенциал и роль музея в становлении современной туристической индустрии в России [Електронний ресурс] / С. П. Шпилько. – Режим доступу до сайта : <http://tourlib.net/statti_tourism/nagorsky.htm>. – [Посилання дійсне на 19.02.2013 р.].
 70. Штутіна Ю. Музеємірка або зауваження до рейтингу найбільш популярних музеїв світу [Електронний ресурс]

- / Ю. Штутіна. – Режим доступу до сайта : <<http://osvita.ua/teacher/culture/1946>>. – [Посилання дійсне на 19.07.2010 р.].
71. Юренева Т. Ю. Музееведение / Т. Ю. Юренева. – М. : Академический проект, 2003. – 605 с.
72. Le premier musée du monde. Un rayonnement international. Un partenaire au professionnalisme reconnu [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <<http://www.louvre.fr/llv/commun/home.jsp>>. – [Посилання дійсне на 19.07.2010 р.].
73. Report of the Chief Financial Officer. Metmuseum [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <www.metmuseum.org/about-the-museum/annual-reports/~media/Files/About/Annual%20Reports/2011_2012/Chief%20Financial%20Officer.pdf>. – [Посилання дійсне на 24.09.2013 р.].
74. Visitor Figures 2012. Exhibition and Museum Attendance Survey [Електронний ресурс] // The Art Newspaper. – 2013. – № 245. – Р. 15. – Режим доступу до сайта : <www.theartnewspaper.com/attfig/attfig12.pdf>. – [Посилання дійсне на 24.09.2013 р.].
75. Visitor Figures 2013. Exhibition and Museum Attendance Survey [Електронний ресурс] // The Art Newspaper. – 2014. – № 256. – Р. 3. – Режим доступу до сайта : <http://www.museum.gov.br/wp-content/uploads/2014/04/TheArtNewspaper2013_ranking.pdf>. – [Посилання дійсне на 27.03.2015 р.].

ВІДЕОДЖЕРЕЛА:

76. Документальний фільм. Государственный Эрмитаж. 8 серий по 27 мин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <the-cinema.ru/documentary/5162-gosudarstvennyj-yermitazh.html>. – [Посилання дійсне на 24.04.2013 р.].
77. Документальний фільм. Музеи мира. 7-я серия. Новая слава старых мастеров. Дрезденская картинная галерея (26 мин.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <www.ex.ua/view/6155335>. – [Посилання дійсне на 24.04.2013 р.].

78. Документальний фільм. Музейные тайны. Британский музей (50 мин. и 25 мин. – 2 серии) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <rutube.ru/tracks/2015907.html>. – [Посилання дійсне на 24.04.2013 р.].
79. Документальний фільм “Окно в Лувр” (3 серії по 52 хв. 2,5 год.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <www.tv-on-line.eu/phpBB3/viewtopic.php?f=4&t=1029>. – [Посилання дійсне на 24.04.2013 р.].
80. Film Great Museums. Metropolitan Museum of Art in the New York City (50 min, English language) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайта : <www.youtube.com/results?search_type=videos&search_duration=long&suggested_categories=19%252C24%252C27%252C43&search_query=Metropolitan+Museum&page=1>. – [Посилання дійсне на 24.04.2013 р.].

У додатках та для обкладинки використано ілюстративні матеріали:

▪ **видань:**

1. Белічко Ю. В. Палітра століть. Вибрані твори живопису з музеїв України / Ю. В. Белічко, А. О. Ізотов. – К. : Балтія-Друк, 2006. – С. 74–75, 83.
2. Морозова О. В. 100 шедевров европейской живописи / О. В. Морозова. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2013. – С. 11, 14–15, 26–27, 84.

▪ **офіційних сторінок музеїв у соціальних мережах:**

1. <https://www.facebook.com/britishmuseum>
2. <https://www.facebook.com/museedulouvre>
3. <https://www.facebook.com/metmuseum>
4. <https://www.facebook.com/state.hermitage>
5. <https://www.facebook.com/pages/Національний-Києво-Печерський-історико-культурний-заповідник>
6. <https://www.facebook.com/pages/Національний-музей-історії-Великої-Вітчизняної-війни-1941-1945-років/313266918786150>
7. <https://www.facebook.com/pages/Національний-заповідник-Софія-Київська/337639352915819?fref=ts>
8. <https://www.facebook.com/pages/Запорізький-обласний-краєзнавчий-музей/376447479093405>
9. <https://www.facebook.com/muzeypopovo>

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

БЄЛКОВА Марина Володимирівна
ЗАЙЦЕВА Валентина Миколаївна

ОСНОВИ МУЗЕЄЗНАВСТВА

Навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів

Відповідальний за випуск	<i>І. Я. Крайній</i>
Дизайн обкладинки	<i>В. С. Зесенко</i>
Комп'ютерне верстання	<i>М. М. Пасічна</i>
Коректура	<i>М. М. Пасічна</i>
Технічне виконання	<i>С. А. Шевченко</i>

Підписано до друку 24.04.2015 р. Формат 60×84 ¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура “Times”. Друк RISO.
Обл.-вид. арк. 10,5. Ум. друк. арк. 10,9.
Тираж 300 примірників. Замовлення 24/15.

Запорізький національний технічний університет
69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського 64.
Факультет міжнародного туризму та управління персоналом.
Тел. 0 (612) 76-98-568.

Товариство з обмеженою відповідальністю “ЛПС” ЛТД
вул. Цитрусова, 6а, м. Запоріжжя, 69071.
Тел. 0 (612) 68-33-13, 68-81-08.
E-mail: mail@lips.zp.ua Сайт: www.lips.zp.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 1592 від 04.12.2003р.

Надруковано в ТОВ “ЛПС” ЛТД
вул. Цитрусова, 6а, м. Запоріжжя, 69071.
Тел. 0 (612) 68-33-13, 68-81-08.